

योगપ્રદીપ

પ્રાચીન ગુજરાતી આલાવબોધ અને
અર્વાચીન ગુજરાતી અનુવાદ સહિત

: પ્રયોજક :

અમૃતલાલ કાલિદાસ દોશી, બી. એ.

જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડલ

વમ્બઈ ૫૭

योगप्रदीप

प्राचीन गुजराती आलावभोध अने
अर्वाचीन गुजराती अनुवाद सहित

आ श्री कैलाशनागर मुरि ज्ञान मंदिर
श्री महाश्वीर जैन आराधना केन्द्र, कोबा
सा. क्र. _____

: प्रयो ज क :

अमृतलाल कालिदास दोशी, पी. अ.

: सं पा द क - प्र का श क :

जैन साहित्य विकास मण्डल

११२, घोडबंदर रोड * * * विलेपारले, वम्बई ५७

प्रकाशक :

नवीनचंद्र अंभालाल शाह, એમ. એ.
વ્યવસ્થાપક, જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ
૧૧૨, ઘોડખંદર રોડ, ધરલાખીજ
વિલેપારલે, મુંબઈ-૫૭

પ્રથમ આવૃત્તિ

૧૦૦૦

મૂલ્ય દોઢ રૂપિયો
ઈ. સ. ૧૯૬૦
(વિ. સં. ૨૦૧૭)

સુદ્ધક :

વિ. પુ. ભાગવત
મૌજ પ્રિન્ટિંગ વ્યૂરો,
ખટાઉ મકનજી વાડી,
ગિરગાંવ, મુંબઈ-૪

નિવેદન

લગભગ દોઢસો શ્લોક પ્રમાણનો આ ગ્રંથ નાનો હોવા છતાં યોગ જેવા ગંભીર વિષય પર સારો પ્રકાશ પાડે છે. તેની ભાષાશૈલી ઘણી સરળ હોવા સાથે અતિ અસરકારક છે. યોગવિષયક અન્ય ગ્રંથોને લક્ષ્યમાં રાખી દરેક શ્લોક પર તુલનાત્મક વિવેચન કરવામાં આવે તો આ ગ્રંથનું સાચું મૂલ્યાંકન થઈ શકે.

ગ્રંથનું સંપાદન છ પ્રતો પરથી કરવામાં આવ્યું છે. આમાંની એકપણ પ્રતમાં ગ્રંથના કર્તા, કૃતિસંવત આદિ અંગે કશો જ ઉલ્લેખ નથી. શ્લોકક્રમ અને શ્લોકસંખ્યામાં પણ ફરક પડે છે; એટલે હજુ ખીજી પ્રતો મળે તો સંશોધન માટે વિશેષ અવકાશ રહે. અમને પ્રાપ્ત થયેલ પ્રતોમાંથી બે હસ્તલિખિત પ્રતો એવી મળી કે જેમાં આ ગ્રંથ ‘યોગસાર’ (સંસ્કૃત) પૂરું થયા પછી છેવટે આપ્યો છે. ‘યોગસાર’ અને ‘યોગપ્રદીપ’નું વિચારસામ્ય જેતાં લાગે છે કે તે બંને પરસ્પર સંબંધિત હોય અને કદાચ બંનેનો અજ્ઞાત કર્તા પણ એક જ હોય.

* શ્રી નેમિદાસરચિત ‘પંચપરમેષ્ઠીમંત્રરાજધ્યાનમાળા’માં આ ગ્રંથનો ‘યોગશાસ્ત્ર’ તથા ‘પાતંગલ યોગસૂત્ર’ સાથે ઉલ્લેખ છે. તે પરથી એમ લાગે છે કે એ જમાનામાં આ ગ્રંથ અતિ પ્રચલિત હશે.

ગ્રંથ પ્રાચીન લાગે છે, છતાં તે સંપૂર્ણ મૌલિક કૃતિ હોય એમ જણાતું નથી. ભાષા તેમજ વિચારધારાની દૃષ્ટિએ ઉપનિષદો તેમજ શ્રી શુભચંદ્રાચાર્યકૃત ‘જ્ઞાનાર્ણવ’ અને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યકૃત ‘યોગશાસ્ત્ર’ની તેના ઉપર વત્તેઅંશે અસર છે; તેથી આ કૃતિને સંગ્રહાત્મક કહેવી ઉચિત લેખાય.

‘યોગપ્રદીપ’નો મુખ્ય વિષય આત્મા છે. આત્માનું સાચું સ્વરૂપ શું છે, તેનું સાચું દર્શન ક્યારે થાય, તેનું પરમાત્મા સાથે સંમિલન કેવી રીતે થાય

* જુઓ : જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ તરફથી હવે પછી પ્રકાશિત થનાર :—
“ નમસ્કાર સ્વાધ્યાય : ગૂજરાતી વિભાગ. ”

૧૯૫

અને છેવટે સર્વસંકલ્પથી વર્જિત એવું પરમપદ તે ક્યારે પ્રાપ્ત કરે— એ બધી બાબતોની ખૂબ ભારપૂર્વક સ્પષ્ટ છણાવટ કરવામાં આવી છે. તાત્પર્ય એ છે કે જીવનની પરમસિદ્ધિ માટે મનુષ્યે મહાન યોગી બનવું જોઈએ. આ વિષયને આનુષંગિક એવા ઉન્મનીભાવ, સમરસીભાવ, રૂપાતીત ધ્યાન, સામાયિક, શુક્લધ્યાન, અનાહતનાદ, નિરાકાર ધ્યાન વગેરે અનેક વિષયોને ટૂંકમાં છતાં સચોટ રીતે કર્તાએ આલેખ્યા છે.

કાર્તિક સુદિ ૧, વિ. સં. ૨૦૧૭
તા. ૨૧-૧૦-૧૯૬૦

— પ્રકાશક

संज्ञा - ओ ण भ

(हस्तलिखित प्रतौ)

- V दादाभाई ददापतभाई भारतीय संस्कृति विद्यामंदिर
(शेक दादाभाई ददापतभाईनी वंडो, पानकोर नाका; अमदावाद-१)
प्रत नं. ६००१/२७६४, पत्र-१५; (आवावयोध सहित)
- S संवेगीनी उपाश्रय—श्री जैन ज्ञान बंडार
(हान्मपटेलनी पोण, अमदावाद)
प्रत नं. २६४१, पत्र-२१ (योगसार सहित)
- A श्री जैनानंद पुस्तकालय (गोपीपुरा, सूरत)
प्रत नं. २६७, पत्र-१३ (योगसार सहित)
- B श्री जैनानंद पुस्तकालय (गोपीपुरा, सूरत)
प्रत नं. ५८७, पत्र-५ (पृष्ठ ६)

(मुद्रित प्रतौ)

- J अध्यात्म श्री ज्ञानमुनि संपादित वीर संवत् २४४८, जेधपुर
- H पंडित श्री डीरादादा हंसराज संपादित छ. स. १६११, अमनगर

पान्य

શ્રી જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળનો
હવે પછી ટૂંક સમયમાં પ્રકટ થનાર
યાદગાર ગ્રંથ

ન મ સ્કાર સ્વા ધ્યા ય
પ્રાકૃત વિભાગ

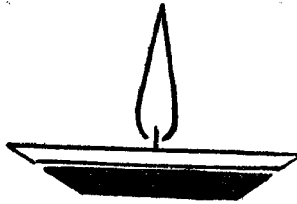
નમસ્કારવિષયક એક અદ્વિતીય અભ્યાસગ્રંથ (Reference Book)

છેલ્લાં છ વર્ષથી જેનું સંશોધન કાર્ય હાથ ધરવામાં આવ્યું છે અને જેની પૂછપરછ-માગણીઓ પણ ખૂબ વધતી રહી છે તે દળદાર ગ્રંથ 'નમસ્કાર સ્વાધ્યાય'નો પ્રથમ પ્રાકૃત વિભાગ ટૂંક સમયમાં જ પ્રકાશિત થશે. અભ્યાસસુધીમાં નમસ્કારવિષયક જે સાહિત્ય પ્રકટ થયું છે તેમાં તે વિશિષ્ટ હશે; કારણકે તેની રીતિનો એ સૌથી પ્રથમ જ ગ્રંથ છે.

'નમસ્કાર મહામંત્ર' અંગેના સાહિત્યની અને તેનું મહત્ત્વ વૈજ્ઞાનિક રીતે સિદ્ધ કરવા માટે યથાર્થ આમનાય જાણવાની તેમજ સમજવાની સમાજમાં હમણાં હમણાં ખૂબ ભૂખ જાગી છે; અને એવે ટાણે આવો માહિતીપૂર્ણ સંગ્રહાત્મક ગ્રંથ પ્રકટ થાય એ અતિ ઉપયોગી અને આવકારપાત્ર નીવડશે. યૌદ્ધ પૂર્વના સાર તરીકે વર્ણવાયેલ આ પરમમંત્રની આરાધના કરતા પહેલાં તેનું બધી જ દૃષ્ટિએ સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવું આવશ્યક છે. એ દૃષ્ટિ સામે રાખીને અતિ શ્રમપૂર્વક આ કોષ-ગ્રંથ (Encyclopaedia) તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. આગમોથી માંડી અભ્યાસસુધીમાં જે કાંઈ લખાયું છે તે સંશોધનની દૃષ્ટિએ તારવીને પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં ગુજરાતી અનુવાદ સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. માત્ર જૂજ નકલો છપાવી હોવાથી ઓડેરો તાત્કાલિક નોંધાવવા વિનંતી છે.

આઠ પેજ કાઉન સાઈઝનાં આશરે ૬૦૦ પૃષ્ઠ, ૫૦ જેટલાં
રંગીન-અરંગીન ચિત્રો તથા ચિત્રો અને કલામય જેકેટ.

यो ग प्र दी प

योग प्रदीप

यावन्न ग्रस्यते^१ रोगैर्यवन्नाभ्येति ते जरा ।

यावन्न क्षीयते चायुस्तावत्कल्याणमोचर ॥ १ ॥

* अर्थ : ज्ञं लगण आत्मानूं शरीर रोगि करी असिडि नथी. ज्ञं लगण शरीर जराए करीनधं बेडिडि नथी. ज्ञं लगण सिरीरनूं (शरीरनुं) आओ क्षय हुडि नथी. तां लगण धर्भ आयरिवडि. ॥ १ ॥

अनुवाद : (डि लव्यात्मा !) ज्यांसुधी (ताडुं शरीर) रोगोथी असित नथी थयुं, ज्यांसुधी (तने) वृद्धावस्था प्राप्त नथी थधं अने ज्यांसुधी तारा आयुष्यनो क्षय नथी थयो, त्यांसुधी तुं (तारा आत्मानुं) कल्याण (थाय अेवुं) आचरण कर. ॥ १ ॥

कुतोऽस्मिं क्व गमिष्यामि कुत्रायातोऽस्मि सांप्रतं ।

को बंधुर्मम कस्यांहमित्यात्मानं विचिंतयेत् ॥ २ ॥

१ ग्रसते V. २ यावन्ना भिद्यते V. ३ यावन्ना S.
४ मार S, A.

५ कुतोयस्मि V. ६ गच्छामि V. ७ कस्माह V.
८ विचारयेत् V.

* 'अर्थ' शब्दनो अर्थ 'आलावबोध' समजवो. मूण प्रत V भां सर्वत्र 'अर्थ' शब्द लभ्यो डोवाथी ते अहाँ कायत्र रापेल छे; जे डे प्रतने अंते "इति श्री जोगप्रदीप सवालाविबोध समाप्तः ॥" अे प्रभाणें लपेल छे.

અર્થ : હું તે કુણુ, હું તે જયસ તે કિહા. કેહા થાનક થકી આવિઉ. સાંપ્રતકાલ માહરઉ તે કઉણુ. અનઇ હું તે કેહિનઉ. ઇત્યેવમાદિક આત્માઇ કરી વિચારિવઉં ॥ ૨ ॥

અનુવાદ : હું કયાં છું, કયાં જઇશ, હમણાં (અહીં) કયાંથી આવ્યો, મારું કોણુ (સ્વજન-ખંધુ), હું કોનો—એ પ્રમાણે આત્માને વિશિષ્ટ રીતે ચિંતવવો ॥ ૨ ॥

પુરુષાસ્તીર્થમિચ્છન્તિ કિં તીર્થેઃ ક્લેશકારણેઃ ।

ધર્મતીર્થ શરીરસ્થં સર્વતીર્થાધિકં મતં ॥ ૩ ॥

અર્થ : પુરુષ તીર્થ કરવા તણી વાંછા કરઇ. પણ તેહ તીર્થ કિમ કહિવાઇ. જેહ તીર્થ ક્લેશદાયક હૂઇ તેહમાહિ તીર્થ ન કહીઇ. ઇમ જાણીનઇ જેહ શરીર ઇઇ તેહમાહિ ધર્મતીર્થ ઇઇ. અનઇ ઇત્યેવમાદિક સર્વતીર્થમાહિ અધિક તીર્થ મન કહીઇ. ઇમ જાણીનઇ આપણાઇ આત્માઇ મન થિર કીજઇ. તે સર્વતીર્થચિહ્ન આધિક મન જાણિઉં. ॥ ૩ ॥

અનુવાદ : પુરુષો તીર્થને ઇચ્છે છે (કલ્યાણને માટે લોકો તીર્થયાત્રા માટે ભટકે છે); પરંતુ (ભટકવાથી કયાના) ક્લેશના કારણરૂપ (બનતાં) તીર્થોથી શો લાભ ? સર્વ તીર્થથી અધિક ધર્મતીર્થ (આત્મા-મન) છે, જે (આપણા જ) શરીરમાં રહેલું છે. ॥ ૩ ॥

इदं तीर्थमिदं तीर्थमिति ज्ञात्वा भ्रमन्ति ये ।

ज्ञानध्यानविहीनास्ते सतां तीर्थं स्वमेव हि ॥ ૪ ॥

૧ તીર્થે V. ૨ ક્લેશદાયકે V. ૩ ધર્મતીર્થ V, B.
૪ મનઃ V.

૫ સતા V, S.

અર્થ : પુરુષ ધમ વાંછઇ જેમઇ એહ તીર્થ કીધઉં. અનઇ વલી ખીજઉં તીર્થ કરું. ધમ જાણીનઇ અનેક તીર્થ કરવાનઇ બ્રમણુ કરઇ. પણુ જ્ઞાન તેહ થકી વિહીન હૂઇ અનઇ અનેક તીર્થ નાસઇ કરઇ. પણુ તેહ કલેશના દાઇક હઉઇ. ધમ જાણીનઇ આત્માધ્યાન સમૂં તીર્થ એકઇ ન કહીઇ. ॥ ૪ ॥

અનુવાદ : ‘આ તીર્થ’ ‘આ તીર્થ’ એમ જાણીને જે (લોકો અહીંથી ત્યાં) ભમે છે તેઓ જ્ઞાનધ્યાન વિનાના (અજ્ઞાની) હોય છે. સજ્જનોને (મન) તો પોતાનો (આત્મા) જ તીર્થ છે. ॥ ૪ ॥

આજન્મોપાર્જિતં સર્વં ભક્ષયન્ કાર્યસંસ્થિતઃ ।

કેનાપિ દૃશ્યતે નૈવ સ્વાત્માયં પશ્યતોહરૈઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ : આજન્મભગઇ આત્માઇ જેતલૂં ઉપાર્જિઉં છઇ તેતલૂં સર્વ કાઇમાહિ થકી ભક્ષ કરઇ છઇ. જેહ કાયમાહિ થિકી ભક્ષ કરઇ છઇ તેહ પ્રતિઇ નથી જાણુતઉ. જેહ આત્માનૂં સર્વ હરી જઇ છઇ તે પ્રતિ કોઇ નથી જાણુતઉ. ॥ ૫ ॥

અનુવાદ : શરીરમાં રહેલું (આપણું ચોર જેવું મન) આજન્મમાં ઉપાર્જિત કરેલ સર્વ (પુણ્ય) હરી લે છે. આણું (આપણું) પોતાનું જ મન (આત્મા) (સર્વથી) જોઈ શકાય એવું હોવા છતાં કોઈથી પણ જોઈ શકાતું નથી. ॥ ૫ ॥

લોકૈર્વિલોક્યતે ચૌરો ગતે સ્વલ્પેऽપિ વસ્તુનિ ।

સર્વસ્વહરમાત્માનં મનઃ પશ્યન્તિ નો જડાઃ ॥ ૬ ॥

૧ ભક્ષયેત્ V. ૨ કાયસંસ્થિતં V, કાર્યસંસ્થિતઃ S, કાર્ય-
સંસ્થિતઃ A. ૩ સ્વાત્માનં V. ૪ પશ્યતોહરૈઃ V.

૫ સત્વસ્વ J, H, B. ૬ મનં V. ૭ જનાં V.

અર્થ : સ્વરૂપ વસ્તુ ગદ્ય હૂઠ અનઇ લોક ચોર પ્રતિ જોતા હીડઇ. અનઇ આપણા આત્માનું સર્વસ્વ હરી જાતઉ હૂઠ અનઇ તેહ પ્રતિ ન જોઇ. કોએક (કોઇક) કહિસિ તે ચોર કેહવા કહીઇ. અનઇ વસ્તુ તે કેહી કહીઇ. અનઇ ચોર તે કેહા કહિવાઇ. અનઇ ચોર તે કહિવાઇ જેહ ક્રોધ માન માયા લોભ રાગ દ્વેષ ધત્યેવમાદિક આત્માનું જ્ઞાન હરી જાઇ ઇઇ. તેહ પ્રતિઇ કો નથી જોતઉ. જેહ માહરૂં જ્ઞાન ઇઇ તેહ હરી જાઇ ઇઇ. હવઇ તેહ ચોર આત્માનું જ્ઞાન હરી જાઇ ઇઇ તેહ ચોર કિમ દીસઇ તેહ પ્રતિ દીસવાનઉ ઉપાય આગલિ કહિસઇ. ॥ ૬ ॥

અનુવાદ : અતિ અરૂપ (નજીવી) વસ્તુ પણ જ્યારે (કોઇક વખત) ચોરાઇ જાય છે ત્યારે લોકો (એ ચોરની ખૂબ ચીવટપૂર્વક) તપાસ કરે છે (વિલોકન કરે છે); પરંતુ (આ) જડ (અજ્ઞાની લોકો) આત્માનું સર્વસ્વ હરી જતા એવા (ચોરરૂપી) મનને જોતા નથી. (શોધવાની તસ્દી પણ લેતા નથી.) ॥ ૬ ॥

તત્સામાયિકદીપેન કાયદુર્ગસમાશ્રિતઃ ।

અજ્ઞાનાચ્છાદિતઃ સ્વાત્મા નિરીક્ષ્યો યોગિભિઃ સદા ॥ ૭ ॥

અર્થ : તેહ ચોર જોવા તેણી અર્થ કરી સામાયિકરૂપીઉ દીવઉ કરીઇ. તેણી દીવઇ કરીનઇ કાયાદુર્ગમાહિ શમતાપણું આશ્રીનઇ આપણુ આત્મા અજ્ઞાન કરીનઇ આચ્છાદિત ઇઇ તેહ સમ્યક્ત્વ રૂપાઉ દીવઉ કરીનઇ જોઇઇ. જોગપુરુષ જોગીશ્વર હઉઇ. તેહ સામાયિકરૂપીઇ દીવઇ કરીનઇ સદાઇ જોઇ. આપણું જ્ઞાન હરવા ન દિ. ક્રોધ માન માયા લોભરૂપીયા ચોર સદાઇ ત્યાગ કરઇ. તેહ પુરુષ આત્મા પ્રતિઇ દેખઇ. ॥ ૭ ॥

અનુવાદ : શરીરરૂપી કિલ્લામાં સારી રીતે આશ્રિત થઈ રહેલા અને અજ્ઞાનથી અચ્છાદિત બનેલા એવા પોતાના આત્માને યોગીઓ હુમેશાં સામાયિકરૂપી દીપકથી નિહાળવા યોગ્ય છે. ॥ ૭ ॥

૧ અજ્ઞાતાચ્છાદિત V.

આત્મૈવ સુપ્રસન્નોઽત્ર સુગૈતિઃ પરિકીર્તિતઃ ।

અપ્રસન્નઃ પુનરયં દુર્ગતિ સ્યાદસંશયં ॥ ૮ ॥

અર્થ : જે તીવારઇ આત્મા પ્રસન્ન હૂઇ તે તીવારઇ આપણા આત્મા પ્રતિ સદ્ગતિ ઊપાર્જઇ. અનઇ જે તીવારઇ આત્માઇ આત્મા પ્રતિ અપ્રસન્ન હૂઇ તે તીવારઇ આત્મા પ્રતિઇ દુર્ગતિ ઊપાર્જઇ છઇ. ઇમ જ્ઞણીનઇ આપણાઇ આત્માઇ કરીનઇ આત્મા ધ્યાવઉ. ॥ ૮ ॥

અનુવાદ : આત્મા ખૂબ પ્રસન્ન હોય (તેને જ આત્માની) સદ્ગતિ માનવામાં આવે છે અને જ્યારે આ (આત્મા) અપ્રસન્ન હોય ત્યારે (તે આત્માની) દુર્ગતિ છે એમાં જરાય સંદેહ નથી. ॥ ૮ ॥

તીર્થ તીર્થ કુર્વંતીહ યસ્ય દર્શનવાંછયા ।

વૈસન્નત્રૈવ દેહેઽસૌ દેવો દૃષ્ટું ન શક્યતે ॥ ૯ ॥

અર્થ : આપણુઉ આત્મા તીર્થ કરવાનઇ વાંછઇ છઇ. પણ તેહ તીર્થ કરીનઇ દેવદર્શન કરવા હીડઇ છઇ. પણ તેહ તીર્થ કરીનઇ દેહમાહિ છઇ. પણ તેહ તીર્થમાહિ દેવ જે છઇ તેહ દેવ તાં લગઇ ન દીસઇ જં લગઇ ત્રિણિ વ્યસન દેહના સ્થિતિ છઇ. પુણુ તેહ ત્રિણિ વિસન (વ્યસન) કેહા કહિવાઇ. સત્ત્વ ૧, રજ ૨, તમ ૩. સત્ત્વગુણુ તે કહીઇ જેહ શ્રુતકર્માદિક તણાં બંધ કીજઇ. અનઇ રજગુણુ તેહ કહીઇ જેહ પાંચ ઇન્દ્રી તણા અભિલાષ સેવીઇ. અનઇ તમગુણુ તેહ કહીઇ જે ક્રોધ માન માયા લોભિ કરીનઇ પ્રવર્તિઇ. એહ ત્રિણિ ગુણુ આત્મામાહિ ચિકી નિવર્તીવઇ. તે તીવારઇ દેવદર્શન હૂઇ. પુણુ એહ ત્રિજી ગુણિ છતે કરી દેવદર્શન હૂઇ. ॥ ૯ ॥

૧ પ્રસન્નોચ્ચત્ર V.

૨ સદ્ગતિઃ V.

૩ અપ્રસન્ને V.

૪ સ્યાદસંશયઃ V.

૫ ત્તીર્થતીર્થ V, તીર્થ ૨ કુર્વંતીહ S, તીર્થ ૨ કુર્વંતીહ A, B.

૬ કુર્વંતીહ V. ૭ ય સ્વદર્શનવાંછયા V. ૮ વિશન્નત્રૈવ V.

અનુવાદ : જે (દેવના) દર્શનની (ઇચ્છા હોય તે) ઇચ્છાથી ‘(આ) તીર્થ છે’ ‘(આ) તીર્થ છે’ એમ કરતો (માનવી) અહીં (આ જગતમાં ભટક્યા કરે છે); પરંતુ તે દેવ (આપણા) જ આ દેહમાં વસતો હોવા છતાં (અજ્ઞાની તેને) જોઈ શકતો નથી. ॥૯॥

સ્થાને સ્થાને ભ્રમંતીહ દેવદર્શનહેતવે ।

શરીરસ્થં ન પશ્યંતિ દેવમજ્ઞાનબુદ્ધયઃ ॥ ૧૦ ॥^૨

અનુવાદ : અજ્ઞાનબુદ્ધિવાળા (મનુષ્યો) સ્થળે સ્થળે દેવ-દર્શન માટે અહીં (આ જગતમાં આમતેમ) ભ્રમે છે; (પરંતુ) શરીરમાં (જ) રહેલા દેવને (તેઓ) દેખતા નથી. ॥ ૧૦ ॥

સર્વધાતુવિનિર્મુક્તો જ્ઞાનરૂપો નિરંજનઃ ।

આત્મૈવ કર્મનિર્મુક્તો ધ્યાતવ્યો મોક્ષકાંક્ષિભિઃ ॥ ૧૧ ॥^૪

અર્થ : જેહ દેવ કહીય તેહ દેવ સ્વત્રધાતુ થકી નિર્મુક્ત છઇ. પુણુ તેહ કેલવુ કહિવાઇ. જ્ઞાનરૂપ નિરંજન છઇ. પુણુ જેહ પુરુષ મોક્ષ તણા વાંછનહાર હૂઇ તેહ પુરુષ આપણા આત્મા તણી પ્રકૃતિકર્મ થકી રહિત થઇનઇ આપણા આત્માનું સ્વરૂપ ધ્યાઇ. ॥ ૧૧ ॥

અનુવાદ : મોક્ષની આકાંક્ષાવાળાએ સર્વધાતુથી રહિત, જ્ઞાનરૂપ, નિરંજન અને કર્મમુક્ત એવા આત્માનું જ ધ્યાન ધરવું જોઈએ. ॥ ૧૧ ॥

૧ સ્થાને ૨ ભ્રમંતીહ S, A, B. ૨ આ શ્લોક V માં નથી.
અર્થ પણ નથી.

૩ સ્વાત્મૈવ V. ૪ કર્મનિર્મુક્તો V. ૫ આ શ્લોક તેમજ
અર્થનો V માં ॥ ૧૦ ॥ નંબર છે.

સંતોષામૃતનિર્મગ્નઃ શત્રુમિત્રસમઃ સદા ।
સુખદુઃખપરિજ્ઞાતા રાગદ્વેષપરાઙ્મુખઃ ॥ ૧૨ ॥^૩

અર્થ : સંસારરૂપિણી અગ્નિ કહીછ તે અગ્નિ કેહી કહિવાઇ. જેહ ક્રોધાદિક દોષ જાણિવા તીણી અગ્નિ જાલા લાગઇ ધિકઇ. આત્માજલિ કરીનઇ તે અગ્નિ શમાવીઇ. તે જલ કેહવું કહીઇ. સંતોષરૂપીઉં જલ હૂઇતે તેહ જલમાહિ જઇનઇ પઇસીઇ. તઉ ક્રોધાદિક અગ્નિ કરીનઇ ન બલીઇ. અનઇ શત્રુ અનઇ મિત્ર સદાઇ સમા કીજઇ. અનઇ સુખ અનઇ દુખ તેહ તણુ જાણુ હૂઇ. અનઇ પરજીવ પ્રતિ હુઉ દુખ દીજઇ તઉ દુખ પામીઇ અનઇ જે સુખ દીજઇ તઉ સુખ પામઇ. ઇમ જાણીનઇ રાગદ્વેષ થકી પરાન્મુખ થઇઇ ॥ ૧૨ ॥

અનુવાદ : સંતોષરૂપી અમૃતમાં નિમગ્ન (બની), શત્રુ અને મિત્રને સદા સમાન (ગણી), સુખ અને દુઃખના સંપૂર્ણ જ્ઞાતા (બની) (ધ્યાનીએ) રાગદ્વેષથી વિમુક્ત (થવું જોઇએ). ॥ ૧૨ ॥

પ્રમારાશિરિવ શ્રીમાન્ સર્વવિશ્વોપકારકઃ ।

સદાનંદસુખાપૂર્ણઃ સ્વાત્મા ધ્યાતવ્ય ईदृશઃ ॥ ૧૩ ॥^૪

અર્થ : જિમ રાત્રિતણુ અંધકાર શ્રી સૂર્યતણુ ઉદય કરીનઇ રાત્રિ

૧ સુખદુઃખપરિજ્ઞાતા S, H, J, A, B. ૨ રાગદ્વેષપરાન્મુખા V.
૩ આ શ્લોક તેમજ અર્થનો V માં ॥ ૧૧ ॥ નંબર છે.

૪ પ્રમારાશિરિવ V. ૫ સદાનંદસુખાપૂર્ણઃ S, A. સદાનંદસુખાપૂર્ણ V.
૬ ધ્યાતવ્યમીદૃશ ॥ ૧૫ ॥ યુગ્મ ॥ V. ૭ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૧૫ ॥ નંબર છે. તેનો અર્થ શ્લોકો. ॥ ૧૪ ॥ તથા ॥ ૧૫ ॥ એમ જે શ્લોકનો યુગ્મ નીચે આપ્યો છે; અને V નો શ્લોકો. ॥ ૧૪ ॥ —“સ્વહંસમંતરાત્માનં... નિર્વાણપદમશ્ચુતે”—વગેરે S માં શ્લોકો. ॥ ૪૫ ॥ અને H તથા J માં શ્લોકો. ॥ ૪૬ ॥ તરીકે છે. વળી V માં ફરીવાર આ જ શ્લોક નં. ॥ ૪૫ ॥ તરીકે છે.

તણાં અંધકાર જાઈ. સર્વ વિશ્વ પ્રતિષ્ઠ ઉપકારક હૂં. ઇમ જાણીનઈ સદાઈ આનંદમઈ સુખાપૂર્ણપણઈ આત્મધ્યાનિ રહિવઈ. જિમ સર્જતણઈ ઉદયિ કરીનઈ અંધકાર જાઈ તિમ આત્મધ્યાનિ કરીનઈ પાપરૂપીઆં અંધકાર જાઈ. એહ આત્મધ્યાનતણુઈ ઇશ્રૂંતે કોએક પૂછઈ. આત્મધ્યાનિ કરીનઈ પાપ કિમ જાઈ. જિમ સર્જતણઈ ઉદયિ કરીનઈ અંધકાર જાઈ તિમ આત્મધ્યાનઈ કરીનઈ પાપ જાઈ. ॥ ૧૩ ॥

અનુવાદ : પ્રભારાશિ (તેજના સમૂહ-સૂર્ય) સમાન શોભાવાળા, સકલ વિશ્વના ઉપકારક તેમજ સદા આનંદ અને સુખથી પૂર્ણ એવા પોતાના આત્માને (ધ્યાનીએ) ધ્યાવવો જોઈએ. ॥ ૧૩ ॥

શુદ્ધસ્ફટિકસંકાશઃ સર્વજ્ઞગુણભૂષિતઃ ।

પરમાત્માકલ્પાયુક્તો ધ્યેયઃ સ્વાત્મા મનીષિભિઃ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ : પરમાત્મસ્વરૂપ તેહ કેહવું કહીઈ. જેહવું શ્રુધ (શુદ્ધ) સ્ફટિકતણું સંકાશ હૂં તેહવું પરમાત્મસ્વરૂપ જઈ. વલી કેહવું કહીઈ. જ્ઞાનતણે ગુણે કરીનઈ સંયુક્ત જઈ. પરમાત્મ સ્વરૂપ એહવી યુક્તિ કલાઈ કરીનઈ સંયુક્ત જઈ. એહવું આત્મસ્વરૂપ કર્મ થકી રહિત થઈનઈ જેહ મુનીશ્વર હૂં તેહ સદાઈ ધ્યાઈ. ॥ ૧૪ ॥

અનુવાદ : શુદ્ધ સ્ફટિક સમ નિર્મળ, સર્વજ્ઞના ગુણોથી વિભૂષિત અને પરમાત્માની કલાઓથી યુક્ત એવા પોતાના આત્માનું બુદ્ધિશાળી પુરુષોએ ધ્યાન કરવું જોઈએ. ॥ ૧૪ ॥

૧ પરમાત્માકલ્પાયુક્તો V. ૨ આ શ્લોક તેમજ અર્થનો Vમાં ॥ ૧૬ ॥
નંબર છે.

षट्चक्र चतुः पीठादि सर्वं त्यक्त्वा मुमुक्षुभिः ।

आत्मा ध्यातव्य एवायं ध्याने रूपविवर्जिते ॥ ૧૫ ॥

અનુવાદ : રૂપવિવર્જિત (રૂપાતીત) ધ્યાનમાં છ ચક્ર, ચાર પીઠ વગેરે સર્વનો ત્યાગ કરીને મુમુક્ષુએ (મોક્ષના અભિલાષીએ) (ઉપર કહ્યા એવા ગુણોવાળા) આ આત્માનું જ ધ્યાન કરવું. ॥ ૧૫ ॥

एवमभ्यासयोगेन ध्यानेनानेन योगिभिः ।

शरीरांतःस्थितः स्वात्मा यथावस्थोऽवलोक्यते ॥ ૧૬ ॥

અનુવાદ : આ પ્રમાણે યોગના અભ્યાસ (Practice)થી તેમજ આ (ઉપર સૂચવેલ રૂપવિવર્જિત) ધ્યાનથી યોગીઓ શરીરની અંદર રહેલા પોતાના આત્માને જેવો છે તેવો જ (જે તેનું એટલેકે આત્માનું સાચું સ્વરૂપ છે તે જ સ્વરૂપે) અવલોકે છે. * ॥ ૧૬ ॥

न ज्ञातः पुरुषो येन गुणप्रकृतिवर्जितः

तेनैव तीर्थयज्ञादि सेवनीयं न योगिभिः ॥ ૧૭ ॥

૧ પટુચતુરપીઠાદિ J, H, B. ૨ સર્વત્યક્ત્વામમુક્ષિભિઃ V. ૩ સ્વાત્માધ્યાન V. ૪ રૂપવિવર્જિતે S. ૫ આ શ્લોક V માં નંબર ॥ ૧૭ ॥ તરીકે છે; પણ સાથે તેનો અર્થ નથી. વળી V માં નંબર ॥ ૧૭ ॥ જ તરીકે તેની નીચે “ન જ્ઞાતઃ પુરુષો.....સેવનીયં ન યોગિભિઃ” શ્લોક આપ્યો છે અને તેની નીચે તેનો અર્થ આપેલો છે. આ ખીજે શ્લોક “ન જ્ઞાતઃ—” વગેરે H, J તેમજ S માં પણ નંબર ॥ ૧૭ ॥ તરીકે આપેલો છે.

૬ एतम् S, A. ૭ આ શ્લોક V માં નથી.

* આ રીતે પણ અનુવાદ થઈ શકે :—

આ પ્રમાણે આ (રૂપાતીત) ધ્યાનના અભ્યાસ (Practice-કરવા)થી યોગીઓ શરીરની અંદર રહેલા પોતાના આત્માને યથાવસ્થિત સ્વરૂપે નિહાળે છે. ॥ ૧૬ ॥

અર્થ : જેહ પુરુષ અજ્ઞાન હૂઠ તેહ પુરુષ અનેક તીર્થ યજ્ઞાદિ સેવઠ, પણ યોગમાર્ગ ન સેવઠ. યોગમાર્ગ તે કેહવઠિ કહવાઈ. જેહ ત્રિણિ ગુણુ—સત્ત્વ ૧, રજ્જ ૨, તમ ૩.—એહ ત્રિણિ ગુણુ અનઘ આત્માની પ્રકૃતિ કર્મ્મરહિત તે યોગ કહાઈ. અનઘ એહ યોગ ન જાણુઘ જેહ તેહ તીર્થ યજ્ઞાદિ સેવઠ; પુણુ યોગ પ્રતિ રહિવાની સ્થિતિ યુક્તિ ન જાણુઘ. ગુણુ પ્રકૃતિ વરજ્ઞઠ તે જોગ કહીઈ. ॥ ૧૭ ॥

અનુવાદ : (સત્ત્વ, રજ્જસૂ અને તમસૂ એ ત્રણ) ગુણુવાળી પ્રકૃતિથી વર્જિત એવા આત્માને (પુરુષને) જે (અજ્ઞાનીએ સિદ્ધ સ્વરૂપે) જાણુયો નથી તેણે જ તીર્થ યજ્ઞ વગેરે સેવવાં જોઈએ; પરંતુ યોગીઓએ નહીં. (અર્થાત્ યોગીપુરુષોને તીર્થ યજ્ઞાદિ સેવવાની આવશ્યકતા નથી.) ॥ ૧૭ ॥

આત્મજ્ઞાનં પરં તીર્થં ન જલં તીર્થમુચ્યતે ।

સ્વાત્મજ્ઞાનેન યચ્છૌચં તચ્છૌચં પરમં સ્મૃતં ॥ ૧૮ ॥

અર્થ : આત્મજ્ઞાનથી અપર ખીજઉં તીર્થ ન કહિવાઈ. અનેક જલતણા થાનક તેહ તીર્થ ન કહિવાઈ. જેહપૂં આત્મજ્ઞાન તીર્થ પવિત્ર કહિવાઈ તેહપૂં જલતીર્થ ન કહીઈ. તેહ કારણુ આત્મજ્ઞાન સમૂં શૌચ પવિત્ર અનેક તીર્થ ન હઠિઈ. તેહ ભણી આત્મસ્વરૂપ સદાઈ સ્મરીઈ. ॥ ૧૮ ॥

અનુવાદ : આત્મજ્ઞાન એ જ પરમ (ઉત્કૃષ્ટ) તીર્થ છે, પણ (ગંગા વગેરે નદીઓના) પાણીને તીર્થ કહેવાય નહિ. આત્મજ્ઞાન (રૂપી તીર્થના જલ)થી જે શુદ્ધિ (થાય છે) તેને જ પરમ શુદ્ધિ માનવામાં આવી છે. ॥ ૧૮ ॥

૧ આત્મજ્ઞાનપરં તીર્થઃ V. ૨ નર્જલં V. ૩ આત્મજ્ઞાનં હિ V.

૪ પરમસ્મૃતં V.

આત્મજ્ઞાનં પરો ધર્મઃ સર્વેષાં ધર્મકર્મણાં ।
પ્રધાનં સર્વવિદ્યાનાં પ્રાપ્યતે હ્યમૃતં તતઃ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ : આત્મજ્ઞાન થકી અપર બીજુ ધર્મ ન કહ્યું. જે પુરુષ આત્મજ્ઞાનનિ વિષય વર્તેલ તેણુઈ સર્વ ધર્મ આચરિયા. સર્વ તીર્થમાહિ પ્રધાન આત્મજ્ઞાન બ્રહ્મિયું. જેણુઈ પુરુષિ આત્મજ્ઞાન પામિઉં તેણુઈ અમૃતતત્ત્વ પામિઉં ॥ ૧૯ ॥

અનુવાદ : સર્વ ધર્મકાર્યમાં આત્મજ્ઞાન એ પરમધર્મ છે; અને સર્વ વિદ્યાઓમાં પ્રધાન વિદ્યા છે. તે (પરમધર્મ કે પ્રધાન વિદ્યા)થી અમૃત પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૧૯ ॥ *

તપોભિર્દુસ્તપૈસ્તપૈર્વ્રતૈસ્તૈસ્તૈશ્ચ દુષ્કરૈઃ ।
આત્મજ્ઞાનં વિના મોક્ષો ન ભવેદ્યોગિનામપિ ॥ ૨૦ ॥^{૧૦}

અર્થ : કોએક મહા દુસ્તર તપ કર્યું અનેઈ મહાવ્રતની સ્થિતિ રહીનઈ અનેક પરીસહ્ય દુઃખ સહ્યું. એહવા દુસ્તર તપ તપીનઈ જી આત્મજ્ઞાન ન બ્રહ્મુઈ તઉ સંસાર થકી મુંકાઈ નહીં. આત્મજ્ઞાન વિના મોક્ષ

૧ આત્મજ્ઞાન V, આત્મા જ્ઞાન A. ૨ ધર્મઃ V.
૩ સર્વેષાંધર્મચારિણાં V. ૪ પ્રધાન S. ૫ સર્વતીર્થાનાં V.
૬ પ્રાપ્યતેહ્યમૃતંતતઃ V.

* પાઠાંતર પ્રમાણે—ધર્મનું આચરણ કરવાવાળા સર્વ માટે આત્મજ્ઞાન એ પરમધર્મ છે અને તીર્થોમાં પ્રધાન તીર્થ છે. તે (આત્મજ્ઞાન)થી અમૃતતત્ત્વ લાધે છે. ॥૧૯॥

૭ તપોભિર્દુસ્તપૈસ્તપ V. ૮ વ્રતૈસ્તૈર્દુષ્કરૈઃ કૃતૈઃ (વ્રતૈસ્તૈર્દુષ્કરૈઃ કૃતૈઃ) V. ૯ આત્મજ્ઞાન V. ૧૦ આ શ્લોક તેમજ અર્થનો V માં ॥ ૧૨ ॥ નંબર છે, અને એ જ વ્રતમાં આ શ્લોક ફરીવાર નં. ॥ ૨૦ ॥ તરીકે આવે છે, અને તેની નીચે નં. ॥ ૧૨ ॥ માં જે અર્થ આચો છે તે જ ફરીવાર આચો છે. (ફરીવાર એનો એ જ અર્થ લખ્યા છતાં બેશ્ણી ક્યાંક ક્યાંક ભિન્ન છે.) શ્લોક ॥ ૨૦ ॥ માં પહેલી પંક્તિ આમ છે : તપોભિર્દુસ્તપૈસ્તપૈર્વ્રતૈસ્તૈ દુષ્કરૈઃ કતિ ।

ન બાધ. એહયં જાણીનઇ જેહ યોગિંઇ હૂઇ તે આત્મજ્ઞાન ધ્યાઇનઇ સંસાર થિકી મૂકાવઇ ॥ ૨૦ ॥

અનુવાદ : ખૂબ જ દુઃખે તપી શકાય એવાં તપ તપવાથી અને એવાં જ દુષ્કર વ્રત આચરવા છતાં આત્મજ્ઞાન વિના યોગીઓ પણ મુક્ત થતા નથી. (યોગીઓને પણ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી.) ॥ ૨૦ ॥

सर्वधर्ममयः श्रीमान् सर्ववर्णविवर्जितः ।

आत्माऽयं ज्ञायते येन तस्य जन्म न विद्यते ॥ २१ ॥

અર્થ : સર્વ ધર્મમાહિ આત્મધ્યાન શ્રેય જાણિયું. સર્વ વિશ્વ પ્રતિષ્ઠિ ઉપકારીક હૂઇ. જેહ પુરુષ આત્મજ્ઞાન આરાધઇ તેહ પ્રતિ પુનરપિ જન્મ ન કહિવાઇ. ॥ ૨૧ ॥

અનુવાદ : સર્વ ધર્મમય, શ્રી (જ્ઞાનાદિ)થી યુક્ત, સર્વ વર્ણથી રહિત એવા આ આત્માને જે જાણે છે તેને (કરી) જન્મ (લેવો પડતો) નથી. ॥ ૨૧ ॥

एवं ध्यात्वा स्वमात्मानं स्वकाये कायवर्जितं ।

ध्येयः परंपदारूढः परमात्मा निरंजनः ॥ २२ ॥

૧ સર્વવિશ્વોપકારકઃ V, સર્વસ્વર્ણવિવર્જિતઃ A. ૨ આત્માનં (!) V. ૩ જન્મો V.

૪ સ્વકાય V. ૫ ધ્યેય V. ૬ પરપદારૂઢ V, પરપદારૂઢં S, A. ૭ દેવેશં મુક્તિહેતવે S, A. ૮ આ સ્લોકનું છેલ્લું પાદ S માં તથા A માં દેવેશં મુક્તિહેતવે છે એ ભૂલથી લખાયેલું લાગે છે; કારણકે એ પાદ હવે પછીના સ્લોક ॥ ૨૩ ॥ નું છેલ્લું પાદ છે અને એ સ્લોક S માં તથા A માં લખવાનો રહી ગયો છે. પરિણામે સ્લોક ॥ ૨૨ ॥ પછીના નંબરો લખવામાં S માં તથા A માં ભૂલ થઈ છે; અને એ J, V તથા H સાથે સરખાવતાં સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે.

અર્થ : એવં સ્વયં આત્મા એણીપરિણં ધ્યાઈઈ. સ્વ આપણી કાયાઈ કાયાણુવર્ણિ(તિ)ત થઈનઈ પરમાત્મા ધ્યાઈઈ. અનઈ જે તીવારઈ ધ્યેયવસ્તુ એહવઈ પરમપદ આરૂઠ થઈનઈ આત્મા ધ્યાઈઈ તે તીવારઈ પરમાત્મા નિરંજન સ્વરૂપ દીસઈ. ॥ ૨૨ ॥

અનુવાદ : આ પ્રમાણે પોતાની કાયામાં કાયાથી મુક્ત (શરીરથી ભિન્ન) એવા પોતાના આત્માનું ધ્યાન કરીને પરમપદ પર આરૂઠ થયેલા નિરંજન પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું. ॥ ૨૨ ॥

**સ્વપ્રદષ્ટિસમાં તત્ર દષ્ટિમુન્મીલ્ય યોગવિત્ ।
પદ્યેત્ પરપદારૂઢં દેવેશં મુક્તિહેતવે ॥ ૨૩ ॥^૨**

અર્થ : જેહ પરમતત્ત્વ છઈ તેહ અનેરા પ્રતિઈ (અન્ય પ્રતિ ?) દેખાડી ન સકીઈ. જિમ સ્વપ્નમાહિ અનેક પદાર્થ દીસઈ પણ દેખાડી ન સકીઈ તિમ સ્વપ્નાંતરંતણુ દષ્ટાંત જાણિવઈ. જિમ સ્વપ્નાંતરમાહિ આપણી દષ્ટિ કાંઈ દેખીઈ અનઈ ખીજ પ્રતિઈ દેખાડી ન સકીઈ તિમ આત્માતણું સ્વરૂપ દેખાડી ન સકીઈ. અનઈ આપણા આત્માતણું સ્વરૂપ આપણપઈ દેખીઈ અનઈ જેતલઈ આપણા આત્માનું સ્વરૂપ દેખીઈ તેતલઈ જેહ દેવદેવ કહીઈ છઈ તિહ આપણુ આત્મા જાણિવઈ. મુક્તિતણું હેતુ જાણિવઈ. ॥ ૨૩ ॥

અનુવાદ : સ્વપ્રદષ્ટિ સમી (બ્રામક દષ્ટિનો લ્યાગ કરીને અને તેની જગાએ તત્ત્વ) દષ્ટિ ખોલીને યોગનો જાણુકાર (યોગીપુરુષ) મુક્તિહેતુ માટે (મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે) પરમપદ પર આરૂઠ થયેલ દેવાધિદેવને જુએ. ॥ ૨૩ ॥

૧ સ્વપ્રદષ્ટિસમંતત્ત્વદષ્ટિમુન્મીલ્ય V. ૨ આ શ્લોક S માં ભૂલથી લખવાનો રહી ગયો છે; કારણકે “ પરપદારૂઢં દેવેશં મુક્તિહેતવે ”—આ શબ્દો તેની આગળના શ્લો. ॥ ૨૨ ॥ સાથે લખાઈ ગયા છે. A માં આ શ્લોક નથી.

શંકરો વા 'જિનેશો વા યો યસ્યામિમતઃ સદા ।
 એક એવ પ્રમુઃ શાંતો નિર્વાણસ્થો વિલોક્યતે ॥ ૨૪ ॥^૩

અર્થ : જેહ પરમેશ્વર છઇ જગતતણુ ઠાકુર તેહ નિર્વાણુપદ સ્થિતિ કરી ધ્યાવઉ. અથવા કોએક શંકર કરી માનઇ છઇ. કોઇક જિનેદ્ર કરી માનઇ છઇ. પણ જેહવઉ છઇ તેહવુ સદાઇ હૂઇ. પણ જેહ ચઉદ ભુવનેક નાથ તેહ એક જ છઇ. નિર્વાણુપદિતણી સ્થિતિ કરીનઇ ધ્યાવઉ. ॥ ૨૪ ॥

અનુવાદ : શંકર (કહો) કે જિનેશ્વર (કહો) (પણ) જે જેને અભિમત છે તે શાંત પ્રભુ સદાકાળ એક જ છે. નિર્વાણુપદને પામેલો (આત્મા તેને એટલેકે તે પ્રભુને) જોઈ શકે છે. ॥ ૨૪ ॥

સુરાસુરનરાધીશપૂજિતો જગતાંહિતઃ ।
 સર્વદોષવિનિર્મુક્તો દેવેશઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૨૫ ॥^૪

અર્થ : જેહ પરમેશ્વર જગનાથ કહીઇ તેહ ત્રિભુવનતણુ પૃજનીક છઇ. પણ તેહ પરમેશ્વર સર્વ દોષ થકી રહિત છઇ. તેહ પ્રતિ દેવ કહીઇ; પણ ખીજઉ દેવ ન જાણિવઉ. ॥ ૨૫ ॥

અનુવાદ : જે સુરો, અસુરો તેમજ માનવીઓના અધિ-પતિથી (રાજાઓથી) પૂજિત છે, જગતનું હિત કરનાર છે અને સર્વ દોષથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત છે (તેમનું જ) દેવાધિદેવ તરીકે પરિકીર્તન કરવામાં આવ્યું છે. ॥ ૨૫ ॥

૧ જિનેદ્રો V. ૨ યૌર્યઃ સ્યા (સ્વા ?)મિમત V, યોયસ્યાઽમિમતઃ
 S, A, B. ૩ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૨૩ ॥ નંબર છે.

૪ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૨૪ ॥ નંબર છે.

પુણ્યાપુણ્યપથાતીતો ભવવહ્લીવિનાશનઃ ।

અવ્યક્તો વ્યક્તરૂપશ્ચ સર્વજ્ઞઃ સર્વદર્શનઃ ॥ ૨૬ ॥^૨

અર્થ : જેહ પરમેશ્વર કહીછ તેહ પરમેશ્વર પુણ્ય અનઇ પાપ થકી અતીત છઇ. અનઇ વલી કેહવઉ છઇ; ભવતણુઉ વિનાસિકર છઇ. વલી કેહવઉ છઇ; મુખી કરીનઇ તેહનૂ સ્વરૂપ બોલાઇ નહીં પણ સર્વજ્ઞ અનઇ સર્વદર્શી (શી) છઇ. ॥ ૨૬ ॥

અનુવાદ : (ઉપરં જેમનો નિર્દેશ કર્યો તે દેવાધિદેવ) પુણ્ય અને પાપના માર્ગથી અતીત થયેલા છે (અલિપ્ત બનેલા છે), સંસારરૂપી છોડના વિનાશક છે, (અજ્ઞાની માટે) અવ્યક્તસ્વરૂપ છે અને (જ્ઞાની માટે) વ્યક્તસ્વરૂપ છે; તેમજ સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી છે. ॥ ૨૬ ॥

નિરાકારો નિરાભાસો નિઃપ્રપંચો નિરંજનઃ ।

સદાનંદમયો દેવઃ સિદ્ધો બુદ્ધો નિરામયઃ ॥ ૨૭ ॥^૪

અર્થ : જેહ પરમેશ્વર કહીછ તે નિરાકાર છઇ. મુખિ બોલિઉ ન ભઇ. તેહ પરમેશ્વરતણૂં સ્વરૂપ નિઃપ્રપંચ છઇ. અનઇ નિરંજન છઇ. અનઇ સદાઇ આનંદમઇ અનંત સુખમઇ છઇ. અનઇ સિદ્ધ બુદ્ધપણુઇ છઇ. અનઇ કર્મરૂપીયા વિકારરહિત છઇ. ॥ ૨૭ ॥

અનુવાદ : (વળી તે) દેવાધિદેવ (દેવઃ) નિરાકાર (આકાર વિનાના), નિરાભાસ (મુખથી જેનું વર્ણન ન થઈ શકે એવા— અથવા જેનું સ્વરૂપ જોઈ ન શકાય એવા), નિઃપ્રપંચ (કૂડ-

૧ સર્વજ્ઞ સર્વદર્શનં V. ૨ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥૨૫॥ નંબર છે.

૩ શ્રુદ્ધો (શુદ્ધો) ? V. ૪ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥૨૬॥ નંબર છે.

કપટથી મુક્ત), નિરંજન (કર્મરૂપી અંજનથી રહિત) સદા આનંદ-મય, સિદ્ધ, યુદ્ધ અને નિરામય (કર્મરૂપી વિકારથી રહિત) છે. ॥ ૨૭ ॥

અનંતઃ કેવલો નિત્યો વ્યોમરૂપઃ સનાતનઃ ।

દેવાધિદેવો વિશ્વાત્મા વિશ્વવ્યાપી પુરાતનઃ ॥ ૨૮ ॥^૧

અર્થ : જેહ પરમેશ્વર કહીછ તેહ અનંત કેવલ નિત્યપણુછ છછ. તેહ અનંદ આકાશરૂપ છછ. પરબ્રહ્મસ્વરૂપ સદાછ છછ. પણુ વલી કેહવઉ છછ; સર્વ દેવતાતાણુ દેવાધિદેવ કહીછ. અનંદ વિશ્વાત્માસ્વરૂપ તેહતાણું તેજ વિશ્વ વ્યાપી રહિઉ છછ. ॥ ૨૮ ॥

અનુવાદ : (તદુપરાંત તે) દેવાધિદેવ અનંત, કેવળ, નિત્ય, વ્યોમરૂપ (આકાશની જેમ વિરાટ), સનાતન (અનાદિ-અનંત પરબ્રહ્મસ્વરૂપ), વિશ્વાત્માસ્વરૂપ, વિશ્વવ્યાપી (સર્વવ્યાપક) અને પુરાતન છે. ॥ ૨૮ ॥

કૃત્સ્નકર્મકલાતીતઃ સકલો નિષ્કલોઽપિ ચ ।

પરમાત્મા પરં જ્યોતિઃ પરં બ્રહ્મ પરાત્પરઃ ॥ ૨૯ ॥^૨

અર્થ : જેહ પરમેશ્વર છછ તેહ સર્વ કર્મ કલા થકી અતીત છછ. સકલા અનંદ અકલા તેહ થકી અતીત છછ. અનંદ વલી કેહવઉ કહીછ— પરમાત્મ-સ્વરૂપ મહા તેજ:પુંજ છછ. અનંદ જેહ પરબ્રહ્મ છછ. તેહ પરંપરાઈ અનાદિ અનંત કહિવાઈ. ॥ ૨૯ ॥

૧ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૨૭ ॥ નંબર છે.

૨ પરમાત્મઃ V. ૩ પરબ્રહ્મ V. ૪ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૨૮ ॥ નંબર છે.

અનુવાદ : (તેમ જ તે) સર્વ કર્મ અને કલાથી અતીત, કલાવાન છતાં કલાવિહીન, પરમ આત્મા, પરમ જ્યોતિ, પરમ બ્રહ્મ અને પરથી પણ પર છે. ॥ ૨૯ ॥

**गुणत्रयविनिर्मुक्तो गंधस्पर्शविवर्जितः ।
अच्छेद्यश्चाप्यभेद्यश्च निर्लेपो निर्मलः प्रभुः ॥ ૩૦ ॥**

અર્થ : જેહ પરમેશ્વર અગ્રિદ ભુવનિક નાથ કહીછ તે પરમેશ્વર કેહવઉ કહિવાઇ. ત્રિગુ ગુણ થકી વિનિર્મુક્ત છે. અનેઈ ગંધ સ્પર્શી (સ્પર્શી) થકી વિવર્જિત છે. અનેઈ અછેદ્ય અભેદ્ય છે. અનેઈ નિર્લોભ મહાનિર્મલ છે. જેહ વિશ્વતણુઉ પ્રભુ ઠાકુર કહિવાઈ તેહતાણું સ્વરૂપ જાણીનઈ આરાધીઈ. ॥૩૦॥

અનુવાદ : (તેમજ તે) પ્રભુ (સત્ત્વ, રજસૂ અને તમસૂ એ) ત્રણ ગુણથી સંપૂર્ણ મુક્ત, ગંધ અને સ્પર્શથી રહિત, અછેદ્ય, અભેદ્ય, નિર્લેપ અને નિર્મલ છે. ॥ ૩૦ ॥

**सगुणो निर्गुणः शांतः संसारार्णवतारकः ।
दुर्लक्ष्यो लक्ष्यमापन्नः सुवर्णो वर्णवर्जितः ॥ ૩૧ ॥**

અર્થ : જેહ પરમેશ્વર કહીઈ તેહમાહિ સગુણ અનેઈ નિર્ગુણ તેહ થકઉ રહિત છે. અનેઈ સંસારસમુદ્ર તેહ તણુઉ તારક છે. પણિ લક્ષ અનેઈ અણલક્ષ ન જાઈ. અનેઈ સુવર્ણ અનેઈ અવર્ણ (કુવર્ણ-દુવર્ણ-ઉવર્ણ ?) ન કહિવાઈ. એહવઉ સાંત ચિદ્રૂપ છે. ॥ ૩૧ ॥

૧ ગુણત્રયાવિનિર્મુક્તૌ A. ૨ નિર્લેખો V. ૩ આ શ્લોક તેમજ અર્થનો V માં નંબર ॥ ૧૩ ॥ છે અને S માં તથા A માં નં. ॥ ૨૯ ॥ છે.

૪ દુર્લક્ષ્યોલક્ષ્યમાપન્નઃ V, દુર્લક્ષ્યોલક્ષ્યામાપન્નઃ B. ૫ 'સુવર્ણા-વર્ણવર્જિતઃ J. ૬ આ શ્લોકનો S તેમજ Vમાં અને A માં નંબર ॥ ૩૦ ॥ છે.

અનુવાદ : (વળી તે) સગુણુ (છતાં) નિર્ગુણુ, શાંત (છતાં) સંસારરૂપી સમુદ્રના તારક, દુર્લભ્ય (છતાં) લક્ષ્યપ્રાપ્ત અને વર્ણુસહિત (છતાં) વર્ણુરહિત છે. ॥ ૩૧ ॥

**एकोऽप्यनेकरूपश्च स्थूलः सूक्ष्मो लघुर्गुरुः ।
निर्वाणपदमारूढो देवेशोऽयमिहोच्यते ॥ ३२ ॥^૩**

અર્થ : જેહ પરમેશ્વર ત્રિભુવનૈક નાથ તણુક ઠાકુર છઠ તેહ એક-સ્વરૂપ છઠ. પણિ તેહતણી સ્થિતિ નિર્વાણુપદ્ધિ છઠ. અનઠ અનેરા (ખીન્ન?) અનેકરૂપ કરી અનઠ ખ્યાઠ છઠ. એક સ્થૂલ કરી સૂક્ષ્મ કરી લઘુ કરી એક ભાર કરી એહવાં અનેકરૂપ કરી અનઠ ખ્યાઠ છઠ. પણિ જેહ જગન્નાથ કહીઠ તેહ સ્થૂલમાહિ નથી અનઠ સૂક્ષ્મમાહિ નથી. અનઠ લઘુમાહિ નથી અનઠ ભારમાહિ નથી. એકઠ પુદ્ગલમાહિ પરમેશ્વર નથી. એક નિર્વાણુપદતણી સ્થિતિ છઠ તેહનઠ દેવાધિદેવ કહીઠ. ॥ ૩૨ ॥

અનુવાદ : (અને છેલ્લે તે) એક છતાં અનેકરૂપ છે, સ્થૂલ (છતાં) સૂક્ષ્મ છે અને લઘુ (છતાં) ગુરુ છે—નિર્વાણુપદ પર આરૂઢ થયેલ આ (ઉપર કહ્યા એવા સ્વરૂપવાળા) અહીં (આ જગતમાં) દેવાધિદેવ કહેવાય છે. ॥ ૩૨ ॥

**ब्राह्मणैर्लक्ष्यते ब्रह्मा विष्णुः पीतांबरैस्तथा ।
रुद्रस्तपस्विभिर्दृष्ट एष एव निरंजनः ॥ ३३ ॥^૪**

અર્થ : જેહ બ્રાહ્મણુ છઠ તેહ બ્રહ્મા કરી માંનઠ છઠ. અનઠ જેહ પીતાંબર છઠ તેહ વિષ્ણુ કરી માંનઠ છઠ. અનઠ જેહ જટાધારી છઠ તેહ ઈશ્વર કરી માંનઠ છઠ. પણિ તેહ બ્રહ્મસ્વરૂપ નિરંજન છઠ. આપણુપદ

૧ લઘુગુરુ V. ૨ દેવેશમિદમુચ્યતે V. ૩ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૩૧ ॥ નંબર છે.

૪ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૩૨ ॥ નંબર છે.

એકસ્વરૂપ છઇ. જોહની જોહવી મતિ છઇ તેહ તેહવુ કરી દેષઇ છઇ. પણિ તેહ એક નિરંજન છઇ. ॥ ૩૩ ॥

અનુવાદ : જેને પ્રાહ્મણો પ્રહ્મા લેખે છે, પીતાંબરો (વૈષ્ણવો) વિષ્ણુ કહે છે અને તપસ્વીઓ (તાપસો) રુદ્ર (શંકર) માને છે એ આ જ (દેવાધિદેવ) નિરંજન છે. ॥ ૩૩ ॥

जिनेंद्रो जल्प्यते जैनैः बुद्धः कृत्वा च सौगतैः ।

कौलिकैः कोल आख्यातः स एवायं सनातनः ॥ ३४ ॥³

અર્થ : જેહ જૈનદર્શન છઇ તેહ જિનેંદ્ર કરી માંનઇ છઇ. અનઇ જે ઔદ્ધર્શન છઇ તેહ પાંચભૂતતણી પ્રકૃતિ કરી માંનઇ છઇ. અનઇ જેહ કૌલકદર્શણુ છઇ તેહ સર્વ નાસ્તિક કરી માંનઇ છઇ. એહ છઇ દરસણુતણા (૫૧ દર્શનના) મારગ જૂજૂઆ (જુદાજુદા) કરી દેષઇ છઇ; પણિ પરબ્રહ્મ સ્વરૂપ તેહ એક જ કહવાઇ. ॥ ૩૪ ॥

અનુવાદ : જેને જૈનો જિનેંદ્ર માને છે, ઔદ્ધો બુદ્ધ કહીને પ્રરૂપે છે અને કૌલિકો કોલ તરીકે આલેખે છે તે આ જ સનાતન (દેવાધિદેવ) છે. ॥ ૩૪ ॥

स्फटिको बहुरूपः स्याद्यथैवोपाधिर्वर्जितः ।

स तथा दर्शनैः बद्धिः ख्यात एकोऽप्यनेकधा ॥ ३५ ॥⁴

અર્થ : જિમ સ્ફટિક પાપાણુ હૂઇ અનઇ જોહવા જલમઉ માંહીઇ (?) અનઇ તેહવઉ દીસઇ. જોહવા વર્ણુ જલમઉ માંહીઇ તેહવઉ વર્ણુરૂપ અનેક

૧ લક્ષ્યતે V, જલ્પતે B. ૨ બદ્ધક્રત્રાય V. ૩ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૩૩ ॥ નંબર છે.

૪ મિદતઃ V, સ્કુર્જિતઃ B. ૫ સર્વથા V. ૬ સ્વહિષાત V. [સ્વ(બ)હ્નિ ધ્યાતુ ?] ૭ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૩૪ ॥ નંબર છે.

બહુરૂપ દીસઇ તેમ એ છઇ દર્શનતણી ઉપાધિ ભેદ જૂજૂઆ પ્રવર્તઇ છઇ. તેમ સર્વથા છઇ દર્શન જે કહીઇ તેહ તણુઉ ધ્યેયવસ્તુ એક જિ કહવાઇ પાણુ જૂજૂઇ મતિ બુધિ કરીનઇ અનેકપરિ માર્ગુ જૂજૂઆ કરી ધ્યાઇ છઇ પણિ ધ્યેયવસ્તુ પરબ્રહ્મ તેહ એક જિ કહિવાઇ. વલી એહનુ વિચાર અનુક્રમિઇ કહસિઇ. ॥ ૩૫ ॥

અનુવાદ : તે (દેવાધિદેવ) (બ્રાહ્મ) ઉપાધિથી વર્ણિત એકસ્વરૂપ છે, (પરંતુ) છ દર્શનો વડે એ (બ્રાહ્મ ઉપાધિયુક્ત) ઘણા સ્વરૂપવાળા સ્ફુટિકની જેમ અનેકસ્વરૂપે કહેવાય છે. ॥ ૩૫ ॥

यथाप्यनेकरूपं स्याज्जलं भूवर्णमेदतः ।

तथा भावविभेदेन नानारूपः स गीयते ॥ ૩૬ ॥

અર્થ : પૃથ્વી (?) અનેકરૂપ કરી દીસઇ અનઇ મૂલગઇ ભાંગઇ એક જિ કહિવાઇ. જિમ જલતણું નામ એક જિ કહિવાઇ, પણિ અનેક વર્ણુ રસ ગંધ સ્પર્શ (સ્પર્શ) કરી જૂજૂએ પ્રકારિ દીસઇ. એક પાણી પારાં (પારાં) મીઠાં મુલાં કડુઅં (કડુઆં) કસાઇલાં (કડુઅંકસાઇલાં?) મધુરાં અનેક સવાદ કરી દીસઇ છઇ, પણિ પાણીતણી જ્વતિ એક જ કહિવાઇ. વલી પ્રથિવીપંડ (પંડ-પિંડ?) એક જ કહિવાઇ પણિ જૂજૂએ વર્ણુ કરી દીસઇ છઇ. એક પ્રથિવી પીલી (પીળી) કાલી નીલી રાતી સ્વેત (શ્વેત) એત્યેવિમાદિક (ઇત્યેવમાદિક?) અનેક વર્ણુ કરી દીસઇ છઇ, પણિ જિમ પ્રથિવીતણું પિંડ એક જ કહવાઇ. નામિ કરી અનઇ અનેક વર્ણુ જૂજૂએ કરી દીસઇ છઇ. તથા પટદર્શનતણા ભાવભેદ જૂજૂઆ દીસઇ છઇ. જિમ પ્રથિવી અનેકરૂપિ સવાદિઇ જૂજૂએ દીસઇ છઇ તિમ પટદર્શન જૂજૂએ ભાવભેદઇ વ્રતઇ છઇ. પણ ઇ પરબ્રહ્મતણુઉ સ્વરૂપભેદ એક જ કહીઇ. ॥ ૩૬ ॥

૧ પૃથ્વ્યાનેકરૂપસ્યાત્ (?) V. ૨ ભેદહ V. ૩ પર્યતે V.

૪ આ શ્લોકનો S માં તથા V માં તથા A માં ॥ ૩૫ ॥ નંબર છે.

અનુવાદઃ પૃથ્વીના (લિન્ન લિન્ન) વર્ણભેદને લીધે જેવી રીતે પાણી અનેક સ્વરૂપવાળું અને છે તેવી રીતે ભાવભેદ (વિચારોની વિલિન્નતા) ને કારણે તે (દેવાધિદેવ) બુદ્ધિબુદ્ધી રીતે ગવાય છે. ॥ ૩૬ ॥

भावभेदान्न गच्छन्ति दर्शनान्येकवर्त्मना ।

एकत्रापि स्थिताः काये पंचैते विषया यथा ॥ ૩૭ ॥*

અર્થ : દર્શન તથા માર્ગ અનેકપરિ જૂજૂઈ પ્રરૂપણાઈ પ્રર્તઈ છઈ. અનેક જૂજૂઆ ભાવભેદ મતાંતર આપાપણાઈ પ્રવર્તઈ છઈ, પણિ પરબ્રહ્મ-સ્વરૂપ તેહતાણુ માર્ગ શમતાઈ છઈ. અનઈ છઈ દર્શનતણા માર્ગ જૂજૂઆ દીસઈ છઈ. જિમ કાયા શરીર એક કહીઈ અનઈ તેહ કાયામાહિ પાંચ પ્રકારિ વિષયાદિક જૂજૂઆ દીસઈ છઈ; જિમ તે તેહ કાયા એક અનઈ પાંચઈ ઇદ્રીતણા વ્યાપાર જૂજૂઆ પ્રતઈ તિમ પરબ્રહ્મતાણુ માર્ગ તેહ એક કહિવાઈ અનઈ પટદર્શનતણા માર્ગ મતાંતરિ કરી જૂજૂએ ભાવભેદિ પ્રવર્તઈ છઈ. એહરૂ મતાંતર જાણીનઈ ભાવભેદિ બ્રહ્મજ્ઞાની ન પ્રર્તઈ. ॥ ૩૭ ॥

અનુવાદઃ જેવી રીતે રસભેદને કારણે શરીરમાં એક સાથે રહ્યા છતાં પાંચ (ઇન્દ્રિયના) વિષયો એક માર્ગે જતા નથી તેવી રીતે ભાવભેદને (વિચારભેદને) કારણે (આ છ) દર્શન એક માર્ગે જતાં નથી. ॥ ૩૭ ॥

निष्कलो "निर्ममः शान्तः सर्वज्ञः सुखदः प्रभुः ।

स एव भगवानेको देवो ज्ञेयो मिरंजनः ॥ ૩૮ ॥"

૧ દર્શનનૈકમાત્મના V.

૨ તકત્રાપિ H, 'નૈકત્રાપિ' J.

૩ એક V. ૪ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૩૬ ॥ નંબર છે.

૫ નિર્મલ V. ૬ શુમદ V, સુષદ S, સુષદઃ A. ૭ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૩૭ ॥ નંબર છે.

અર્થ : સર્વ કર્મ્મતણી કલારહિતપણું માહાનિર્મલ કાંતિ તેજ:પુંજ શાંત તપરૂપ કહીય. અનંદ સર્વમાહિ શ્રુલહતા (શુભહતા) જગત્ર(ય)તણું ઠાકર જાણિવઉ. તેહ ભગવાન એકસ્વરૂપ કહીય. એહવઉ દેવ જાણીનંદ નિરંજનસ્વરૂપ આરાધીય. ॥ ૩૮ ॥

અનુવાદ : જે કલામુક્ત, મમતામુક્ત, શાંત, સર્વજ્ઞ, સુખદાયી પ્રભુ છે તે જ એક (સાચો) ભગવાન છે. (તેને જ) નિરંજન દેવાધિદેવ જાણવો. ॥ ૩૮ ॥

વ્યોમરૂપો જગન્નાથઃ ક્રિયાકાલગુણોત્તરઃ ।

સંસારસૃષ્ટિનિર્મુક્તઃ સર્વતેજોવિલક્ષણઃ ॥ ૩૯ ॥^૧

અર્થ : જેહ જગત્ર(ય)તણુઉ નાથ કહીય તેહ આકાશસ્વરૂપ હઇ. અનંદ ઇત્રીતણી ક્રિયા કાલ ગુણો તેહ થકી અતીત હઇ. અનંદ સંસારમાહિ ઊપજય નહી. અનંદ સર્વ તેજ:પુંજ અછેદ અભેદ કહીય. ॥ ૩૯ ॥

અનુવાદ : (ઉપર્યુક્ત આ દેવાધિદેવ) આકાશસ્વરૂપ છે; જગતનો નાથ છે; ક્રિયાતીત અને ગુણાતીત છે; સંસારસૃષ્ટિથી સંપૂર્ણ મુક્ત છે અને (જગતનાં) સર્વ તેજમાં વિલક્ષણ (તેજવાળો છે). ॥ ૩૯ ॥

^૨કેવલજ્ઞાનસંપૂર્ણઃ ^૩કેવલાનંદસંશ્રિતઃ ।

^૪કેવલધ્યાનગમ્યશ્ચ ^૫દેવેશોઽયમિહોચ્યતે ॥ ૪૦ ॥^૬

અર્થ : દેવ તેહનંદ કહીય જેહ કેવલજ્ઞાનસંપૂર્ણ હૂઇ. અનંદ કેવલ આનંદમઇ સદા હૂઇ. અનંદ કેવલજ્ઞાન કરી અજિદ રાજસ્વરૂપ દેવઇ. અનંદ

૧ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૩૮ ॥ નંબર છે.

૨ કેવલજ્ઞાનસંપૂર્ણ V. ૩ કેવલ્યપદસંસ્થિતા V. (કેવલ્યસદ-સંસ્થિતા ?) ૪ કેવલજ્ઞાનગમ્યશ્ચ J, V, H. ૫ દેવેશ ન પુનર્મવં V.

૬ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૩૯ ॥ નંબર છે.

જેહ એહવઉ કેવલજ્ઞાનતણુઉ ધણી હૂઠ જેહનઘ પુનરપિં લવમાહિ ન અવતરઘ દેવ તેહનઘ કહીઘ. ॥ ૪૦ ॥

અનુવાદ : (વળી જે) કેવલજ્ઞાનથી સંપૂર્ણ છે, કેવલ આનંદનો આશ્રિત છે, કેવલ ધ્યાનથી જે ગમ્ય છે—એવા (ગુણુવાળો) આ અહીં (આ જગતમાં) દેવાધિદેવ કહેવાય છે. ॥ ૪૦ ॥

इत्यनंतगुणाकीर्णमनंतं सुखशालिनं ।

ध्यायेन्मुक्तिपदारूढं ३ देवेशमपुनर्भवं ॥ ૪૧ ॥

અર્થ : જેહ પુરુષ મુક્તિતણુા હેતુનઘ કાગિ ધ્યાઇ તેહ દેવ કેહેવઉ કહીઘ. અનંતજ્ઞાનમઘ અનંતદર્શનમઘ અનંતસુખમઘ મુક્તિતણી સ્થિતિં ઇઘ. તઉ જ્ઞણીનઘ આરાધીઘ. તેહ દેવ પ્રતિં સદા આરાધીઘ. ॥ ૪૧ ॥

અનુવાદ : આ પ્રમાણે અનંત ગુણુથી આકીર્ણ, અનંત સુખશાલી, મુક્તિપદ પર આરૂઢ થયેલ અને જેને ફરી જન્મ નથી એવા દેવાધિદેવનું ધ્યાન કરવું. ॥ ૪૧ ॥

शंभरसस्वच्छगंगाजलेन स्नापयेत्प्रभुं ।

पूजयेत्तं ततो योगी भावपुंष्यैः सुगंधिभिः ॥ ૪૨ ॥

અર્થ : જેહ જગંનાથ કહીઘ તેહ તણી પૂજા કેણીપરિ કાગિ કહી ઇઘ. આપણુઉ આત્મા સમરસિ કરીનઘ શમતાંરૂપીઉ જલ તેણિં જલિં કરીનઘ પ્રભુ પ્રતિઈં સ્તવન કીજઘ. તેહ જલમાહિ પવિત્ર નિર્મલ તેહ

- ૧ અત્યંત(ત્ર) ચ ગુણાપૂર્ણ V. ૨ દેવેશં મુક્તિદેવો V.
 ૩ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૪૦ ॥ નંબર છે.
 ૪ સમરસ્ય V. ૫ પૂજયેતુ (પૂજણતુ ?) V. ૬ પુષ્કૈઃ V.
 ૭ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૪૧ ॥ નંબર છે.

શમરૂપીઈ જલિં કરી સદાઈ સ્નાત્ર કીજઈ. અનઈ ભાવરૂપીયં પુષ્ક (પુષ્પ)
મહાસુગંધમઈ ચગવીઈ. ચેહ યોગીશ્વર પુરુષ હૂઈ તેહ એણીપરિઈ પૂજઈ.
વલી પૂજતણી વિધિ કહીઈ છઈ. ॥ ૪૨ ॥

અનુવાદ : સમરસીભાવરૂપી (શમતારૂપી) સ્વચ્છ ગંગા-
જળથી યોગીએ (આત્મ)પ્રભુને સ્નાન કરાવવું (સ્નાત્રવિધિ
કરવી) અને ત્યારપછી ભાવરૂપી સુવાસિત પુષ્પો વડે તે
(આત્મપ્રભુ) ની પૂજા કરવી. ॥ ૪૨ ॥

મુક્તિસ્થાને વિશાલે ચ વૈદ્યં કૃત્વા સ્થિરં મનઃ ।

૩ નિક્ષેપ્ય પરમાનંદં સ્નેહપૂરં સુધાદિકં ॥ ૪૩ ॥^૬

અર્થ : તેહ જગંનાથતણી પૂજા કરતાં દીપ કરિઉ જોઈયિ (દીપ કરવો
જોઈએ). ક્ષિમારૂપીઈ (ક્ષમારૂપી) કોડીઈ અનઈ મન સ્થિર કરીઈ તેહ
દીવટિ (દીવેટ) જાણિવી. અનઈ જોહ ચોપડ (ધી) આનંદરૂપીઈ અમૃત
તેણુઈ કરીનઈ ચોપડ પૂરીઈ (ધી પૂરવું). એહવઉ દીવઉ કરીનઈ વલી પૂજા
તણી વિધિ કહીઈ છઈ. ॥ ૪૩ ॥

અનુવાદ : વિશાળ ભક્તિસ્થાનમાં (બેસીને) અને મનને
વશીકૃત (કરવા દ્વારા) સ્થિર કરીને પરમાનંદરૂપી (ધી),
સ્નેહપૂરરૂપી (ઘેવર) અને સુધારૂપી (કપૂર) વગેરે નાળીને
(નાખે) — ॥ ૪૩ ॥

દીપશ્રેણીં સુદીપ્તાં ચ પ્રબોધ્ય જ્ઞાનતેજસા ।

૭ ઉતારયેત્ પ્રભોઃ પુણ્યમારાત્રિકમિતિ ક્રમાત્ ॥ ૪૪ ॥^૭

૧ મુક્તિસ્થાલે J, H, S, A, B. ૨ વૃત્તિ (વૃત્તિ ?) V.
૩ નિક્ષેપ્યે (?) V. ૪ પરમાનંદ S, H, J. ૫ સુધાદિકં V.
૬ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૪૨ ॥ નંબર છે.

૭ દીપશ્રેણીસુદિપ્તાં J, H, દીપશ્રેણીસુદીપ્તાં V, B. ૮ ઉત્તાર-
યેત્ પ્રભો S, V. ૯ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૪૩ ॥ નંબર છે

અર્થ : જેહ જગન્નાથતણી પૂજા કરતાં એહવઉ દીપક કરિવઉ, પણિ તેહ દીપકતણી શ્રેણિ માહાદીપિત કહીધ. જ્ઞાનતણુઉ પ્રબોધ તેહ રૂપીઉ તેજ મહા ઉઘોત કરન્હાર (કરનાર) હૂધ. એહવઉ જ્ઞાનરૂપીઉ દીવઉ કરીનધ જગન્નાથ પ્રતિં આરતી કીજધ. એહવી આરતી જેહ પ્રજાવંત પુરુષ હૂધ તેહ જગન્નાથ પ્રતિં સદાધ આરાત્રિક (આરતી) નીપજવધ ॥ ૪૪ ॥

અનુવાદ : આ પ્રમાણે ક્રમસર સારી રીતે દીપતી એવી દીપકશ્રેણીને જ્ઞાનરૂપી તેજથી પ્રગટાવીને પ્રભુની પવિત્ર આરતી ઉતારવી જોઈએ. ॥ ૪૪ ॥

સદૈવ વિધિનાનેન દેવેશસ્ય પ્રમોરહં ।

મવેયં ભાવતઃ પૂજાકારકશ્ચેતિ ચિંતયેત્ ॥ ૪૫ ॥^૨

અર્થ : સદા એહવી ભાવપૂજાવિધિ કરધ. જગન્નાથ પ્રતિં ભાવપૂજા આપણા આત્માતણુઉં હિત જાણીનધ સદાધ. નિરંતરપણી પૂજાધ દયામધ ધર્મ પ્રતીધ. મહા ઉત્તમ પુરુષ હંસિધ તેહ એહવી ભાવપૂજાધ પ્રતિ સિંધ (વર્તે છે). ॥ ૪૫ ॥

અનુવાદ : (ઉપર વર્ણવી તે)આ વિધિપૂર્વક દેવાધિદેવ પ્રભુનો હું હુંમેશનો ભાવપૂજારી બનું એમ (મનમાં) ચિંતવવું. ॥ ૪૫ ॥

સ્વહંસમંતરાત્માનં ચિદ્રૂપં પરમાત્મનિ ।

યોજયેત્પરમે હંસે નિર્વાણપદમાશ્રિતે ॥ ૪૬ ॥^૩

૧ વિધિજ્ઞાનેન V. ૨ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૪૪ ॥ નંબર છે.

૩ વિરૂપં J. H. ચિદ્રૂપં (ચિદ્રૂપં ?) S. ૪ પરમાત્મને V (શ્લો. ॥ ૧૪ ॥). ૫ યોજયન્ J, H, યોજયત્ V (શ્લો. ॥ ૪૫ ॥). ૬ નિર્વાણ. પદમશ્રુતે H, J, S, B. નિર્વાણપદમાશ્રિતં V (શ્લો. ॥ ૧૪ ॥) નિર્વાણપદ મુશ્રુતે A. ૭ આ શ્લોક V માં બે વાર આવે છે. એકવાર શ્લો. ॥ ૧૪ ॥ તરીકે, પરંતુ તે વખતે તેની નીચે તેનો અર્થ આપ્યો નથી અને બીજાવાર શ્લો ॥ ૪૫ ॥ તરીકે આવે છે અને તેની નીચે તેનો અર્થ આપ્યો છે, જે અહીં ઉતાર્યો છે. S માં તથા A માં પણ આ શ્લો. નં. ॥ ૪૫ ॥ તરીકે છે.

અર્થ : જેણે કાલિ આપણે આત્મા અંતર્ગત શમતાઈ વર્તે છે તે તીવારઈ અર્થે પરમાત્મરૂપ જાણે છે. અનંદ એહવડે પરમ હંસ જેહ જાણે છે તેહ નિર્વાણુપદ આશ્રિત સિરીષુ (શરીરમાં?) જાણિવડે. જે તીવારઈ આત્મતાણુ લઈ પામઈ (આત્મા લય પામે—આપણો આત્મા શરીરથી મુક્ત થાય) તાં લગઈ નિરવાણુપદિ આશ્રિત શરીષુ (શરીરમાં) જાણિવડે ॥ ૪૬ ॥

અનુવાદ : જ્યારે આપણો હંસરૂપી અંતરાત્મા પરમાત્મામાં ચિદ્રૂપ (તન્મય—એકરૂપ) થાય ત્યારે (તે) પરમહંસ સ્વરૂપ નિર્વાણુપદને પામે છે. ॥ ૪૬ ॥

**દ્વાધ્યામેકં વિધાયાથ શુભધ્યાનેન યોગવિત્ ।
પરમાત્મસ્વરૂપં તં સ્વમાત્માનં વિચિંતયેત્ ॥ ૪૭ ॥^૫**

અર્થ : જે તીવારઈ આત્મધ્યાનઈ રહીઈ તે તીવારઈ બિંદુ ભેદ નિવર્તનઈ એક બેદિં રહિયું. (બે ભેદથી નિવૃત્ત થઈ એક અભેદમાં જ રહેવું.) તેહ બિંદુ ભેદ કેહવા કહીઈ. એક ધ્યાતા અનંદ બીજી ધ્યેય. એહ બિંદુ ભેદ થિઈ મૂંઝીનઈ એક આત્માઈ ધ્યાને રહિયું. એહવુ પરમાત્મસ્વરૂપ આત્માઈ ચિંતન કરિવું. ॥ ૪૭ ॥

અનુવાદ : હવે યોગનો જાણુકાર (યોગીપુરુષ) શુભ ધ્યાન વડે તે અન્નેને (અંતરાત્મા અને પરમાત્મા—અથવા ધ્યાતા અને ધ્યેયને) એકરૂપ કરી પોતાના આત્માને પરમાત્મસ્વરૂપ ચિંતવે. ॥ ૪૭ ॥

૧ વિધાયાસુ V. ૨ જોગવિત્ V. ૩ સ્વાત્માનં V.
૪ વિચિંતયેત્ V. ૫ આ શ્લોકનો V તથા S માં તથા A માં ॥ ૪૬ ॥
નંબર છે.

સુલબ્ધાનંદસામ્રાજ્યઃ કેવલજ્ઞાનભાસ્કરઃ ।

પરમાત્મસ્વરૂપોઽહં જાતસ્ત્યક્તભવાર્ણવઃ ॥ ૪૮ ॥^૩

અર્થ : જેહ પુરુષ આપણુઠે આત્મસ્વરૂપ જાણીનઈ સમઠભાવિ (શમતાભાવથી) રાગદ્વેષરહિત થઈનઈ નિરંજન પરમાત્મધ્યાન પામીઈ તઉ તેહ પુરુષઈ ચગીદ રાજતણું સમગ્ર રાજ લાધું. મહા આનંદમઠ સિમાસીઈ જે તીવારઈ આત્મા ન પ્રતિઈ તે તીવારઈ કેવલજ્ઞાનભાસ્કર ઉઘોત થાઈ. એહપૂ પરમાત્મસ્વરૂપ દેષઈ તે તીવારઈ તેહ પુરુષ ભવરૂપીઉ સમુદ્ર સુષિઈ સંસારનઈ પારિ હુહુછઈ. ॥ ૪૮ ॥

અનુવાદ : “સારી રીતે પ્રાપ્ત થયેલ આનંદ (ના કારણે ચૌદ લોકના) સામ્રાજ્યવાળો, સૂર્ય સમાન (તેજવાળા) કેવલજ્ઞાનને પામેલો અને સંસારરૂપી સમુદ્રથી મુક્ત થયેલો એવો હું પરમાત્મસ્વરૂપ બન્યો છું—॥ ૪૮ ॥

અહં નિરંજનો દેવઃ સર્વલોકાગ્રમાશ્રિતઃ ।

इति ध्यानं सदा ध्यायेदक्षयस्थानकारणं ॥ ૪૯ ॥^૪

અર્થ : જેહ સર્વલોકતણુઈ અગ્રિ, જેહ દેવ નિરંજન છઈ; તેહ સ્વરૂપ જાણીનઈ આપણુ આત્મા સ્થાપીઈ. સદાઈ આત્મધ્યાન નિરંજન જાણીનઈ ધ્યેયવસ્તુ આરાધીઈ. તેહ નિરંજન સ્થાનક જેવા તણુઈ અર્થિઈ એહપૂ આત્મધ્યાન સદાઈ નિરંજનસ્વરૂપ ધ્યાઈયિ. ॥ ૪૯ ॥

અનુવાદ : “હું નિરંજન દેવાધિદેવ છું, સર્વ લોકના અગ્રસ્થાને પહોંચ્યો છું” —એ પ્રમાણે અક્ષયસ્થાનને (પ્રાપ્ત કરવાના) હેતુથી (કારણથી) સદા ધ્યાન ધરવું. ॥ ૪૯ ॥

૧ કેવલજ્ઞાનભાસ્કરં V. ૨ યસ્તરંતિ ભવાર્ણવં V. ૩ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૪૭ ॥ નંબર છે.

૪ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૪૭ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૪૮ ॥ નંબર છે.

આત્મનો ધ્યાનલીનસ્ય દૃષ્ટે દેવે નિરંજને ।

આનંદાશ્રુપ્રપાતઃ સ્યાદ્રોમાંચશ્ચેતિ લક્ષણં ॥ ૫૦ ॥^૧

અર્થ : જે તીવારણ આત્મધ્યાન લયલીન થઈ તે તીવારણ જેહ નિરંજન દેવ દષ્ટિ કરીનઈ દેષઈ અનઈ જેતલુ મહા આનંદઈ પ્રાપ્ત હૃદિ તેતલઈ તેહ યોગીશ્વર ધ્રુવનિશ્ચલપણુઈ વત્તઈ. એહવે લક્ષણે કરીનઈ યોગીઈ ઈ જ્ઞણિવઉ ॥ ૫૦ ॥

અનુવાદ : જ્યારે નિરંજન દેવાધિદેવનાં દર્શન થાય છે ત્યારે આત્મધ્યાનમાં લીન બનેલા (યોગીની આંખોમાંથી) આનંદનાં અશ્રુ પડે છે અને રોમાંચ ખડાં થાય છે. (યોગીને દેવાધિદેવનું સાચું દર્શન થયાનું) આ લક્ષણુ છે. ॥ ૫૦ ॥

સંયમો નિયમશ્ચૈવ કરણં ચ તૃતીયકં ।

પ્રાણાયામપ્રત્યાહારૌ સમાધિધારિણા તથા ॥ ૫૧ ॥

ધ્યાનં ચેતીહ યોગસ્ય જ્ઞેયમદૃષ્ટાંતકં બુધૈઃ ।

પૂર્ણાંગં ક્રિયામાણસ્તુ મુક્તયે સ્યાદસૌ સર્તાં ॥ ૫૨ ॥^૨

અનુવાદ : યમ, નિયમ, કરણ, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, સમાધિ, ધારણા અને ધ્યાન—એ પ્રમાણે અહીં યોગનાં આઠ અંગો પંડિતોએ (ડાહ્યા મનુષ્યોએ—સજ્જનોએ) જાણવાં. પૂર્ણ અંગથી (સંપૂર્ણ વિધિપૂર્વક) કરાતો તે (યોગ) સજ્જનોની (પંડિત પુરુષોની—ડાહ્યા પુરુષોની) મુક્તિ માટે (કારણરૂપ) બને છે. ॥ ૫૧-૫૨ ॥

૧ આ શ્લોકનો S તથા V માં તથા A માં ॥ ૪૯ ॥ નંબર છે.

૨ સંયમો J, S, A. ૩ તૃતીયકં (તૃતીયકં ?) S. ૪ પ્રાણાયામપ્રત્યાહારૌ J, પ્રાણાયામપ્રત્યાહારા S, A, B. (પ્રણાયામપ્રત્યાહારા ?) A. ૫ સમાધિધારણા S. ૬ જ્ઞેયમદૃષ્ટાંતકં S, A. ૭ પૂર્ણાંગ S, A, B. ૮ મર્તાં S. ૯ આ બંને શ્લોક તેમજ તેમનો અર્થ V માં નથી. S માં તથા A માં આ બંનેના નંબરો અતુકમે ॥ ૫૦ ॥ અને ॥ ૫૧ ॥ છે.

તદ્ધર્મં તદ્વ્રતં ધ્યાનં તત્તપો યોગ એવ સઃ ।

સ એવ હિ પદારોહો ન યત્ર ક્લિંચ્યતે મનઃ ॥ ૫૨ ॥^૧

અર્થ : ધર્મ તેહ કહીછ અનછ તપ તેહ કહીછ અનછ ધ્યાન તેહ કહીછ અનછ યોગ તેહ કહીછ જીવંછ કરીનછ આપણા આત્માતણૂં દર્શન થાછ; અનછ આત્મા પ્રતિછ કલેશપણૂં મન ન વ્રતછ. ધર્મ તેહ કહિવાછ જેણૂં ધર્મિ આપણૂં મન શાંતિ પાંમછ. અનછ ધ્યાન તેહ કહિવાછ જેણૂં આપણૂં મન સ્યાંતિ (શાંતિ) પામછ. અનછ તપ તેહ કહિવાછ જેણૂં તપિ કરીનછ આપણૂં મન દુધ્યાન (દુધ્યાન) થજી નિવ્રતછ. યોગ તેહ કહિવાછ જેણૂં કરીનછ આપણૂં મન શાંત દાંત નિરીહીપણૂં વ્રતછ. ॥ ૫૩ ॥

અનુવાદ : જેમાં મન કલેશ ન પામે (પરંતુ પરમ સુખ અને શાંતિ પામે) તે જ ધર્મ છે, તે જ વ્રત છે, તે જ ધ્યાન છે, તે જ તપ છે, તે જ યોગ છે અને પદારોહ (ગુણુસ્થાન) પણ તે જ છે. ॥ ૫૩ ॥

સંકલ્પેન વિકલ્પેન ^૧હીને હેતુવિવર્જિતે ।

ધારણાધ્યેયનિર્મુક્તે ^૨નિર્મલસ્થાનકે ધ્રુવે ॥ ૫૪ ॥ *

^૩નિયંજીત સદા ચિત્તં સંભાવં ભાવનાં કુરુ ।

પદે તત્ર ^૪ગતો યોગી ન પુનર્જન્મતાં વ્રજેત્ ॥ ૫૫ ॥^૫

- ૧ તદ્ધર્મં S, સધર્મ્મઃ (સદ્ધર્મઃ) V. ૨ તદ્વિતં V.
 ૩ પદારોહૈ J, પદારોહોઃ S, પદારોહો V, પદારોહૈ H. ૪ ક્લેચતે V.
 ૫ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૫૦ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૫૨ ॥ નંબર છે.
 ૬ હીનહેતુવિવર્જિતં । V. ૭ ધારણાધ્યેયનિર્મુક્તે V.
 ૮ નિર્મલે V. ૯ નિઃસંજિત V. ૧૦ સમાવે V, S, A.
 (સમાવે ? V.) ૧૧ ગત્રોયોતી (?) V. ૧૨ આ બંને શ્લોકોનો V માં અનુક્રમે ॥ ૫૧ ॥ અને ॥ ૫૨ ॥ નંબર છે, જ્યારે S માં તથા A માં અનુક્રમે ॥ ૫૩ ॥ અને ॥ ૫૪ ॥ નંબર છે.

* પાઠાંતર પ્રમાણે માત્ર શ્લો. ॥૫૪॥ નું ભાષાંતર નીચે મુજબ થઈ શકે :—
 (જ્યારે યોગી સર્વ પ્રકારના) સંકલ્પ કે વિકલ્પથી રહિત થાય છે, (સર્વ પ્રકારના) હલકટ હેતુથી (હીન હેતુથી) દૂર થાય છે અને (સર્વ પ્રકારની) ધારણા કે ધ્યેયથી વિમુક્ત બને છે ત્યારે (તે યોગી) અવશ્ય નિર્મલ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે.

અર્થ : સંકલ્પના અનધ વિકલ્પના અનધ હીન અનધ હેત (હેતુ)-
સર્વ થકા વિવર્ણિતપણુધ, અનધ ધારણા અનધ ધ્યેયવસ્તુ એહ બિન્દિ થિકી
જે તીવારધ નિર્મુક્તપણુધ હૂધ તે તીવારધ ધ્રુવનિશ્ચલ થાંતક આત્મા લધ
પામધ. ॥ ૫૪ ॥

જે તીવારધ આત્મા આપણું ચિત્ત જીવીનધ (જીવમાં?) થિર કરધ
સદાધ અનધ શ્રુભલાવ (શુભલાવ) અનધ અશ્રુભલાવ (અશુભલાવ) થકી
અતીત હૂધ એહવધ પદિ જે તીવારધ યોગીશ્વર પુરુષ પહૂચધ તે તીવારધ
પુનરપિ જન્મ ન પામધ. ॥ ૫૫ ॥

અનુવાદ : (કોઈ પણ પ્રકારના) સંકલ્પવિકલ્પથી રહિત
થઈ, (કોઈપણ પ્રકારના) હેતુથી મુક્ત બની, (માત્ર) ધારણા અને
ધ્યેયમાં યુક્ત થઈ નિર્મળ સ્થાનમાં (એસી) હુમેશાં ચિત્તનો
નિયોગ કરી ભાવસહિત ભાવના ભાવવી. તે પદમાં રહેલો યોગી
(આવી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરનાર યોગી) કદી પુનર્જન્મ
પામતો નથી. ॥ ૫૪-૫૫ ॥

ज्ञेयं सर्वं पदातीतं ज्ञानं च मैन उच्यते ।

ज्ञानं ज्ञेयं सैमं कुर्यान्नान्यो मोक्षपथः पुनः ॥ ૫૬ ॥ *

અર્થ : જે તીવારધ જેહનું મન સર્વ પદ થકી અતીત વ્રતધ એહવું
જ્ઞાન જાણીનધ મન થિર કરીધ. જે તીવારધ આત્માનું મન થિર પામધ

૧ જેયં V. ૨ સર્વ V, S, A, B. ૩ મનુરુચ્યતે
V. ૪ સમક્રુજ્યાત્ત્વેજન્યો (?) V. ૫ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૫૩ ॥
અને S માં તથા A માં ॥ ૫૫ ॥ નંબર છે.

* આ રીતે પણ ભાષાંતર થઈ શકે :—

સર્વ જ્ઞેય અને પદાતીત એવું જ્ઞાન એ જ મન કહેવાય છે. આ જ્ઞાન અને જ્ઞેયને
એકરૂપ ગણી (મનને સ્થિર કરવું) એ જ મોક્ષમાર્ગ છે, એ સિવાય બીજો કોઈ
મોક્ષમાર્ગ નથી. ॥ ૫૬ ॥

આત્મામાહિ લઈ પામઈ તે તીવારઈ આત્મા મોક્ષપદ સાધઈ. એહ થકી અનેરઉ મોક્ષિપંથ (અનેરો-ખીલ્લે મોક્ષપંથ) ન કહિવાઈ. ધમ જાણીનઈ એક મન સંચરીનઈ (સંવરીનઈ ?) થિર કીજઈ. ॥ ૫૬ ॥

અનુવાદ : પદ્ધતીત સર્વ જ્ઞેય છે અને મન એ જ્ઞાન કહેવાય છે—(આ) જ્ઞાન અને જ્ઞેયને સમાન ગણવાં (એકરૂપ માનવાં) એ જ મોક્ષમાર્ગ છે, તે વિના ખીલ્લે કોઈ મોક્ષમાર્ગ નથી. ॥ ૫૬ ॥

भ्रुवोपरि मनो नीत्वा तैत्परं चावलोक्यते ।
परात्परतरं तच्च तत्सूक्ष्मं तन्निरंजनं ॥ ५७ ॥^६

અર્થ : અનેક ધ્યાન ધ્યાઈ પણ જે તીવારઈ પર આત્મા પ્રતિઈ જણાવઈ તે તીવારઈ આત્મધ્યાન પ્રમાણુ ન થાઈ. પર આત્મા અનઈ આપણુઉ આત્મા જે તીવારિં એકસ્વરૂપ દેખઈ તે તીવારઈ આપણા આત્માતણું ધ્યાન મહાસૂક્ષ્મ નિરંજન દેખીઈ. ॥ ૫૭ ॥

અનુવાદ : બ્રૂભાગ પર મનને લાવીને (સ્થિર કરવું) અને (ત્યારપછી) તેથી (મનથી) પરનું અવલોકન થાય છે. (ત્યારપછી) પરથી પણ પરતરનું (અવલોકન) થાય છે. (ત્યારપછી) તેથી (પરાત્પરથી પણ) સૂક્ષ્મનું અવલોકન થાય છે અને (છેવટે) નિરંજનનું દર્શન થાય છે. ॥ ૫૭ ॥*

૧ મુવોપરિ J, H. મ્રુવો: પરિ S, A. ધ્યાનોપરિ V. ૨ નીત્વ (?) V. ૩ તત્પરં વાવલોક્યતે S. યત્પરં ચાવિલોક્યત V. ૪ પરાત્પરતરંતત્ત્વ V. ૫ તં ચ શ્રૂક્ષ્મો (સૂક્ષ્મો) નિરંજન: V. ૬ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૫૪ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૫૬ ॥ નંબર છે.

* પાઠાંતર પ્રમાણે નીચે મુજબ લાપાંતર થઈ શકે :—

ધ્યાન ઉપર મનને લાવીને (સ્થિર કરી) જે (મનથી) પર છે તેનું અવલોકન કરી શકાય અને ત્યારપછી પરથી પણ પરતર જે તત્ત્વ છે (તે જોઈ શકાય છે) અને (છેવટે) તેથી પણ (પરાત્પરથી પણ) સૂક્ષ્મ નિરંજનનું (દર્શન થાય છે). ॥ ૫૭ ॥

पूर्वमार्गं न मोक्षोऽस्ति पश्चिमेऽपि न विद्यते ।

उन्मार्ग उन्मनीभावे मुक्तिः स्यान्मार्गवर्जिता ॥ ५८ ॥^२

અનુવાદ : પૂર્વમાર્ગમાં મોક્ષ નથી, પશ્ચિમમાર્ગમાં પણ મોક્ષ નથી (અને) ઉન્મનીભાવમાં ઊલટો માર્ગ છે. મોક્ષ (તો) હંમેશાં કોઈપણ માર્ગથી મુક્ત છે. ॥ ૫૮ ॥

भैवभ्रांतिपरित्यागादानंदैकरसात्मिका ।

सहजावस्थितिः साधोरयं मोक्षपथः स्मृतः ॥ ५९ ॥^६

અર્થ : એક આપણુઠિ આત્મા આનંદમઠ શાંતદાંતપણુઠિ એહવું સ્વરૂપ જે તીવારઠ ધ્યાઠઠ તે તીવારઠ કર્મ નિર્જરઠ. એહવઠિ આત્મા ભાવિ કરીનઠ ધ્યાઠઠ એહ થકી અનેરી વસ્તુ ધ્યાઠઠ તેહ બ્રાંતિ તણુઠિ ત્યાગ કરિવઠ. અનેઠ જે તીવારઠ આત્માતણી સ્થિતિ રહીનઠ સહિજિ વસ્તુ પામીઠ તે તીવારઠ આપણા આત્મા પ્રતિઠ સંસાર થકી મુંકાવઠ ॥ ૫૯ ॥

અનુવાદ : સંસારની બ્રાંતિનો સંપૂર્ણ ત્યાગ કરવાથી માત્ર એક (પરમ) આનંદરસથી સભર એવી જે સહજ સ્થિતિ (આત્માની સ્વાભાવિક સ્થિતિ) પ્રાપ્ત થાય છે એ જ સાધુને માટે મોક્ષમાર્ગ મનાયો છે. ॥ ૫૯ ॥

૧ સ્યાદ્ગર્ગવર્જિતા J, H, B. ૨ આ શ્લોક તેમ જ તેનો અર્થ V માં નથી અને S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૫૭ ॥ છે.

૩ ભાવભ્રાંતિપરિત્યાગાદાનંદૈકં ચ સાત્મિક V. ૪ સહજાવસ્થિત સાધ્યરયં મુક્ષપથશ્ચન્(શ્ચન્ ?) V. ૫ મોક્ષપથા S. ૬ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૫૫ ॥ નંબર છે અને S માં તથા A માં ॥ ૫૮ ॥ નંબર છે.

મનો યત્કાયરહિતં શ્વાસોચ્છ્વાસવિવર્જિતં ।
 ગમાગમપથાતીતં સર્વવ્યાપારવર્જિતં ॥ ૬૦ ॥
 નિરાશ્રયં નિરાધારં સર્વાધારં મહોદયં ।
 પરાચીનં પદં જ્ઞેયં યોગિમિસ્તન્નિરંજનં ॥ ૬૧ ॥^૬

અર્થ : મન વચન કાયરહિત થઈનિઈ, આપણી ઇચ્છા તૃપ્તી (વૃત્તિ ?) લોભ વિવર્જિત થઈનિઈ, આવિપૂં અનઈ બપૂં એહ બનહે પંથ થકી અતીતપણઈ મનતણુઉ વ્યાપાર સદાઈ નિવ્રતાવિ. ॥ ૬૦ ॥

જેહ આત્મધ્યાન કહીઈ તેહ નિરાશ્રય અનઈ આધારરહિત છઈ. અનઈ જેહ આત્મધ્યાન કહીઈ તેહ આલંબન આધારસહિત ધ્યાઈય તેહ આત્મધ્યાન પ્રમાણ ન થાઈ. સંસાર થકી છૂટઈ નાહીઈ. જાં લગઈ આલંબન-રહિત આધારરહિત ન થાઈ તાં લગઈ આત્મધ્યાન પ્રમાણ ન થાઈ. પણિ એહપૂં આત્મધ્યાન તઉ પામીઈ જંઉ પાછલઈ ભવ સંચઉ હૂઈ. તઉ એહ પદ યોગ નિરંજનતઉ પામઈ. ॥ ૬૧ ॥

અનુવાદ : જેનું મન કાયાથી રહિત થયેલું છે, જે શ્વાસોચ્છ્વાસથી વર્જિત થયેલ છે, જે આવવાજવાના માર્ગથી દૂર થયેલા છે, (જેને પુનર્જન્મ નથી), જેણે સર્વ પ્રકારના વ્યાપારનો ત્યાગ કર્યો છે, જેને કોઈના આશ્રયની જરૂર નથી, જેને કોઈના આધારની આવશ્યકતા નથી, જે સર્વના આધારરૂપ છે, જેનો મહાન ઉદય (ઉત્થાન) થયેલો છે—એવી આ પરાચીન સ્થિતિને (પરાચીન પદને) યોગીપુરુષોએ નિરંજનસ્વરૂપ બાણવી. ॥ ૬૦-૬૧ ॥

૧ મનોવાકાયરહિતં V. (મન, વચન અને કાયાથી રહિત). ૨ શ્વાસો-
 ચ્છ્વાસવિવર્જિતઃ । V. ૩ ગમાગમપથાતીત V. ૪ સર્વધારં V,
 સર્વાધાર J & H. ૫ યોગિમિસ્થો (?) V. ૬ આ શ્લોકના V માં
 અનુક્રમે ॥૫૬॥ અને ॥૫૭॥ નંબર છે અને S માં તથા A માં અનુક્રમે ॥૫૬॥ અને
 ॥ ૬૦ ॥ છે.

પવનો મ્નિયતે યંત્ર મનો યંત્ર વિલીયતે ।

^૩વિજ્ઞેયં સહજં સ્થાનં તત્સૂક્ષ્મમજરામરં ॥ ૬૨ ॥ *

અર્થ : જે તીવારણ પવન સ્થિર થાઇ તે તીવારણ મન ચિર થાઇ. અનઇ જે તીવારણ મન ચિર થાઇ તે તીવારણ પવન ચિર થાઇ. ધમ અન્યોઅન્ય પવન અનઇ મન એહ બન્હે એકાંતપણુઇ ચિર થાઇ. અનઇ જે તીવારણ મન સહિજ થાનકિ લાગઇ તે તીવારણ અજરામરપદ સૂક્ષ્મ (સૂક્ષ્મ) પામઇ. અહીંઇ મન ચિર થાવાની ઉપાધિ બીજી નથી. મન ચિર સહજિઇ થાઇ. જે તીવારણ કષાય ચ્યારઇ (ચાર કષાય) ઇદ્રી પાચઇ (પાંચ ઇન્દ્રિયો) સંવરઇ તે તીવારણ મન ચિર થાઇ. બીજી સઘલી કલા જાણિવી. ॥ ૬૨ ॥

અનુવાદ : જ્યાં પવન મરે (અર્થાત્ સ્થગિત થાય છે) અને મન વિલીન થાય છે તેને સૂક્ષ્મ અજરામર એવું સહજ સ્થાન જાણવું ॥ ૬૨ ॥

મૈનોવ્યાપારનિર્મુક્તં સદૈવાભ્યાસયોગતઃ ।

ઉન્મનીભાવમાયાતં લભતે તત્પદં ક્રમાત્ ॥ ૬૩ ॥^૧

અર્થ : જિમ જિમ મનતણુઉ વ્યાપાર મૂકીઇ, જિમ જિમ મોહતણું સ્થાનક નિવ્રતીઇ, તિમ તિમ મન(ત)ણુઉ વ્યાપાર ઉછઉ (ઓછું) થાઇ. ધમ જાણીનઇ એહ અભ્યાસ કરિવઉ સદાઇ નિરંતર. જિમ મનતણુઉ વ્યાપાર મૂકઇ અનઇ એહ અભ્યાસ કરતાં જેતલઇ અનમનીલાવ (ઉન્મનીલાવ) આવિઉ તેતલઇ અનુક્રમિ તત્પદ પામઇ. અનઇ જેતલઇ તત્પદ

૧ યંત્ર V. ૨ યંત્ર V. ૩ વલતેયં (?) V. ૪ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૫૮ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૬૧ ॥ નંબર છે.

*Ref to The હૈયપક્ષ of Yoga Page 161.

૫ મનોવ્યાપારનિર્મુક્ત V. ૬ સદૈવાભ્યાસયોગિતઃ S, A.
૭ ઉન્મનીભાવમાયંતો V. ૮ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૫૬ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૬૨ ॥ નંબર છે.

પામણ તેતલઈ આત્મા સંસાર થિકી મૂંકઈ. ઇમ જાણીનઈ મનતણુઉ વ્યાપાર સદાઈ મૂંકવાનું અભ્યાસ કરવઉ. ॥ ૬૩ ॥

અનુવાદ : હુંમેશના અભ્યાસયોગવડે (યોગાભ્યાસ વડે) (સર્વ પ્રકારના) વ્યાપારથી મુક્ત થયેલું એવું મન ઉન્મનીલાવને પામતાં તે (સૂક્ષ્મ અજરામર સહજ તત્વ)પદને અનુક્રમે પ્રાપ્ત કરે છે. ॥ ૬૩ ॥

વિમુક્તવિષયાસંગં સન્નિરુદ્ધં મનો હૃદિ ।

યદાયાત્યુન્મનીમાવં તદા તત્પરમં પદં ॥ ૬૪ ॥^૨

અર્થ : યદાકાલિ પાંચવધિ વિષયતણા સંગ મૂંકઈ તદાકાલિ હૃદય સ્થિતિ મન રહિઈ. ખીજ પરિ (ખીજ રીતે) મન સ્થિર ન થાઈ. જાં લગઈ પાંચ ઇન્દ્રીતણા વિષય રૂધિ (રૂધાય) નહી તાં લગઈ મન સ્થિર ન થાઈ. ઇમ જાણીનઈ યદાકાલિ આપણું મન સ્થિર થાઈ તદાકાલિ અનુક્રમિ અનમનીલાવ (ઉન્મનીલાવ) થાઈ. યદાકાલિ જેતલઈ અનમનીલાવ થાઈ તદાકાલિ પરમપદ પામઈ. ॥ ૬૪ ॥

અનુવાદ : (પાંચ ઇન્દ્રિઓના) વિષયોના સંસર્ગથી વિમુક્ત બની હૃદયમાં (હૃદયકમલમાં) સારી રીતે નિરુંધાયેલું મન જ્યારે ઉન્મનીલાવને પામે છે ત્યારે (યોગી) તે પરમપદને (પ્રાપ્ત કરે છે). ॥ ૬૪ ॥

^૩ધ્યાતૃધ્યાનોમયાભાવે ધ્યેયેનૈક્યં યદા વ્રજેત્ ।

સોડયં સમરસીમાવસ્તદેકીકરણં મતં ॥ ૬૫ ॥^૬

૧ યદાયાત્યુન્મનીમાવ V. ૨ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૦ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૬૩ ॥ નંબર છે.

૩ ધ્યાનાધ્યેયોમયો ભાવો ધ્યાનેનૈકાર્યદા વ્રજેત્ । V. ધ્યાતૃધ્યાનોમયાભાવો S, A. ૪ સોયં V, S, A. ૫ મન V. ૬ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૧ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૬૪ ॥ નંબર છે.

અર્થ : ધ્યાન ધ્યેય અનુષ્ઠ એલ બિન્દિષ્ટ (એ બન્ને) ભાવ છાંડીનઈ ઇક ભાવી થાવું. અનુષ્ઠ જે તીવારઈ એક ભાવ કરઈ તે તીવારઈ આત્મા એક ભાવ થઈને સમરસિ વ્રતઈ. એલ કારણુ આત્મા એકકરણુ કરીનઈ આત્માનું સ્વરૂપ રહિવું. ॥ ૬૫ ॥

અનુવાદ : ધ્યાતા અને ધ્યાન એ બન્નેનો અભાવ થઈ (તે બન્નેનું) જ્યારે ધ્યેયની સાથે એક્ય થાય તે જ સમરસીભાવ છે અને તે જ (પ્રક્રિયાને) એકીકરણુ માનવામાં આવે છે. ॥ ૬૫ ॥

શુભધ્યાનસ્ય સૂક્ષ્મસ્ય નિરાકારસ્ય કિંચન ।

અથાતઃ પ્રોચ્યતે તત્ત્વં દુર્જ્ઞેયં મહતામપિ ॥ ૬૬ ॥^૩

અર્થ : જેલ શૂક્ષ્મ (સૂક્ષ્મ) ધ્યાન છઈ તેલ કેલવું કહીઈ. જેલ અશુભ (અશુભ) ધ્યાન છાંડીનઈ શુભધ્યાનિ (શુભધ્યાનિ) રહીઈ પણિ તેલ શુભધ્યાન આકારરહિત છઈ. કિંચિત્માત્ર અનેઈ (બીજું) રૂપ ન ધ્યાઈઈ. એલવું અરૂપ અધ્યાત્મ તઉ પામઈ. તેલમાહી તે યોગે ઇન્દ્ર (યોગેન્દ્ર) જાણિવઉ. ॥ ૬૬ ॥

અનુવાદ : નિરાકારના સૂક્ષ્મ શુભધ્યાનનું કાંઈક સ્વરૂપ હવે અમે કહીએ છીએ—એ તત્ત્વ મહાનપુરુષોને પણ દુર્જ્ઞેય છે (મહાનપુરુષો પણ જાણી શકતા નથી). ॥ ૬૬ ॥

ૐત્રૌ સુપ્તેન મૂકેન લબ્ધઃ સ્વપ્નોઽત્ર કેનચિત્ ।

ન વ્રૂતે સોઽપિ મૂકસ્તુ તેન સ્વપ્નો ન વુદ્યતે ॥ ૬૭ ॥^૪

૧ અધ્યાત પ્રાપ્યતે તત્ત્વ V. ૨ વિનિયં મહિતોમપિ V. ૩ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૨ ॥ નંબર છે અને S માં તથા A માં તેનો નંબર લખવાનો રહી ગયો છે.

૪ ૐત્રૌ સ્વપ્નો ન મૂકેન લબ્ધસ્વપ્નોઽપિ કેનચિત્ V. ૫ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૩ ॥ નંબર છે, પણ તેની નીચે તેનો અર્થ નથી. અહીં આપેલ આ શ્લોક ॥ ૬૭ ॥ અને તે પછીના શ્લો. ॥ ૬૮ ॥, ॥ ૬૯ ॥ અને ॥ ૭૦ ॥ ના V માં અનુક્રમે એક સાથે શ્લો. ॥ ૬૩ ॥, ॥ ૬૪ ॥, ॥ ૬૫ ॥ અને ॥ ૬૬ ॥ નંબરો તરીકે આપેલા છે. આમાંથી છેલ્લા એકમાત્ર શ્લો. ॥ ૬૬ ॥ એટલે કે અહીં આપેલ શ્લો. ॥ ૭૦ ॥ નો V માં અર્થ આપ્યો છે, જે તેની નીચે ઉતાર્યો છે. આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૬૫ ॥ નંબર છે.

અનુવાદ : રાત્રે સુપ્તદશામાં કોઈકે મૂળાને સ્વપ્ન આવ્યું હોય પણ તે મૂળો હોવાને કારણે ખોટી શકતો નથી અને તેથી સ્વપ્ન પણ (કોઈ) સમજી શકતું નથી. (અર્થાત્ તે મૂળો પોતાને આવેલું સ્વપ્નું કોઈને સમજાવી શકતો નથી). ॥ ૬૭ ॥

यो मूको यादृशी रात्रिः स्वनोऽपि प्राज्ञ यादृशः ।
फलं च यादृशं तस्य श्रुणु सौम्य तदादरात् ॥ ६८ ॥

અનુવાદ : અહીં મૂળો તે (કોણ છે); રાત્રિ તે (કેવી છે) સ્વપ્ન તે (કેવું છે) અને તેનું કૃણ તે (કેવું છે)—તે હે સૌમ્ય પ્રાજ્ઞ ! (હું તને કહું છું) એ આદરપૂર્વક સાંભળ. ॥ ૬૮ ॥

अविद्यारात्रिसुप्तेन चित्तमूकेन योगिना ।
स्वप्नो भावमयो लब्धस्तस्यैवानंददायकः ॥ ६९ ॥

અનુવાદ : (તેમાં) અવિદ્યા એ રાત્રિ છે, યોગીનું સૂતેલું ચિત્ત એ મૂક (મૂળા મનુષ્ય સમાન) છે અને માત્ર તેને જ (યોગીને જ) આનંદદાયક એવી ભાવમયતા જે પ્રાપ્ત થઈ છે તે સ્વપ્ન છે. ॥ ૬૯ ॥

૧ પ્રજ્ઞયા દશાઃ V. ૨ યદૃશાસ્તસ્ય V. ૩ સૌખ્યં V.
૪ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૪ ॥ નંબર છે, પણ તેની નીચે તેનો અર્થ નથી. S માં તથા A માં ॥ ૬૬ ॥ નંબર છે.

૫ સ્વપ્નેન V. ૬ યોગિનાઃ S, A, યોગિનઃ B. ૭
દાયિક V. ૮ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૫ ॥ નંબર છે, પણ તેની નીચે તેનો અર્થ નથી. S માં તથા A માં ॥ ૬૭ ॥ નંબર છે.

કૃતસ્તેન તિરોભાવઃ પરબ્રહ્મણિ યોગિના ।

પરબ્રહ્મ ગતો ભાવસ્તસ્ય મુક્તિફલો ભવેત્ ॥ ૭૦ ॥^૩

અર્થ : જેહ પરબ્રહ્મસ્વરૂપતણા જાણુ હૂઈ તેહ યોગે ઇદ્ર (યોગેન્દ્ર) કહીઈ. તેહ પુરુષતણુહ ભાવ કૃતસ્થિતિ ધતિ (ગતિ?) [કૃતસ્થિ તિધતિ (ત્રિગુપ્તિ?)] ચિકી નિવ્રતઈ. અનઈ જે તીવારઈ ભાવ પરબ્રહ્મસ્વરૂપિં વ્રતઈ તે તીવારઈ મુક્તિતણું ફલ ઉપાર્જિઈ. જિ કાંઈ જગમાહિ મનિ વચનિ કાયા કરીનઈ કીજઈ તેહ કર્મ કહીઈ. અનઈ જે તીવારઈ મન વચન કાયા કરીનઈ આત્માતણી સ્થિતિઈ રહીનઈ ત્રિણિઈ ગુપતિ (ત્રિગુપ્તિ) સંવરીનઈ આત્મા આરાધીઈ તે તીવારઈ મુક્તિતણું ફલ ઉપાર્જિઈ. ॥ ૭૦ ॥

અનુવાદ : તે યોગીએ પરબ્રહ્મમાં તિરોધાન કર્યું છે. (આવી રીતે) પરબ્રહ્મમાં ગયેલો ભાવ મુક્તિરૂપી ફલ આપનારો બને છે. ॥ ૭૦ ॥

સોમસૂર્યદ્વયાતીતં વાયુસંચારવર્જિતં ।

સંકલ્પવર્જિતં ચિત્તં પરં બ્રહ્મ નિગદ્યતે ॥ ૭૧ ॥^૫

અર્થ : યદાકાલિ સૂર્યનાડિ અનઈ ચંદ્રનાડિ એહ બિન્હિ નાડિ ચિકી પવનરહિત થાઈ, અતીત હૂઈ, ઇદ્રી પાચઈ તણી કલ્પનારહિત એકચિત્ત થાઈ; તદાકાલિ પરબ્રહ્મસ્વરૂપ દેષઈ. ઇમ જાણીનઈ રાગદ્વેષ નિવ્રતઈ. તદાકાલિ મન પવન ચિર થાઈ. ॥ ૭૧ ॥

અનુવાદ : ચંદ્ર (નાડી) અને સૂર્ય (નાડી)—એ બન્નેથી હૂર થયેલ, વાયુસંચારથી વર્જિત અને (સર્વ પ્રકારના) સંકલ્પ (વિકલ્પ)થી રહિત એવું ચિત્ત પરબ્રહ્મસ્વરૂપ કહેવાય છે. ॥ ૭૧ ॥

૧ કૃતસ્તેનિસ્થિરોભાવ V, કૃતસ્તેન સ્થિરોભાવ S, A. ૨ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૬ ॥ નંબર છે અને S માં તથા A માં ॥ ૬૮ ॥ નંબર છે.

૩ સંકલ્પરહિતં V. ૪ પરબ્રહ્મ V, S, A. ૫ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૭ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૬૯ ॥ નંબર છે.

પરબ્રહ્મૈવ તદ્જ્ઞેયં સિદ્ધયર્થં વિવુચ્યૈઃ સદા ।

સ્વપ્નાર્થઃ કથિતઃ પ્રાજ્ઞ યોગયુક્તયા તૈવાગ્રતઃ ॥ ૭૨ ॥^૫

અર્થ : જેહ પુરુષ અભજ્ઞાનતણુઠિ જ્ઞણુ હૂઠ તેણુઠ સદાઠ ઇમ જ્ઞણુવઠ જે પરઅભજ્ઞાન કહીઠ તેહ સિદ્ધપદતણુઠિ અર્થ જ્ઞણુનઠ જેહ તત્ત્વજ્ઞ હૂઠ તેહ સદાઠ અભજ્ઞાનિ આરાધિવૂં. એહવી યોગયુક્તિતણુઠિ (જ)વ ગતિ જ્ઞણુઠ તઠિ અભજ્ઞાની કહીઠ. ॥ ૭૨ ॥

અનુવાદ : માટે ડાહ્યા માણસોએ સિદ્ધિને અર્થે તે પર-અભજ્ઞાને જ સદા જ્ઞણુવું. હે પ્રાજ્ઞ ! (આ રીતે તારા હિત માટે) યોગયુક્તિથી તારી સમક્ષ સ્વપ્નનો અર્થ કહ્યો છે. ॥ ૭૨ ॥

ન કિંચિદ્વિતયેચ્છિતમુન્મનીભાવસંગતં ।

નિરાકારં મહાસૂક્ષ્મં મહાધ્યાનં તદુચ્યતે ॥ ૭૩ ॥^૬

અર્થ : જેહ પુરુષ આત્મજ્ઞાનતણુઠિ જ્ઞણુ હૂઠ તેણુઠ પુરુષિઠ કિંચિત્માત્ર કાંઠ આત્મા થિકૂં અનેરૂં ન ચીતવિવૂં. (આત્મા સિવાય ખીજું કંઠ ન ચિતવવું.) જે તીવારઠ પૂઠિં (ત્યારપછી ?) જે નિરાકાર, મહાસૂક્ષ્મ (મહાસૂક્ષ્મ) શૂંનિપદ (શૂન્યપદ) તેણુઠ પુહૂચઠ એહ મહાધ્યાન કહીઠ. ઇમ જ્ઞણુનઠ પિંડસ્થ, પદસ્થ, રૂપસ્થ અહે ત્રિણિહ (ત્રણે) ધ્યાન નિવ્રત્તીવીનઠ રૂપાતીત ધ્યાન ધ્યાઈઠ. (એમ જ્ઞણુને પિંડસ્થ, પદસ્થ અને રૂપસ્થ—એ ત્રણે ધ્યાનથી નિવ્રત્તિ મેળવી માત્ર રૂપાતીત ધ્યાન ધાવવું.) તેહનઠ તદાકાલિ મહાસૂક્ષ્મ ધ્યાન જ્ઞણુવૂં. ॥ ૭૩ ॥

૧ પરબ્રહ્મ ચ તં જ્ઞેયં તાં જ્ઞેયં સિદ્ધયર્થં વ્યચ્યતે । V. પરબ્રાહ્મિવતજ્ઞેયં
S, A. ૨ સ્વપ્નાર્થ V. ૩ મવાચ્યન A. ૪ પ્રાજ્ઞઃ S, A.
૫ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૮ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૭૦ ॥ નંબર છે.

૬ ન કિંચિદ્વિતયચ્છિત્તે S, A. ૭ સંગતિ V. ૮ આ
શ્લોકનો V માં ॥ ૬૬ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૭૧ ॥ નંબર છે.

અનુવાદ : ઉન્મનીલાવને પામેલું ચિત્ત (બીજું) કંઈ જ ચિતવતું નથી. તેને (ઉત્કૃષ્ટ પરિસ્થિતિને—ઉન્મનીલાવને) નિરાકાર, મહાસૂક્ષ્મ મહાધ્યાન કહેવામાં આવે છે. ॥ ૭૩ ॥

પિંડપદરૂપભેદાઃ શુક્લધ્યાનસ્ય ચે પુરા ।

ઉક્તાસ્તસ્યૈવ રોહાર્થે પ્રાસાદે પદિકં યથા ॥ ૭૪ ॥^૩

અર્થ : પિંડસ્થ, પદસ્થ, રૂપસ્થ એહ ત્રિણિહ ભેદ ગૂળૂઆ જ્ઞણિવા. એહ ત્રિણિહ ધ્યાન સુભ અર્થ તણા ધ્યાન કહીછ. એહ ત્રિણિહ ધ્યાન નિવ્રતીનઇ જે તીવારઇ રૂપાતીત ધ્યાન એક તસ્વપણુઇ આરાધીઇ તેહ મુક્તિતણું હેતુ જ્ઞણિવઉં. ॥ ૭૪ ॥

અનુવાદ : જેમ મહેલ ઉપર ચઠવા માટે પગથિયાં (સોપાન) હોય તેમ અગાઉ કહેલા પિંડસ્થ, પદસ્થ અને રૂપસ્થ—શુક્લધ્યાનના એ (ત્રણ) ભેદો આ (રૂપાતીત ધ્યાનને)જ પહોંચવા માટેનાં પગથિયાં છે. ॥ ૭૪ ॥

કીદશોઽસ્મિ ક્વ ગંતાસ્મિ કિં કરોમિ સ્મરામિ કિં ।

इति योगी न जानाति लयलीनो निरंजने ॥ ૭૫ ॥^૪

અર્થ : જેહ યોગીશ્વર લઇલીન થાઇ તે તીવારઇ તેહ નિરંજનપણુઇ. એએવિમાદિક વસ્તુ ન જ્ઞણુઇ. તેહ કહી કહીઇ વસ્તુ (વસ્ત્ર ?) કહીઇ. લોચનિ

૧. શ્રુમધ્યાનસ્ય (શુમધ્યાનસ્ય) V. ૨ પદિકાર્યકા V. ૩ આ સ્લોકનો V માં ॥ ૬૦ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૭૦ ॥ ને બદલે લખાયેલો છે; કારણકે તેની આગળ ॥ ૬૦ ॥ થી ॥ ૬૯ ॥ સ્લોકો આવી ગયા છે. આ અને આ પછીના બધા સ્લોકોમાં આથી બીજા ૧૦ નંબરોની ભૂલ થઈ છે. આ સ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૭૨ ॥ નંબર છે.

૪ લયે લીનો S, H, A, B. ૫ આ સ્લોકનો V માં ॥ ૬૧ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૭૧ ॥ ને બદલે લખાયેલો છે. S માં તથા A માં ॥ ૭૩ ॥ નંબર છે.

કરી પદાર્થ એકઇ ન દેખઇ. જાતઉ અનઇ આપતઉ તેહ ન જાણુઇ. ઇમ ન જાણિ જે સૂર્ય ઊગઇતઉ અનઇ આથિમતઉ ન જાણુઇ. એત્યેવમાદિક (ઇત્યેવમાદિક ?) ન જાણુઇ. જે તીવારઇ કિમ કરીઇ ઇમ ન જાણુઇ જે યોગીશ્વર લઇલીન થિઇનઇ નિરંજનપણુઉં વ્રતઇ. ॥ ૭૫ ॥

અનુવાદ : નિરંજનમાં લઇલીન થયેલો યોગી—‘હું કેવો છું’, ‘કયાં જવાનો છું’, ‘શું કરું છું’, ‘શું સ્મરું છું’—એ કાંઈ જાણતો નથી. ॥ ૭૫ ॥

આચ્છાદિતે જ્ઞાનનેત્રે^૧ વિષયૈઃ પટલોપમૈઃ ।

ધ્યાનં સિદ્ધિપુરીદ્વારં નૈવ પશ્યન્તિ જંતવઃ ॥ ૭૬ ॥^૩

અર્થ : જેહ અનેક જંતું પ્રાણી કહીઇ, અનઇ જેહ પાંચઇ ઇંદ્રીતણા અભિજાપી પુરુષ ઇઇ, અનઇ તેહ સિદ્ધિપુરીતણું દ્વાર નથી દેખતા તેહ કેહિઇ કારણિ કરી. એહ કારણિ કરી પાંચવિધિ વિષયરૂપીએ પટલિ કરી જ્ઞાનલોચન ઢાંકી મૂક્યાં ઇઇ તીણુઇ કરીનઇ સિદ્ધિપુરીનું દ્વાર નથી દેખતઉ. ઇમ જાણીનઇ પાંચઇ ઇંદ્રીયતણાં દ્વાર રૂંધિઇ તેહ સિદ્ધપુરી દ્વાર દેખિ ॥ ૭૬ ॥

અનુવાદ : જ્યારે વિષયોરૂપ પડળોથી જ્ઞાનરૂપી નેત્ર ઢંકાઈ ગયેલ હોય ત્યારે ધ્યાનરૂપી સિદ્ધિપુરીના દ્વારને પ્રાણીઓ જોઈ જ શકતા નથી. ॥ ૭૬ ॥

પંચમિશ્ચંચલૈરિષ્ટપૃથક્વિષયનામભિઃ ।

અનિરુદ્ધૈરિન્દ્રિયાઘૈર્ધ્યાની વ્યાવર્ત્તતે મનઃ ॥ ૭૭ ॥^૪

૧ વિષયે પટલોપમે V. ૨ ધ્યાનસિદ્ધપુરીદ્વારં V. ૩ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૨ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૭૨ ॥ ને બદલે લખાયો છે. S માં ॥ ૭૪ ॥ તથા A માં ॥ ૭૪ ॥ (૭૩ ?) નંબર છે.

૪ પંચમિશ્ચંચલો(લૈ ?) દૃષ્ટિ પ્રવિષયમાત્મનિ V. ૫ અનિરુદ્ધૈ B. ૬ ધ્યાતુ V. ધ્યાનાત્વ્યાવર્ત્તતેમનઃ A. ૭ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૩ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૭૩ ॥ ને બદલે લખાયો છે. S માં તથા A માં ॥ ૭૫ ॥ નંબર છે.

અર્થ : ઇત્યેવિમાદિક (ઇત્યેવમાદિક) પાંચ ઇંદ્રીય મહા ચંચલ દીસઇ છઇ; પશ્ચિ પથક ૨ (પ્રથક્ પ્રથક્) ઇંદ્રીતણા વ્યાપાર જૂજૂઆ વ્રત્તઇ છઇ. અનઇ એહવાં ઇંદ્રીય ચપલ જાણીનઇ રૂંધીઇ નહીઇ. ઇંદ્રીય અણુરૂંધ્યેઇ આત્મધ્યાન કરવા વાંછઇ પશ્ચિ તેહતણૂ મન સ્થિર ન થાઇ. અનઇ જઉ મન સ્થિર ન થાઇ તઉ આત્મધ્યાન પ્રમાણૂ ન થાઇ. જ્ઞં લગઇ મન વ્રત્તઇ તાં લગઇ આત્મસ્વરૂપિ ન રહિવાઇ. ઇમ જાણીનઇ પહિલૂં પાંચઇ ઇંદ્રીતણુકે સંવર કરિવઉ. તઉ ધ્યાન પ્રમાણૂ થાઇ. ॥ ૭૭ ॥

અનુવાદ : ભિન્ન ભિન્ન વિષયોને પૃથક્કરીતે ઇષ્ટ તેમજ (અત્યંત) ચંચળ એવી ઝેકાણૂ પાંચ ઇંદ્રિઓ વગેરેમાંથી ધ્યાની (પોતાનું) મન પાછું ખેંચી લે છે. ॥ ૭૭ ॥

**શમં નીતેષુ તેષ્વત્ર કષાયેષ્વિદ્વિદ્યેષ્વપિ ।
ધ્યાનસ્થૈર્યકૃતે ચિત્તં કાર્યં સંકલ્પવર્જિતં ॥ ૭૮ ॥^૨**

અર્થ : ચ્યારિ કષાય અનઇ પાંચઇ ઇંદ્રી એહતણા વ્યાપાર નિવ્રતા-વીનઇ શમઇ માર્ગિ રષેઇ (શમતાના માર્ગમાં રોકવા). તેહ કિશિ કારણિ કરી—એહિ કારણિ કરી જેહ આપણૂં ચિત્ત સ્થિર કરવાતણુઇ અર્થિ કષાય ચ્યારિઇ ઇંદ્રી પાંચઇ પવિશ કરવ્યં (?). અનઇ ઇંદ્રીતણા અભિલાષ ત્રિવિધિં ૨ (ત્રિવિધે ત્રિવિધે) કલ્પના વર્જિવી. તઉ એણીપરિ ચિત્ત સ્થિર થાઇ. ॥ ૭૮ ॥

અનુવાદ : અહીં તે (ચાર) કષાયો અને (પાંચ) ઇંદ્રિયોનો ઉપશમ કર્યા પછી પણ ધ્યાનની સ્થિરતા માટે (યોગીએ) ચિત્તને (સર્વ પ્રકારના) સંકલ્પથી વર્જિત કરવું ॥ ૭૮ ॥

૧ સંકલ્પનાત્ V. ૨ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૪ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૭૪ ॥ ને બદલે લખાયો છે. S માં તથા A માં ॥ ૭૬ ॥ નંબર છે.

✓ ધ્યાનં મનઃસમાયુક્તં મનસ્તત્ર ચલાચલં ।
વશ્યં યેન કૃતં તેસ્ય ભવેદ્વશ્યં જગત્રયં ॥ ૭૧ ॥^૪

અર્થ : યદાકાલિ આપણું મન આત્મામાહિં શમાવીનઘ રાષીઘ તદાકાલિ ધ્યાન કહીઘ. ઇમ મન શિમાવીનઘ રાષીઘ. તેહ કિસિઘ કારણિ કરી—જેહ મન ચંચલ ઇઘ ઇમ જાણીનઘ એક મન વસિ કીજઘ. જેણુઘ મન વસિ કીધું તેણુઘ ત્રિલોવન વસિ કીધું. ॥ ૭૧ ॥

અનુવાદ : ધ્યાન મન સાથે સંબંધિત છે (અર્થાત્ ધ્યાનની સકૃણતાનો આધાર મનની સ્થિરતા ઉપર છે); (પરંતુ) મન (અતીવ) ચંચળ છે. જેણે (આવા ચંચળ) મનને વશ કર્યું છે તેણે ત્રણે જગત વશ કર્યાં છે. ॥ ૭૧ ॥

✓ યત્કુર્મં કર્મકર્તૃત્વં તત્કુર્યાન્મનસા સહ ।
મનસ્તુલ્યં ફલં યસ્માત્ શૂન્યે શૂન્યં ભવેત્પુનઃ ॥ ૮૦ ॥^૫

અર્થ : જેહ કર્મ કર્તવ્યતણા સમોહ ઇઘ તેહ જદાકાલિ (યદાકાલિ) મન સ્થિર કીજઘ તદાકાલિ તેહ કર્મ સઘલૂઘ જઉ પેપં ન હૂઘ તાં લગઘ સ્વલિપ્ત ફલ મનતણું હૂઘ. (તે સઘળાં કર્મ જ્યાંસુધી ક્ષય ન પામે ત્યાં સુધી મનનાં તેની સાથે વળગેલ ફળ મળે છે.) સો (?) ષિણુમાત્ર (ક્ષણુમાત્ર) મન શૂન્ય (શૂન્યમા) ષિણુમાત્ર અશ્રૂનિ પદિ જાઈ તેહ કારણિ સદાઘ અભ્યાસ મન સ્થિર થાવાનઉ કરિવઉ. ॥ ૮૦ ॥

૧ ધ્યાનમનસ્વમાયાતં V.

૨ તેસ્ય વશ્યં જગત્રયં V.

૩ વશ્યં યેન ક્રિતં (કૃતં) ચિત્તં V.

૪ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૫ ॥

નંબર છે, જે લૂલથી ॥ ૭૫ ॥ ને યદલે લખાયો છે. S માં તથા A માં ॥ ૭૭ ॥ નંબર છે.

૫ કર્મકર્તૃત્વં V.

૬ ભવેતન્વા V.

૭ આ શ્લોકનો V માં

૥ ૬૬ ॥ નંબર છે, જે લૂલથી ॥ ૭૬ ॥ ને યદલે લખાયો છે. S માં તથા A માં ॥ ૭૮ ॥ નંબર છે.

અનુવાદ : જે કાંઈ શુભ કાર્ય કરવાનું હોય તે મનથી (અર્થાત્ તે કાર્યમાં જ મનને સ્થિર કરીને) કરવું જોઈએ; (કારણ કે) જેવું મન એવું ફળ મળે છે. (અર્થાત્ મનમાં જે કાંઈ નિશ્ચિત કર્યું હોય તે ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.) અને (જે મન) શૂન્ય થાય તો (ફળ પણ) શૂન્ય થાય છે. ॥ ૮૦ ॥

✓ કૃતાભ્યાસો યથા ધન્વી લક્ષ્યં વિધ્યતિ તન્મનાઃ ।

एकचित्तस्तथा योगी वाञ्छितं कर्म साधयेत् ॥ ८१ ॥^૧

અર્થ : જે યોગીશ્વર પુરુષ હૂંધ તેહ આપણું એકચિત્ત આત્માની સ્થિતિ કરે. યથા ધનવંત ધન મેલીનધ એકહઉં લિદા કોડિ લગધ મેલધ તિમ યોગીપુરુષ હૂંધ તેહ સદાઇ મન એકહૂં કરવાનઉ અભ્યાસ કરધ. જિહાં મોહતણાં સ્થાનક છઇ તિહાં થિકી મન વિજોડીનધ એકહૂં કરીનધ આત્માની સ્થિતિ રાપધ. જિમ કિપણુ (કૃપણુ) પુરુષ હૂંધ અનઇ ધન એકહઉં કરવાની ભુધિ કરઇ ત્યમ યોગીશ્વર પુરુષ મન એકહઉં કરવાની ભુધિ હૂંધ ધમ બળીનધ મન ભપીઇ. ॥ ૮૧ ॥

અનુવાદ : જેવી રીતે (અમુક લક્ષ્યમાં) તન્મય અનેલો ધનુર્ધારી અભ્યાસ કરવાથી (નિશ્ચિત કરેલ તે) લક્ષ્ય વિધે છે તેવી રીતે એકચિત્ત અનેલો યોગી ઇચ્છિત કર્મને સાધે છે. ॥ ૮૧ ॥

तस्मादप्युत्तमं सारं पवित्रं कर्मनाशनं ।

सर्वधर्मोत्तरं चित्तं कार्यं शमरसात्मकं ॥ ८२ ॥^૨

૧ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૭ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૭૭ ॥ ને બદલે લખાયો છે. S માં તથા A માં ॥ ૭૬ ॥ નંબર છે.

૨ તસ્માદપ્યુવ્વન V. ૩ સર્વો A. ૪ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૮ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૭૮ ॥ ને બદલે લખાયેલ છે. S માં તથા A માં ॥ ૮૦ ॥ નંબર છે.

અર્થ : જેહ મન શમરસિ કીજઈ પણિ તેહ મનતણુઉ શમરસ મહા દુપ્રાપ્ત છઈ. વલી સમરસ કિહિવઉ છઈ—મહા પવિત્રપણુઈ કર્મતણુઉ નાસિ કરઈ. વલી સમરસ કેહવઉ કહીઈ—સર્વ ધર્મ થિકી અધિક છઈ. એહવઉ મનતણુ સમરસ જાણીનઈ આત્માતણું મન શમરસિ સદાઈ કરિવઉ. ॥ ૮૨ ॥

અનુવાદ : તેથી ઉત્તમ સારરૂપ, પવિત્ર, કર્મવિનાશક અને સર્વ ધર્મથી અધિક એવા ચિત્તને શમરસમય કરવું. (અર્થાત્ સમરસીભાવવાળું કરવું.) ॥ ૮૨ ॥

જન્મલક્ષૈર્વૈતૈરુપૈર્યન્નૈવ ક્ષીયતે ક્વચિત્ ।

મનઃ શમરસે મંગનં તત્કર્મ ક્ષેપયેત્ ક્ષણાત્ ॥ ૮૩ ॥^૩

અર્થ : કો એક લાપ (લાખ) જન્મ લગઈ અનેક વ્રત મહા ઉચ આચરઈ, પણિ તેણિ આપણાં કર્મ તેતલ્યાં ક્ષપી ન સકઈ જેતલાં મન-તણુઈ સમરસિ લાગીનઈ લાગીનઈ કર્મ પેપવઈ. તેતલઈ લાપ જન્મ વ્રત આચરીનઈ કર્મ પેપવી ન સકઈ જેતલઈ મન સમરસ લાગીનઈ રાગદ્વેષ રહિત થઈનઈ એક પિણુમાત્ર માહિ (ક્ષણુમાત્રમાં) કર્મ પેપવઈ. ઇમ જાણીનઈ રાગદ્વેષ છપીઈ (રાગદ્વેષથી જંપવું). ॥ ૮૩ ॥

અનુવાદ : લાખો જન્મસુધી ઉચ વ્રતો આચરવા છતાં પણ જે કર્મોનો કદી ક્ષય ન થાય તે (કર્મોને) શમરસમાં નિમગ્ન થયેલું મન (અર્થાત્ સમરસીભાવને પામેલું મન) એક ક્ષણમાં ખપાવી નાખે છે. ॥ ૮૩ ॥

૧ લગનં V. ૨ ક્ષયેત્ A. ૩ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૬૬ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૭૬ ॥ ને બદલે લખાયો છે. S માં તથા A માં ॥ ૮૧ ॥ નંબર છે.

સર્વારંભપરિત્યાગાત્ ચિંત્તે સમરસંગતે ।

સા સિદ્ધિઃ સ્યાત્સતાં યા નો સર્વતીર્થાવગાહને ॥ ૮૪ ॥^૩

અર્થ : જે તીવારાઈ ચિત્તનઈ વિપઈ સમરસિ પુહ્યઈ તે તીવારઈ સર્વ આરંભતણુ ત્યાગ હૂઈ. અનઈ જે તીવારાઈ સર્વ આરંભતણુ ત્યાગ કરઈ તે તીવારાઈ ચિત્ત સમરસિ પુહ્યઈ. અનઈ જે તીવારાઈ ચિત્ત સમરસિ પુહ્યઈ તે તીવારાઈ સર્વ આરંભતણુ ત્યાગ હૂઈ. જદાકાલિ (યદાકાલિ) એહવઈ સંવરિ પુહ્યઈ તદાકાલિ સ્વાશ્વતૂ (શાશ્વત) સિધિપદતણું ફલ પ્રાપ્ત હૂઈ. અનઈ જઉ શ્યાસ્વતું (શાશ્વતુ) ફલ પ્રાપ્ત હૂઈ તેહણું સર્વ તીર્થ અવગાહિઉં. ઇમ જણીનઈ આરંભતણુ ત્યાગ કરિવઉ. ॥ ૮૪ ॥

અનુવાદ : સર્વ આરંભનો સંપૂર્ણ ત્યાગ કરવાથી જ્યારે ચિત્ત સમરસીભાવને પામે ત્યારે સજ્જનોને જે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે તે સર્વ તીર્થોનું અવગાહન કરવા છતાં પ્રાપ્ત થતી નથી. ॥ ૮૪ ॥

વિચમાને પરે મૂઢા યોગે સમરસાત્મકે ।

યોગં યોગં પ્રકુર્વાણાઃ સંભ્રામ્યંતિ દિશોદિશં ॥ ૮૫ ॥^૪

અર્થ : જેહ આત્માતણું સમરસ છાંડીનઈ અનેરૂ પૂછઈ (ખીણું પૂછે) તેહ મૂઢ પુરુષ યોગયોગ કરતા દિસોદિસિ ભ્રમણુ કરઈ; પણિ તેહ મૂઢ ઇમ ન

૧ ચિત્તેઽત્રામરસંગતે H, J; ચિત્તે સમરસંગતે S, A, B. ૨ સા શ્રુદ્ધિઃ (શુદ્ધિઃ—સિદ્ધિઃ ?) સ્યાશ્વતં (શાશ્વતં) પ્રાપ્તં સર્વતીર્થાવગાહને । V. ૩ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૭૦ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૮૦ ॥ ને બદલે લખાયો છે. આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૮૨ ॥ નંબર છે.

૪ યોગે સમરસાત્મકે S, A, B; જોગે સમરસાત્મકે V. ૫ પ્રકુર્વાણાં V, પ્રકુર્વાણાં S, પ્રકુર્વાણા B. ૬ સંભ્રમંતિ દિસોદિશં V. સંભ્રામ્યંતિ દિશોદિશં S, A, B. ૭ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૭૧ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૮૧ ॥ ને બદલે લખાયો છે. S માં તથા A માં ॥ ૮૩ ॥ નંબર છે.

જાણુઈ જેહ યોગ તેહનઈ જેહ આપણુકિ આત્મા રાગદ્વેષ રહિત થઈનઈ સમરસિ વ્રતઈ. એહ યોગ પ્રતિઈ ન જાણુઈ અનઈ દિસોદિસિ બ્રમણુ કરઈ. ઇમ જાણીનઈ આપણુકિ આત્મા સમરસિ રહીઈ તેહ યોગ કહીઈ. ॥ ૮૫ ॥

અનુવાદ : શમરસાત્મક યોગ વિદ્યમાન હોવા છતાં (અર્થાત્ સમરસીલાવરૂપી યોગ પ્રાપ્ત કરી શકાય એમ હોવા છતાં) મૂર્ખ લોકો બીજા (યોગની શોધમાં) ‘યોગ’-‘યોગ’ કરતા દિશોદિશ (ચારેબાજુ) ભ્રમ્યા કરે છે. ॥ ૮૫ ॥

તાવદ્ગર્ભવિશેષોઽસ્તિ યાવદ્બ્રહ્મ ન વિંદતિ ।

સંપ્રાપ્તા પરમં બ્રહ્મ સર્વે વર્ણા દ્વિજાતયઃ ॥ ૮૬ ॥^૨

અર્થ : જનં લગઈ બ્રહ્મવિદ્યા નથી જાણી તાં લગઈ વર્ણાવર્ણુતણુકિ વિસેષ જૂજૂકિ દેખીઈ ઇઈ. અનઈ જેતલઈ બ્રહ્મજ્ઞાન સંપ્રત્યપ્તયો તેતલઈ સર્વ વર્ણાવર્ણુ જાતિ તણા અધિકાર વિચાર જાણિવા. ॥ ૮૬ ॥

અનુવાદ : જ્યાંસુધી બ્રહ્મ(તત્ત્વ)ની પ્રાપ્તિ નથી થઈ ત્યાંસુધી (પ્રાહ્મણુ આદિની) વર્ણુવિશેષતા છે; પરંતુ પરમ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થતાં બધા જ વર્ણુ પ્રાહ્મણુ બની જાય છે. (અર્થાત્ વર્ણુ-જાતિ વગેરે ભેદભાવ રહેતા નથી.) ॥ ૮૬ ॥

ધર્મમાર્ગા ઘનાઃ સંતિ દર્શનાનાં વિમેદતઃ ।

મોક્ષાર્થ સમતાં યાંતિ સમુદ્રં સરિતો યથા ॥ ૮૭ ॥^૬

૧ યાવદ્બ્રહ્મં B. ૨ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૭૨ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૮૨ ॥ ને બદલે લખાયો છે. S માં તથા A માં ॥ ૮૪ ॥ નંબર છે.

૩ ધર્મમાર્ગધ્યાનાશતિદર્શનાં વિમેદત | V. ધર્મમાર્ગા ઘનાસંતિ S, A, B. ૪ મોક્ષાર્થો સમતાં યાતિ સમુદ્રઃ સરિતોર્યથા | V. સરિતા યથા B. ૫ યાતિ S, A, સરિતા યથા B. ૬ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૭૩ ॥ નંબર છે, જે ॥ ૮૩ ॥ ને બદલે લખાયો છે. S માં તથા A માં ॥ ૮૫ ॥ નંબર છે.

અર્થ : પટદર્શન જૂજૂઉ ધર્મ ઉપદેશ (ધર્મોપદેશ) દેખાડા છઠ, જૂજૂઆ માર્ગ દેખાડા છઠ, પ્રવૃત્તિ છઠ; પણિ અનેક વિભેદ કરીનઠ, આપણા સ્વાર્થતણું હેતુ કરીનઠ, માર્ગ જૂજૂઆ દેખાડા છઠ; પ્રવૃત્તિ. જેહ મોક્ષતણુઉ અર્થો હૂંઠ તેહ એક સમાર્થ (સન્માર્ગ) આચરઠ. તેહ સમઉ માર્ગતણુઉ આચરણુહાર મુક્તિપદ પાંમઠ. જિવા નદીતણા પ્રવાહ અનેકપરિ સમાવિહઠ પણિ તેહ નદીતણી કામિ મહાસમુદ્રિ પ્રસંગિ ગયા પૂઠિ વાંકા વિસમા જતા રહિઠ તિમ પટદર્શનતણા માર્ગ છાંડીનઠ સમિ માગ્રિ પુહ્ચઠ તે તીવારાઠ મુક્તિપદિ પહ્ચઠ. ઇમ જાણીનઠ એક સમમાર્થ સર્વ જીવદ્યામઠ આચરીઠ. ॥ ૮૭ ॥

અનુવાદ : દર્શનોના વિભેદોને કારણે ધર્મમાર્ગો ઘણા છે, (પરંતુ અંતે તો) સમુદ્રમાં જેમ (અનેક) નદીઓ મળી જાય છે તેમ મોક્ષ માટે તે બધા સમાન થઈ જાય છે (અર્થાત્ બધા ધર્મમાર્ગ મોક્ષમાં મળી જાય છે.) ॥ ૮૭ ॥

ગવામનેકવર્ણાનામેકવર્ણં યથા પયઃ ।

ષટ્દર્શનમાર્ગાણાં મોક્ષમાર્ગસ્તથા મૈતઃ ॥ ૮૮ ॥^૨

અર્થ : યથા ગાઠ અનેક વર્ણિ કાલી પીલી રાતી ધુલી નીલી ઇત્યેવાદિક વર્ણિ હૂંઠ, પણિ તેહતણું દૂધ એક જિ વર્ણિ શ્વેતવર્ણિ જિ હૂંઠ તેમ પટદર્શનતણા માર્ગ જૂજૂઆ હૂંઠ પણિ મોક્ષમાર્ગ સમુજ (સમુદ્ર ?) પણિ હૂંઠ. ઇમ જાણીનઠ મોક્ષમાર્ગતણા વાંજનહાર સર્વ જીવ અજીવ દ્યામઠ સમમાર્થ આચરઠ. ॥ ૮૮ ॥

અનુવાદ : ગાયો અનેક રંગની હોવા છતાં (તે બધીનું) દૂધ એક જ રંગનું (અર્થાત્ શ્વેત રંગનું) હોય છે તેવી રીતે છ

૧ સમઃ S, A. સમ V. ૨ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૭૪ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૮૪ ॥ ને બદલે લખાયો છે. S માં તથા A માં ॥ ૮૬ ॥ નંબર છે.

દર્શનના માર્ગો (લિજ્ઞ લિજ્ઞ હોવા છતાં) તે બધાનો મોક્ષમાર્ગ એક જ માનવામાં આવ્યો છે. ॥ ૮૮ ॥

✓ ^૧સંકલ્પકલ્પનામુક્તં રાગદ્વેષવિવર્જિતં ।
સદાનંદલયે લીનં મનઃ સમરસં સ્મૃતં ॥ ૮૯ ॥

અર્થ : જદાકાલિ (યદાકાલિ) આત્માતણું મન સમરસિ કરવા વાંછે તદાકાલિ ઈત્રીતણી કલ્પના અનંદ વિકલ્પના થિકી મુક્ત હૂં. તે તીવારંદ આત્માતણું મન સમરસિ આવં. અનંદ જદાકાલિ રાગદ્વેષ વિવર્જિત હૂં તે તીવારંદ આનંદમંદ આત્મા લીન થાં. જદાકાલિ આત્મા લિધલીન થાં તે તીવારંદ મન સમરસિ થાં. ઇમ જાણીનંદ સદાંદ રાગદ્વેષ રહિતપણું વ્રતં. ॥ ૮૯ ॥

અનુવાદ : (સર્વ પ્રકારના) સંકલ્પ અને વિકલ્પથી મુક્ત, રાગદ્વેષથી રહિત અને હુંમેશાં આનંદમાં લયલીન એવા મનને સમરસ કહેવામાં આવ્યું છે. (અર્થાત્ મનની એવી ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થાને સમરસીભાવ કહેવામાં આવે છે.) ॥ ૮૯ ॥

અતીતં ચ ભવિષ્યન્ન યન્ન શોચતિ માનસં ।
તં સામાયિકમિત્યાહુર્નિર્વાતસ્થાનદીપવત્ ॥ ૯૦ ॥^૬

૧ સંકલ્પવિકલ્પનામુક્તં J, સંકલ્પકલ્પનામુક્ત V, સંકલ્પનાકલ્પનામુક્તં B.
૨ રાગદ્વેષવિવર્જિત V. ૩ સમરસ B. ૪ આ શ્લોકનો V માં ॥ ૭૫ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી ॥ ૮૫ ॥ ને બદલે લખાયેલ છે. S માં તથા A માં ॥ ૮૭ ॥ નંબર છે.

૫ તત્સામાયિક...A. ૬ આ શ્લોક તેમજ તેનો અર્થ (ખાલાવખોધ) V માં નથી. શ્લોક ॥ ૬૦ ॥ થી શ્લો. ॥ ૧૩૬ ॥ V માં નથી. ત્યારપછી શ્લો. ॥ ૧૩૭ ॥, ॥ ૧૩૮ ॥ અને ॥ ૧૩૯ ॥—એમ ત્રણ શ્લોક અર્થ (ખાલાવખોધ) સાથે છે અને તેના નંબરો અનુક્રમે V માં ॥ ૭૬ ॥, ॥ ૭૭ ॥ અને ॥ ૭૮ ॥ છે, જે ભૂલથી ॥ ૮૬ ॥, ॥ ૮૭ ॥ અને ॥ ૮૮ ॥ ને બદલે લખાયેલા છે. ત્યારપછી V માં ॥ ૧૪૦ ॥ થી ॥ ૧૪૩ ॥ શ્લોકો કે તેનો અર્થ નથી. આ શ્લોકનો S માં તથા A માં નંબર ॥ ૮૮ ॥ છે.

અનુવાદ : નિર્વાતપ્રદેશમાં (પવન વિનાના સ્થાનમાં) રહેલા દ્વીપકની જેમ (સ્થિર થયેલું) મન ભૂત કે ભવિષ્યનો વિચાર કરતું નથી તે (ઉત્કૃષ્ટ પરિસ્થિતિ) સામાયિક છે એમ કહેવામાં આંચું છે. ॥ ૯૦ ॥

✓ નિઃસંગં યન્નિરામાસં નિરાકારં નિરાશ્રયં ।
પુણ્યપાપવિનિર્મુક્તં મનઃ સામાયિકં સ્મૃતં ॥ ૯૧ ॥^૧

અનુવાદ : સંગ (સંસર્ગ) વિહીન, નિરાભાસ, નિરાકાર, નિરાશ્રય અને પુણ્યપાપથી નિર્મુક્ત એવા મનને સામાયિક કહેવામાં આંચું છે. ॥ ૯૧ ॥

✓ ગતે શોકો ન યસ્યાસ્તિ ન ચ હર્ષઃ સમાગતે ।
શત્રુમિત્રસમચિત્તં સામાયિકમિહોચ્યતે ॥ ૯૨ ॥^૨

અનુવાદ : ગયેલાનો જેને શોક નથી અને પ્રાપ્તનો જેને હર્ષ નથી તેમજ શત્રુ અને મિત્ર (એ બન્ને) પ્રત્યે જેનું ચિત્ત એકસરખું છે (અર્થાત્ બન્ને પ્રતિ સમદૃષ્ટિ છે) તેને અહીં (આ જગતમાં) સામાયિક કહેવાય છે. ॥ ૯૨ ॥

યત્પ્રસર્પતિ લોકેઽસ્મિન્ શાસ્ત્રે કુકવિભિઃ કૃતં ।
અવિદ્યા સા વિનિર્દિષ્ટા સમતાબ્રમકારણં ॥ ૯૩ ॥^૩

૧ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૯૯ ॥ નંબર છે.

૨ શત્રુમિત્રસમં ચિત્તં S, A. ૩ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. S માં તથા A માં ॥ ૯૦ ॥ નંબર છે.

૪ શાસ્ત્રં S, A. ૫ વા H, J. ૬ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૯૧ ॥ નંબર છે.

અનુવાદ : કુકવિઓના શાસ્ત્રમાં જણાતી જે અવિદ્યા આ લોકમાં પ્રચાર પામી રહી છે તે જ સમતામાં (સમરસીભાવમાં) ભ્રમ પેદા કરવા માટેના કારણરૂપ છે. ॥ ૯૩ ॥ *

यथा रात्रौ तमोमूढा नैव पश्यन्ति जंतवः ।

नैवेक्षन्ते तथा तत्त्वमविद्यातमसावृत्ताः ॥ ૯૪ ॥^૩

અનુવાદ : જેવી રીતે અંધકારથી મૂઢ બનેલ પ્રાણીઓ રાત્રિના સમયે કંઈ જ જોઈ શકતાં નથી તેવી રીતે અવિદ્યારૂપ અંધકારથી આવૃત્ત થયેલ (અજ્ઞાનીઓ) તત્ત્વને જોઈ જ શકતા નથી. ॥ ૯૪ ॥

મોહમાયામયી દુષ્ટા સાધૂનાં મોક્ષકાંક્ષિણાં ।

મુક્તિમાર્ગાર્ગલા નિત્યમવિદ્યા નિર્મિતા ભુવિ ॥ ૯૫ ॥^૪

અનુવાદ : (આ) પૃથ્વી પર જે અવિદ્યા નિર્મિત થઈ છે તે મોક્ષના આકાંક્ષી સાધુઓને માટે હુમેશાં મોહમાયારૂપ દુષ્ટ અને મુક્તિમાર્ગમાં આગળારૂપ + છે. ॥ ૯૫ ॥

* પાઠાંતર પ્રમાણે આ રીતે પણ લાપાંતર થઈ શકે :—

આ લોકમાં કુકવિઓએ રચેલ શાસ્ત્ર અથવા જે (આ) અવિદ્યા પ્રસરી રહેલી જોવામાં આવે છે તે સમતામાં ભ્રમ પેદા કરવાના કારણરૂપ છે. ॥ ૯૩ ॥

૧ પશ્યતિ S, A, B. ૨ નૈવેક્ષન્તે S, નિવૈક્ષન્તે A, નૈવેક્ષન્તે B.
૩ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૯૨ ॥ નંબર છે.

૪ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી અને S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૯૩ ॥ છે.

+ ઘરના ખારણાને અંદરથી સત્જાડ રીતે બંધ કરવા માટે લાકડાનો ખાસ બનાવેલ જે દાંડો રાખવામાં આવે છે તેને ' આગળો ' કહેવામાં આવે છે.

इति ज्ञात्वा बुधैर्नित्यं स्वात्मनो हितवाञ्छया ।

अविद्या दूरतस्त्याज्या न श्रोतव्या कदाचन ॥ ९६ ॥^१

અનુવાદ : એ પ્રમાણે સમજીને ડાહ્યા માણસોએ પોતાના આત્મહિતની ઇચ્છાથી અવિદ્યાનો હુમેશાં દૂરથી જ ત્યાગ કરવો; કદીપણ (તેવી અવિદ્યાની વાત) ન સાંભળવી. ॥ ૯૬ ॥

✓ सर्वज्ञोक्ता तु सद्विद्या भवविच्छेदकारणं ।

सैव सेव्या सदा सद्भिर्मोक्षमार्गप्रदायिका ॥ ९७ ॥^२

અનુવાદ : સર્વજ્ઞ (ભગવંતે) (જે કંઈ) કહ્યું છે તે સદ્વિદ્યા છે (અને તે) સંસારને છેડવાના કારણરૂપ છે. મોક્ષમાર્ગને દેનારી એવી તે જ (વિદ્યાનું) સજ્જન પુરુષોએ હુમેશાં સેવન કરવું જોઈએ. ॥ ૯૭ ॥ *

सत्त्वं रजस्तमश्चेति शरीरांतर्गुणत्रयं ।

रजस्तमश्च संत्यज्य सत्त्वमेकं समाश्रयेत् ॥ ९८ ॥^३

અનુવાદ : સત્ત્વ, રજસૂ અને તમસૂ—એ શરીરની અંદર રહેલા ત્રણ ગુણો છે. (તેમાંથી) રજસૂ અને તમસૂનો સંપૂર્ણ ત્યાગ કરીને એકમાત્ર સત્ત્વનો જ આશ્રય લેવો. ॥ ૯૮ ॥

~~~~~

૧ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી અને S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૯૪ ॥ છે.

૨ પ્રદીપિકા (૧) J. ૩ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી અને S માં તથા A માં તેનો ॥ ૯૫ ॥ નંબર છે.

* આ રીતે પણ અનુવાદ થઈ શકે :—

સર્વજ્ઞએ કહેલી સદ્વિદ્યા ખરેખર ભવવિચ્છેદ માટે કારણરૂપ છે. મોક્ષમાર્ગને પ્રકાશિત કરનાર આ (વિદ્યા)ને જ સત્પુરુષોએ સેવવી જોઈએ. ॥ ૯૭ ॥

૪ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી અને S માં તથા A માં તેનો ॥ ૯૬ ॥ નંબર છે.

✓ સત્ત્વં સર્વગુણાધારં સત્ત્વં ધર્મધુરંધરં ।
સંસારનાશનં સત્ત્વં સત્ત્વં સ્વર્ગાપવર્ગદં ॥ ૧૧ ॥^૧

અનુવાદ : (કારણકે) સત્ત્વ (ગુણ) સર્વ ગુણનો આધાર છે, સત્ત્વ ધર્મધુરંધર છે, સત્ત્વ સંસારનો નાશ કરનાર છે અને સત્ત્વ સ્વર્ગ તથા મોક્ષને આપનાર છે. ॥ ૯૯ ॥

નિરાલંબે નિરાકારે સદાનંદાસ્પદે શુભે ।
સતાં ધ્યાનમયે સૌધે સત્ત્વં સ્તંભો દૃઢો મતઃ ॥ ૧૦૦ ॥^૨

અનુવાદ : નિરાલંબ, નિરાકાર, સદાને માટે આનંદના શુભ સ્થાનરૂપ અને સજ્જનોના ધ્યાનરૂપ મહેલને (ટકાવી રાખવામાં) સત્ત્વને મજબૂત સ્તંભરૂપ માનવામાં આવ્યું છે. ॥ ૧૦૦ ॥

યથા વહ્નિલવેનાપિ દહ્યંતે દારુસંચયાઃ ।
કર્મૈધનાનિ દહ્યંતે તથા ધ્યાનલવેન તુ ॥ ૧૦૧ ॥^૩

અનુવાદ : જેવી રીતે લાકડાના (ગંજેગંજ) ખડકયા હોય (અને) અગ્નિનો એકમાત્ર તણખો (તે સમસ્ત ગંજને એક ક્ષણવારમાં) ભસ્મીભૂત કરી નાખે છે તેવી રીતે કર્મોરૂપ ઈધનના (ઢગોને) ધ્યાનનો એક અંશમાત્ર (ક્ષણવારમાં) ખાળી નાખે છે. ॥ ૧૦૧ ॥

૧ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી અને S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૯૭ ॥ છે.

૨ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી, આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૯૮ ॥ નંબર છે.

૩ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૯૯ ॥ છે.

યથા વા મેઘસંઘાતા પ્રલીયંતેઽનિલાહતાઃ ।

શુક્લધ્યાનેન કર્માણિ ક્ષીયંતે યોગિનાં તથા ॥ ૧૦૨ ॥^૧

અનુવાદ : જેવી રીતે પવનના સૂસવાટથી (સપાટાથી) વાદળોના સમૂહ પ્રલય પામે છે તેવી રીતે યોગીઓના શુક્લ-ધ્યાનથી કર્મો ક્ષય પામે છે. ॥ ૧૦૨ ॥

યઃ સદા સ્નાતિ યોગીંદ્રો ધ્યાનસ્વચ્છમહાજલે ।

લક્ષમેકં કથં તિષ્ઠેત્ તસ્મિન્ કર્મરજોમલઃ ॥ ૧૦૩ ॥^૨

અનુવાદ : જે યોગીન્દ્ર હુંમેશાં ધ્યાનરૂપી સ્વચ્છ મહા-જલમાં એક લક્ષ બાંધીને બિભો રહી સ્નાન કરે તેના (આત્મ-શરીર પર) કર્મરજરૂપી મેલ કેવી રીતે રહે ? (અર્થાત્ ધ્યાનરૂપી નિર્મલ જલમાં કર્મરૂપી મેલ ધોવાઈ જાય છે.) ॥ ૧૦૩ ॥

ન લગેત્પન્નિનીપત્રે યથા તોયં સ્વભાવતઃ ।

પાષાણો ભિચતે નૈવ જલમધ્યે સ્થિતો યથા ॥ ૧૦૪ ॥

સ્ફટિકો મલિનો ન સ્યાત્ રજસાચ્છાદિતો યથા ।

ન લિપ્યતે તથા પાપૈરાત્મા સદ્ધ્યાનમાશ્રિતઃ ॥ ૧૦૫ ॥^૩

અનુવાદ : જેવી રીતે કમળના દલ પર (રેડેલું) પાણી સ્વાભાવિક રીતે જ ટકતું નથી (અર્થાત્ કમલના દલને પાણી સ્વભાવથી જ ભીંજવી શકતું નથી), જેવી રીતે પાણી વચ્ચે

૧ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૧૦૦ ॥ છે.

૨ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૧૦૧ ॥ છે.

૩ આ બન્ને શ્લોકો કે તેમનો અર્થ V માં નથી. S માં તથા A માં તેમના નંબરો અનુક્રમે ॥ ૧૦૨ ॥ અને ॥ ૧૦૩ ॥ છે.

મૂક્યા છતાં પથ્થરને પીગાળી શકાતો નથી (લેદી શકાતો નથી) અને જેવી રીતે ધૂળથી લાદી દેવામાં આવેલ છતાં સ્ફટિક મલિન થઈ શકતો નથી તેવી રીતે સદ્ધ્યાનને આશ્રયે ગયેલો આત્મા પાપોથી (સહજ રીતે) લેપાતો નથી. ॥ ૧૦૪-૧૦૫ ॥

શુક્લધ્યાનસમાયોગાદ્ બ્રહ્મવિદ્ બ્રહ્મણિ સ્થિતઃ ।
મૂમિસ્થોઽપિ ભજેદ્યોગી શાલાગ્રફલમુત્તમં ॥ ૧૦૬ ॥^૧

અનુવાદ : શુક્લધ્યાનના સુંદર યોગથી બ્રહ્મજ્ઞાની બ્રહ્મમાં સ્થિર થાય છે અને યોગી પૃથ્વી પર રહ્યા છતાં શાખાના અગ્રભાગ પર રહેલું ઉત્તમ કૃળ પામે છે. ॥ ૧૦૬ ॥

મુક્તિશ્રીપરમાનંદધ્યાનેનાનેન યોગિના ।
રૂપાતીતં નિરાકારં ધ્યાનં ધ્યેયં તતોઽનિશં ॥ ૧૦૭ ॥^૨

અનુવાદ : તેથી આ (શુક્લ)ધ્યાનથી મુક્તિરૂપ લક્ષ્મીનો પરમ આનંદ પ્રાપ્ત કરવા માટે યોગીએ સદૈવ રૂપાતીત તથા નિરાકાર એવું (આત્મ)ધ્યાન ધ્યાવવું. ॥ ૧૦૭ ॥

ગ્રંથાનભ્યસ્ય તત્ત્વાર્થં તત્ત્વજ્ઞાને પુનઃ સુધીઃ ।
પલાલમિવ ધ્યાનાર્થીં ત્યજેદ્ ગ્રંથાનરોષતઃ ॥ ૧૦૮ ॥^૪

૧ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. S માં તથા A માં તેનો ॥ ૧૦૪ ॥ નંબર છે.

૨ યોગિનઃ S, A, B. ૩ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૧૦૫ ॥ છે.

૪ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૧૦૬ ॥ છે.

અનુવાદ : તત્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યા બાદ તત્ત્વનું જ્ઞાન થતાં બુદ્ધિશાળી પુરુષ ધાન(અનાજ)નો અર્થી પરાર* છોડી દે એવી રીતે સર્વ ગ્રંથોનો ત્યાગ કરે છે. (અર્થાત્ જેવી રીતે ખેડૂત અનાજ મેળવવા માટે ઘાસ ઉગાડે છે અને અનાજ મેળવી લીધા પછી ઘાસનો ત્યાગ કરે છે તેવી રીતે યોગીપુરુષ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે ગ્રંથોનો આશ્રય લે છે, પરંતુ તત્ત્વ પ્રાપ્ત થતાં તે સર્વ ગ્રંથોને ત્યજી દે છે.) ॥ ૧૦૮ ॥

ક્ષીયંતે યાનિ કાલેન કિં તૈઃ કર્ત્ત્વ્યમક્ષરૈઃ ।

યાવન્નોડનક્ષરં પ્રાપ્તં તાવન્મોક્ષસુખં કુતઃ ॥ ૧૦૯ ॥^૧

અનુવાદ : જે કાળે કરીને નાશ પામે એવા અક્ષરોથી શું? (અર્થાત્ ક્ષય પામે એવા માત્ર અક્ષરોથી કંઈ લાભ થતો નથી.) જ્યાં સુધી અનક્ષર નથી પ્રાપ્ત થયો ત્યાંસુધી મોક્ષનું સુખ ક્યાંથી? (અર્થાત્ અક્ષય એવા અનક્ષર વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી.) ॥ ૧૦૯ ॥

ધ્યાનકલ્પતરુલોકે જ્ઞાનપુષ્પૈઃ સ પુષ્પિતઃ ।

મોક્ષામૃતફલૈર્નિત્યં ફલિતોડયં સુખપ્રદૈઃ ॥ ૧૧૦ ॥^૩

અનુવાદ : (આ) લોકમાં (આત્મ)ધ્યાન એ કલ્પવૃક્ષ સમાન છે. તે (વૃક્ષ) જ્ઞાનરૂપી પુષ્પોથી સુરભિત છે અને હૃદયેશાં સુખપ્રદ એવાં મોક્ષરૂપી અમૃતફળોથી લચ્ચેલું છે. ॥ ૧૧૦ ॥

* અનાજનાં બી લઈ લીધા પછી વધેલા ઘાસને 'પરાર' કહેવામાં આવે છે.

૧ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૧૦૭ ॥ છે.

૨ ધ્યાનં A, B. ૩ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી, અને S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૧૦૮ ॥ છે.

તથા કુરુ યથા શુક્લધ્યાનવૃક્ષસમાશ્રિતઃ ।

ચિન્વાનો જ્ઞાનપુષ્પાણિ લભેન્મોક્ષફલં બુધઃ ॥ ૧૧૧ ॥^૧

અનુવાદ : જેવી રીતે ડાહ્યો માણસ શુક્લધ્યાનરૂપી વૃક્ષનો આશ્રય લઈ જ્ઞાનરૂપી પુષ્પો વીણતો વીણતો મોક્ષરૂપી ફળને પ્રાપ્ત કરે તેવું (હિ લબ્યાત્મા !) તું (પણ આચરણ) કર. ॥ ૧૧૧ ॥

અસ્મિન્નેવ ભવે સૌમ્ય વ્યોમરૂપઃ સનાતનઃ ।

શુક્લધ્યાનાત્સદાનંદો યોગી મુક્તિપદં વ્રજેત્ ॥ ૧૧૨ ॥^૨

અનુવાદ : હે સૌમ્ય ! ગગનસ્વરૂપ, સનાતન અને સદા આનંદસભર એવો યોગી શુક્લધ્યાન વડે આ જ લવમાં મુક્તિપદ પામે છે. ॥ ૧૧૨ ॥

જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપરત્નત્રયાત્મકઃ ।

યોગો મુક્તિપદપ્રાપ્તાવુપાયઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૧૧૩ ॥^૪

અનુવાદ : જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર—એ રત્નત્રયીરૂપ (અર્થાત્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપી ત્રણ રત્નોથી યુક્ત એવો) યોગ મુક્તિપદની પ્રાપ્તિમાં (એક સૌથી મહત્વના) ઉપાય (તરીકે) વર્ણવવામાં આવ્યો છે. ॥ ૧૧૩ ॥

૧ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી અને S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૧૦૬ ॥ છે.

૨ અસ્મિન્નેવ B. ૩ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી અને S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૧૧૦ ॥ છે.

૪ આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી અને S માં તથા A માં તેનો નંબર ॥ ૧૧૧ ॥ છે.

મણિહુતવહતારાસોમસૂર્યાદયોઽપિ ।
ક્ષિત્તિવિષયમિહાલ્પં બાહ્યમુદ્યોતયંતિ ॥
સહજલયસમુત્થં ઘોતયેજ્જ્યોતિરંત-
સ્ત્રિભુવનમપિ સૂક્ષ્મસ્થૂલમેદં સદૈવ ॥ ૧૧૪ ॥

અનુવાદ : મણિ, અગ્નિ, તારા, ચંદ્ર, સૂર્ય—વગેરે પણ અહીં પૃથ્વીને વિશે (તેના માત્ર બહુ જ) થોડાક (ભાગને) બહારથી પ્રકાશિત કરે છે; જ્યારે સ્વાભાવિક લયમાંથી સમુત્પન્ન થયેલ આંતર જ્યોતિ તો (અર્થાત્ આત્માની સહજ જ્યોતિ તો) સૂક્ષ્મ અને સ્થૂલ એવા ભેદવાળા ત્રણે ભુવનને સદૈવ જ્યોતિર્મય કરે છે. ॥ ૧૧૪ ॥

૧ આ શ્લોકનો J તથા H માં તથા B માં ॥ ૧૧૫ ॥ નંબર છે અને S માં તથા A માં તેનો ॥ ૧૧૩ ॥ નંબર છે. ખરી રીતે આ પાંચેના નંબર ખોટા લાગે છે; કારણ કે આ શ્લોકની આગળ એ પ્રતોમાં જે “વ્યાપારચ્છિન્નસંસારઃ.....સોઽપિ સ્યાદષ્ટઘા પુનઃ” —શ્લોક આવે છે અને જેનો એ રીતે J તથા H માં તથા B માં ॥ ૧૧૪ ॥ અને S માં તથા A માં ॥ ૧૧૨ ॥ નંબર છે તે શ્લોક ત્યાં ન હોવો જોઈએ. માત્ર J માં એ શ્લોક (“વ્યાપારચ્છિન્ન”...વગેરે) ફરીવાર નંબર ॥ ૧૩૫ ॥ તરીકે આવે છે અને પૂર્વાપરનો સંબંધ જોતાં એ શ્લોક તે જગાએ હોવો જોઈએ એમ લાગે છે. આ રીતે J માં આ શ્લોક (વ્યાપારચ્છિન્નસંસારઃ...વગેરે) બે વાર આવતો હોવાથી તેમજ છેવટે ॥ ૧૪૪ ॥ નંબર લખવાનો રહી ગયો હોવાથી તેમાં કુલ બે ॥ ૧૪૫ ॥ શ્લોકની સંખ્યા બતાવી છે તે ભૂલભરેલી છે. બે તે બે ભૂલો ન થઈ હોત તો J ના શ્લોકોની કુલ સંખ્યા ॥ ૧૪૩ ॥ થાત. H માં પણ કુલ ॥ ૧૪૩ ॥ શ્લોકો છે અને તેથી લાગે છે કે ‘યોગપ્રદીપ’ના કુલ શ્લોકો ॥ ૧૪૩ ॥ છે.

H માં (વ્યાપારચ્છિન્નસંસારઃ...વગેરે) શ્લોક J ની જેમ પાછળથી ફરીવાર આવતો નથી; પરંતુ એ શ્લોક H માં ॥ ૧૧૪ ॥ તરીકે જ આવતો હોવાથી હવે પછી તેમાં તેના ક્રમમાં એક નંબરનો ફરક પડી જશે.

આ શ્લોક (મણિ...વગેરે) કે તેનો અર્થ V માં નથી.

નોંધ:—“વ્યાપારચ્છિન્નસંસારઃ...” વગેરે માટે જુઓ શ્લો. ॥ ૧૩૪ ॥.

પરમાનંદાસ્પદં સૂક્ષ્મં લક્ષ્યં સ્વાનુભવાત્પરં ।

અધસ્તાદ્ દ્વાદશાંતસ્ય ધ્યાયેન્નાદમનાહતં ॥ ૧૧૫ ॥^૧

અનુવાદ : દ્વાદશાંતની (પ્રહ્લારંધ્ર) નીચે આવેલા પરમ આનંદના સ્થાનરૂપ, સૂક્ષ્મ, સ્વાનુભવથી લક્ષ્ય અને પર એવા અનાહુતનાદને ધ્યાવવો જોઈએ. ॥ ૧૧૫ ॥

તૈલધારામિવાચ્છિન્નં દીર્ઘઘંટાનિનાદવત્ ।

લયં પ્રણવનાદસ્ય યસ્તં વેત્તિ સ યોગવિત્ ॥ ૧૧૬ ॥^૨

અનુવાદ : તેલની ધાર જેવા અખંડિત (અવિરત) અને દીર્ઘ ઘંટના નિનાદ (રણુકાર) જેવા પ્રણવનાદના લયને જે જાણે છે તે યોગનો જાણુકાર છે. ॥ ૧૧૬ ॥

ઘંટાનાદો યથા પ્રાંતે પ્રશામ્યન્મધુરો ભવેત્ ।

અનાહતોઽપિ નાદોઽથ તથા શાંતો વિમાચ્યતાં ॥ ૧૧૭ ॥^૩

અનુવાદ : જેવી રીતે ઘંટનો રણુકાર (ધીમે ધીમે) છેવટે ખૂબ શાંત થાય ત્યારે (વિશેષ) મધુર લાગે છે તેવી રીતે

૧ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૧૪ ॥ અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૧૬ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

૨ તેલ B. ૩ દીર્ઘે S, A, B. ૪ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૧૫ ॥ અને J માં, H માં તથા B માં ॥ ૧૧૭ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

૫ મધુરોઽમ્ભવત્ B. ૬ નાદોર્થ S, A. ૭ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૧૬ ॥ નંબર છે અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૧૮ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

અનાહુતનાદ પણ (અંતે) શાંત થતાં (ખૂબ માધુર્યસભર)
અનુભવાય છે. ॥ ૧૧૭ ॥

નદત્યવ્યક્તરૂપેણ સર્વભૂતહૃદિ સ્થિતઃ ।
સ નાદોઽનાહતસ્તેન ન નાદો વ્યક્તિસંભવઃ ॥ ૧૧૮ ॥^૧

અનુવાદ : સર્વ પ્રાણીઓના હૃદયમાં રહેલો અનાહુતનાદ તે છે કે જે અવ્યક્ત સ્વરૂપે ધ્વનિત થાય છે; પરંતુ વ્યક્તિના (મુખમાંથી વ્યક્ત સ્વરૂપે) પેદા થતો (અવાજ તે) નાદ (અર્થાત્ અનાહુતનાદ) નથી. ॥ ૧૧૮ ॥

સ નાદઃ સર્વદેહસ્થો નાસાગ્રે તુ વ્યવસ્થિતઃ ।
પ્રત્યક્ષઃ સર્વભૂતાનાં દૃશ્યતે નૈવ લક્ષ્યતે ॥ ૧૧૯ ॥^૨

અનુવાદ : તે (અનાહુત) નાદ (સામાન્ય રીતે) સર્વ (પ્રાણી-ઓના) શરીરમાં રહેલો છે, પરંતુ નાસિકાના અગ્રભાગ પર (વિશેષ) વ્યવસ્થિત (રહેલો છે). સર્વ પ્રાણીઓ તેને પ્રત્યક્ષ જોઈ શકતાં નથી કે લક્ષ્યી શકતાં નથી. ॥ ૧૧૯ ॥ *

૧ આ પ્રલોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૧૭ ॥ નંબર છે અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૧૬ ॥ નંબર છે. આ પ્રલોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

૨ નાસાગ્રે S, J, H, A, B. ૩ પ્રત્યક્ષ S, A, B. ૪ આ પ્રલોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૧૮ ॥ અને J માં, H માં તથા B માં ॥ ૧૨૦ ॥ નંબર છે. આ પ્રલોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

* ખીજી પંક્તિનું ભાષાંતર આ રીતે પણ થઈ શકે :—

- (૧) સર્વ પ્રાણીઓ તેને પ્રત્યક્ષ નથી જોઈ શકતાં પણ અવશ્ય લક્ષ્યી શકે છે. (અર્થાત્ અનુભવી શકે છે.) અથવા
- (૨) સર્વ ભૂતોને તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, છતાં પણ તે અલક્ષ્ય છે. અથવા
- (૩) સર્વ ભૂતોને તે પ્રત્યક્ષ છે પણ અલક્ષ્ય હોવાથી દેખાતો નથી.

અક્ષરધ્વનિનિર્મુક્તં નિસ્તરંગં સમે સ્થિતં ।
યચ્ચિતં સહજાવસ્થં સ નાદસ્તેન મિચ્છતે ॥ ૧૨૦ ॥^૧

અનુવાદ : અક્ષરધ્વનિથી સંપૂર્ણ મુક્ત, તરંગવિહીન, સમતાભાવમાં સ્થિત અને સહજ અવસ્થાને પામેલું જે ચિત્ત તેના વડે તે (અનાહત) નાદ ભેદી શકાય છે. (અર્થાત્ એવા ચિત્ત વડે અનાહતનાદ પ્રકટ થાય છે.) ॥ ૧૨૦ ॥

તાવદેવેન્દ્રિયાણિ સ્યુઃ કષાયાસ્તાવદેવ હિ ।
અનાહતે મનો નાદે યાવલીનં ન યોગિનઃ ॥ ૧૨૧ ॥^૨

અનુવાદ : ઇન્દ્રિયો ત્યાંસુધી જ છે, કષાયો પણ ત્યાંસુધી જ છે કે જ્યાંસુધી યોગીનું મન અનાહતનાદમાં લીન નથી થયું. ॥ ૧૨૧ ॥

સૌખ્યં વૈષયિકં તાવત્ સુરમ્યં પ્રતિભાસતે ।
અનાહતલયોત્પન્નં સુખં યાવન્ન લભ્યતે ॥ ૧૨૨ ॥

અનુવાદ : વિષયસુખ ત્યાંસુધી સારું ભાસે છે જ્યાંસુધી અનાહતના લયથી ઉત્પન્ન થયેલ સુખ પ્રાપ્ત નથી થયું. ॥ ૧૨૨ ॥

૧ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૧૯ ॥ અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૨૧ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

૨ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૨૦ ॥ અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૨૨ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

૩ સુષં S, A. ૪ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૨૧ ॥ અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૨૩ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

જન્મલક્ષાર્જિતં કર્મ ધ્યાનેનાનેન યોગિનઃ ।

તમઃ સૂર્યોદયેનેવ તત્સર્વે નશ્યતિ ક્ષણાત્ ॥ ૧૨૩ ॥^૧

અનુવાદ : જેમ સૂર્યોદયથી અંધકાર નાશ પામે છે તેમ યોગીના આ ધ્યાનથી લાખો જન્મમાં એકત્રિત કરેલ સર્વ કર્મ ક્ષણવારમાં નષ્ટ પામે છે. ॥ ૧૨૩ ॥

સ્થૂલં સૂક્ષ્મં ચ સાકારં શુભધ્યાનમિતિ સ્ફુટં ।

રૂપાતીતં સમાખ્યાતં નિરાકારમથોચ્યતે ॥ ૧૨૪ ॥^૨

અનુવાદ : સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ એવું સાકાર શુભધ્યાન સ્પષ્ટ છે, રૂપાતીત (ધ્યાનનું સ્વરૂપ આ પહેલાં) સારી રીતે કહ્યું છે અને હવે નિરાકાર (ધ્યાનનું સ્વરૂપ) કહીએ છીએ. ॥ ૧૨૪ ॥

નિરાકારમપિ ધ્યાનં રૂપાતીતસમુજ્જ્વલં ।

સ્થૂલસૂક્ષ્મવિભેદેન દ્વિવિધં પરિકીર્તિતં ॥ ૧૨૫ ॥^૩

અનુવાદ : નિરાકાર ધ્યાન પણ રૂપાતીત (જેવું) સમુજ્જ્વળ છે અને તે સ્થૂલ તથા સૂક્ષ્મ એમ બે પ્રકારનું કહેવામાં આવ્યું છે. ॥ ૧૨૫ ॥ *

૧ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૨૨ ॥ નંબર છે અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૨૪ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

૨ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૨૩ ॥ નંબર છે અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૨૫ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

૩ રૂપાતીતં S, A. ૪ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૨૪ ॥ અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૨૬ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

* આ રીતે પણ અનુવાદ થઈ શકે :—

રૂપાતીત અને સમુજ્જ્વળ એવું નિરાકાર ધ્યાન પણ સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ એમ બે પ્રકારે વર્ણવવામાં આવ્યું છે. (અર્થાત્ સ્થૂલ નિરાકાર અને સૂક્ષ્મ નિરાકાર—એ બંને નિરાકાર ધ્યાનના વિભેદો છે.) ॥ ૧૨૫ ॥

શરીરં સકલં ત્યક્ત્વા બ્રહ્મદ્વારે સ્થિરં મનઃ ।

ક્રિયતે યદિ તત્સૂક્ષ્મં નિરાકારમિહોચ્યતે ॥ ૧૨૬ ॥^૧

અનુવાદ : સકલ શરીરનો ત્યાગ કરી મનને બ્રહ્મદ્વારમાં સ્થિર કરવામાં આવે તેને (અર્થાત્ તે પ્રક્રિયાને) અહીં (આ જગતમાં) સૂક્ષ્મ નિરાકાર (ધ્યાન) કહેવામાં આવે છે. ॥ ૧૨૬ ॥

ધ્યાને ત્વનાહતે શુદ્ધે નિત્યાભ્યાસપ્રયોગતઃ ।

દ્વાદશાંતે નિરાકારે મનોયોગં નિવેશયેત્ ॥ ૧૨૭ ॥^૨

અનુવાદ : નિત્ય અભ્યાસ કરવાપૂર્વક જ્યારે અનાહત-નાહનું ધ્યાન શુદ્ધ થાય ત્યારે નિરાકાર દ્વાદશાંતમાં (બ્રહ્મરંધ્રમાં) મનોયોગ કરવો. (અર્થાત્ નિરાકાર બ્રહ્મરંધ્રમાં મનને સ્થાપિત કરવું-જોડવું.) ॥ ૧૨૭ ॥

બાહ્યમાભ્યંતરં યોગી ત્યક્ત્વાત્માનં દ્વિધાપિ ચ ।

બ્રહ્મદ્વારં નિરાકારં પરમાત્મપદં શ્રયેત્ ॥ ૧૨૮ ॥^૩

અનુવાદ : બાહ્ય અને આભ્યંતર (બહિરાત્મા અને અંતરાત્મા) એમ બન્ને પ્રકારના (પોતાના) આત્માને ત્યજીને યોગી

૧ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૨૫ ॥ અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૨૭ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

૨ આ શ્લોકનો S માં તથા A માં ॥ ૧૨૬ ॥ અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૨૮ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

૩ બ્રહ્મદ્વાર S, A. ૪ આ શ્લોકનો S માં ॥ ૧૨૬ ॥ નંબર છે, જે શરતચૂકથી લખાયો છે; કારણ કે તેની આગળના શ્લોક “ ધ્યાને ત્વનાહતે... નિવેશયેત્ ” નો નંબર પણ ॥ ૧૨૬ ॥ છે. આ શ્લોકનો H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૨૬ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. તેનો A માં ॥ ૧૨૭ ॥ નંબર છે.

બ્રહ્મદ્વાર (માં રહેલ) નિરાકારસ્વરૂપ (માત્ર) પરમાત્મપદને
અવલંબે. ॥ ૧૨૮ ॥

एकांगुलपरीमाणं सुवृत्तं व्योमसन्निभं ।

योगीन्द्रः प्रथमं यावद् द्वादशांतं विचिंतयेत् ॥ १२९ ॥^૧

અનુવાદ : એક આંગળ પરીમાણુવાળા ગોળ આકાશ
જેવા બ્રહ્મદ્વારને (દ્વાદશાંતને—બ્રહ્મરંધ્રને) યોગીન્દ્ર સૌથી પ્રથમ
(અર્થાત્ શરૂઆતમાં) ચિંતવે ॥ ૧૨૯ ॥

नेत्रमंडलसंस्थायी द्वादशात्मा निगद्यते ।

तस्मादप्यूर्ध्वगं ब्रह्म द्वादशांते तथा स्मृतं ॥ १૩૦ ॥^૨

અનુવાદ : નેત્રમંડળમાં રહેનાર (યોગીને) દ્વાદશાત્મા
કહેવાય છે. બ્રહ્મ તેથી પણ (અર્થાત્ નેત્રમંડળથી પણ) ઊર્ધ્વ
રહેલું છે (અને તેથી તેવે સ્થાને અર્થાત્ બ્રહ્મને સ્થાને રહેલો
યોગી) દ્વાદશાંતે છે એમ કહેવામાં આવે છે. ॥ ૧૩૦ ॥

नादबिंदुकलातीतं परमात्मकलायुतं ।

द्वादशांतं सदा ध्यायेत् सदानंदैकमंदिरं ॥ १૩૧ ॥^૩

૧ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૨૭ ॥ અને H માં, J માં તથા B માં
॥ ૧૩૦ ॥ નંબર છે. આ ૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ ૧લોકનો A માં
॥ ૧૨૮ ॥ નંબર છે.

૨ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૨૮ ॥ અને H માં, J માં તથા B માં
॥ ૧૩૧ ॥ નંબર છે. આ ૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ ૧લોકનો A માં
॥ ૧૨૯ ॥ નંબર છે.

૩ દ્વાદશાંતિ H, J. ૪ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૨૬ ॥ અને H માં,
J માં તથા B માં ॥ ૧૩૨ ॥ નંબર છે. આ ૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. તેનો
A માં ॥ ૧૩૦ ॥ નંબર છે.

અનુવાદ : નાદ, ઊંદુ અને કલાથી અતીત, પરમાત્માની કલાથી યુક્ત અને સદૈવ આનંદના એક મંદિરરૂપ એવા દ્વાદશાંતનું હૃદયેશાં ધ્યાન ધરવું. ॥ ૧૩૧ ॥

રુદ્ધવા યોગી કષાયપ્રસરમૈત્તિચલાનિંદ્રિયાન્ સ્વાશ્નિયમ્ય
ત્યક્ત્વા વૌ સંગમન્યં પરમપદસુખપ્રાપ્તયે વદ્ધબુદ્ધિઃ ।

કૃત્વા ચિત્તં સ્થિરં સ્વં શમરસકલિતં સત્ત્વમાલંબ્ય વાઢં
ધ્યાનં ધ્યાતું યતેત પ્રતિદિનમમલં શુદ્ધધર્મા વિતંદ્રઃ ॥ ૧૩૨ ॥

અનુવાદ : જેની તંદ્રા વિનષ્ટ થઈ છે એવો શુદ્ધધર્મી યોગી કષાયોના પ્રસારને રોકી, અતિ ચંચળ એવી પોતાની ઇંદ્રિયોને નિયમબદ્ધ કરી, અથવા અન્ય (પ્રકારનો) સંગ છોડી, બુદ્ધિને (માત્ર) પરમપદના સુખની પ્રાપ્તિ માટે બદ્ધ કરી (અર્થાત્ પરમપદનું સુખ મેળવવાનો દઢ નિશ્ચય કરી), પોતાના સ્થિર ચિત્તને સમરસીલાવવાળું બનાવી તેમજ સત્ત્વ(શુભ)નું આલંબન લઈ હૃદયેશાં નિર્મળ ધ્યાન ધ્યાવવાનો પ્રયત્ન કરે. ॥ ૧૩૨ ॥

છિત્વા સંસૃત્તિપાશમંતરબલં જિત્વાથ મોહાદિકં
દીક્ષાં મૌક્ષકરીં પ્રપદ્ય સ બુધઃ પાર્શ્વે પ્રમોહદ્યતઃ ।

બ્રહ્મજ્ઞાનલયેન કેવલમતો જ્ઞાનં સમુત્પાદ્ય ચ

પાપાન્મુક્તિપદં સદા સુખમયં ક્ષીણાષ્ટકર્મા ક્રમાત્ ॥ ૧૩૩ ॥

૧ °પ્રસરમવિચ્છલ° J, H. ૨ વામાંગમન્યં H, કામાંગમન્યં J.
૩ સુખ S, A, સુખં B. ૪ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૩૦ ॥ અને H માં તથા J માં તથા B માં ॥ ૧૩૩ ॥ નંબર છે. આ ૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ ૧લોકનો A માં ॥ ૧૩૧ ॥ નંબર છે.

૫ મૌક્ષકરીં S, A. ૬ કેવલજ્ઞાનં S, A. ૭ પ્રાપ્તિપદં S, A. યાયાન્મુક્તિપદં J. પ્રાપ્તિપદં B ૮ સુખમયં S, A. ૯ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૩૧ ॥ અને H માં, J માં તથા B માં ॥ ૧૩૪ ॥ નંબર છે. આ ૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ ૧લોકનો A માં ॥ ૧૩૨ ॥ નંબર છે.

અનુવાદ : (આ રીતે) પ્રયત્નશીલ બનેલો તે પંડિતપુરુષ (યોગી) સંસારના પાશને છેદીને, (શરીરની) અંદર રહેલ મોહાદિ (શત્રુઓની) સેનાને જીતીને, મોક્ષદાયિની એવી દીક્ષા પ્રભુ (ગુરુ) પાસે અંગીકાર કરીને, બ્રહ્મજ્ઞાનના લય વડે કેવળજ્ઞાન (કેવલીએ માન્ય કરેલ જ્ઞાન) ઉપાર્જીને (અને એ રીતે) આઠ કર્મોને ક્રમશઃ ક્ષીણ કરીને પાપમાંથી મુક્તિ મેળવી સદા સુખમય એવા પદને પ્રાપ્ત કરે. ॥ ૧૩૩ ॥

વ્યાપારચ્છિન્નસંસારઃ સંયોગો મુક્તિયોજકઃ ।

વિમક્તઃ સંયમાદ્યંગૈઃ સોઽપિ સ્યાદ્દૃષ્ટ્યા પુનઃ ॥ ૧૩૪ ॥^૩

અનુવાદ : સંસારના (સર્વ પ્રકારના) વ્યાપારોને છેદનાર અને મુક્તિ સાથે જોડનાર એવો સમ્યગ્ યોગ સંયમાદિ અંગોમાં વિલાનિત છે (અને) તેના પણ ખીબા આઠ પ્રકાર છે. ॥ ૧૩૪ ॥

અહિંસા સત્યમસ્તેયં બ્રહ્મચર્યમસંગતા ।

દ્યુત્યેતાનિ વ્રતાન્યત્ર સંયમઃ પંચધા સ્મૃતઃ ॥ ૧૩૫ ॥^૪

અનુવાદ : અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ—એ પાંચ (મહા) વ્રતોથી અહીં સંયમ પાંચ પ્રકારનો કહેવામાં આવ્યો છે. ॥ ૧૩૫ ॥

૧ સયોગો S, A. ૨ વિમક્ત S, A. ૩ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૧૨ ॥ અને H માં ॥ ૧૧૪ ॥ નંબર છે. J માં આ ૧લોક બે વખત આવે છે—એકવાર ૧લોક. ॥ ૧૧૪ ॥ તરિકે અને બીજવાર ૧લોક. ॥ ૧૩૫ ॥ તરિકે. આ ૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ ૧લોકનો A માં ॥ ૧૧૨ ॥ અને B માં ॥ ૧૧૪ ॥ નંબર છે.

૪ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૩૨ ॥ અને J માં ॥ ૧૩૬ ॥ નંબર છે. આ ૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. તેનો A માં ॥ ૧૩૩ ॥ નંબર છે.

શોચં તપશ્ચ સંતોષઃ સ્વાધ્યાયો દેવતાસ્મૃતિઃ ।

નિયમઃ પંચધા જ્ઞેયઃ કરણં પુનરાસનં ॥ ૧૩૬ ॥^૧

અનુવાદ : શૌચ, તપ, સંતોષ, સ્વાધ્યાય અને દેવસ્મરણ
—એ પાંચ પ્રકારનો નિયમ જાણવો. ત્યારપછી આસન એ
કરણ (જાણવું). ॥ ૧૩૬ ॥

શ્વાસપ્રશ્વાસયોઃ સ્થૈર્યં પ્રાણાયામો ભવેત્પુનઃ ।

પ્રત્યાહારો વિષયેભ્ય ઇન્દ્રિયાણાં સમાહિતં ॥ ૧૩૭ ॥

અર્થ : જઠાકાલિ આપણા ઇન્દ્રીયોના અભિલાષ નિવૃત્તીકરણ અનેક
ચારક કપાલ તણા પ્રતિહાર કીર્ણક તદાકાલિ આત્મા પ્રતિષ્ઠ સ્થૈર્યપણું
થાઈ. અનેક જેતલક મન સ્થિર થિઈ તેતલક અનેક કર્મતણા સમોહ
(સંમોહ?) ક્ષય કરક. હમ જાણીનક ઇન્દ્રીય અનેક કપાલ સદા
નિવૃત્તાવીક. ॥ ૧૩૭ ॥

અનુવાદ : શ્વાસોચ્છ્વાસની સ્થિરતા એ પ્રાણાયામ છે.
વિષયોથી ઇન્દ્રિયોને ખેંચી લેવી એ પ્રત્યાહાર છે. ॥ ૧૩૭ ॥

સમાધિર્મવહંતૃણાં વાક્યાનામર્થચિંતનં ।

સ્થૈર્યહેતોર્મવેદ્યેયો ધારણા ચિત્તયોજના ॥ ૧૩૮ ॥

૧ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૩૩ ॥ અને J માં ॥ ૧૩૭ ॥ નંબર છે. આ
૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ ૧લોકનો A માં ॥ ૧૩૪ ॥ નંબર છે.

૨ વિષયાધ્વંસ S, V, A. વિષયાધ્વંસ B. ૩ આ ૧લોક અને
તેના અર્થનો V માં ॥ ૭૬ ॥ નંબર છે જે ભૂલથી ॥ ૮૬ ॥ ને અહલે લખાયેલ છે. આ
૧લોકનો S માં ॥ ૧૩૪ ॥ અને J માં ॥ ૧૩૮ ॥ નંબર છે. આ ૧લોકનો A માં
॥ ૧૩૫ ॥ નંબર છે.

૪ સમાધિર્મવમહત્તૃણાં V. ૫ આ ૧લોકનો V માં ॥ ૭૭ ॥ નંબર છે,
જે ભૂલથી ॥ ૮૭ ॥ ને અહલે લખાયો છે. આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૩૫ ॥, A માં
॥ ૧૩૬ ॥ અને J માં ॥ ૧૩૬ ॥ નંબર છે.

અર્થ : આધ્યાત્મસ્વરૂપ જાણવું. તેણુ ઠેતિ ધ વાય (વાક્ય ?) તેણી ધારણુ રહણુ રહિવું જો લગઈ આત્મા સ્થૈર્યપણુ તઉ થાઈ જઉ મન પવન ચિરંપણિ અનેરીપરિઈ કાંઈ ખીજે પ્રકારે મન સ્થિર ન થાઈ. ॥ ૧૩૮ ॥

અનુવાદ : સંસારનો નાશ કરનાર વાક્યોના અર્થનું ચિંતન કરવું એ સમાધિ છે, જેનો હેતુ સ્થિરતા છે. ધ્યેયમાં ચિત્તને જોડવું એ ધારણા છે. ॥ ૧૩૮ ॥

સ્થૂલે વા યદિ વા સૂક્ષ્મે સાકારે વાં નિરાકૃતે ।

ધ્યાનં ધ્યાયેત્ સ્થિરં ચિત્તં એકં પ્રત્યયસંગતે ॥ ૧૩૯ ॥^૬

અર્થ : આત્મ સ્થૂલપણુ અનંધ શૂક્ષ્મપણુ અનંધ સાકાર અનંધ નિરાકારપણુ ઇત્યેવમાદિક ચિદ્રી અનંધ ધ્યાન અનંધ ધ્યેય એહ બિન્હિવિ ગતિ નિવ્રત્તીનંધ. એક ચિત્ત ચિર કરીનંધ એક આત્મા પ્રતિઈ જિમ મન સ્થિર કરિવું એત્યેવમાદિક યોગ જે કહીઈ તેહ યોગ જેણીપરિ કહિવાઈ જેહ પાંચઈ ઇદ્રીય મન વચન કાય એહ આઠ પ્રકાર ઈંધિઈ અષ્ટધા સંયમ કરીઈ તેહનંધ યોગ કહીઈ. એહવઉ યોગ આઠ પ્રકાર વ્રત્તિઈ. તદાકાલિ અતિશય ઊપજઈ. એહ યોગ મુક્તિતણી હેત (હેતુ) જાણિવું. ઇમ જાણીનંધ ધ્યાન તે કલ્યાણનું કારણ જાણિવું ॥ ૧૩૯ ॥

અનુવાદ : સ્થૂલ કે સૂક્ષ્મ અથવા સાકાર કે નિરાકારમાં સ્થિર ચિત્તને એકાકાર કરી (તે સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, સાકાર કે નિરાકારને) ધ્યાવવું એ ધ્યાન છે. ॥ ૧૩૯ ॥

૧ ચ J, S, V, A, B. ૨ નિરાકૃતૌ J, H, S, A.
૩ ધ્યાન V. ૪ ધ્યેયં V. ૫ મેકપ્રત્યયસંગતિ V, એકપ્રત્યયમંગતે H, એક પ્રત્યયસંગતે J. ૬ આ ૧લોક અને તેના અર્થનો V માં ॥ ૭૮ ॥ નંબર છે, જે લૂલથી ॥ ૮૮ ॥ ને અલ્લે લખાયો છે. V માં આ ૧લોક છેલ્લો છે. આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૩૬ ॥, J માં ॥ ૧૪૦ ॥ અને A માં ॥ ૧૩૭ ॥ નંબર છે.

एवं योगो भवेद्योगैरष्टधा संयमादिभिः ।

सर्वातिशयसंपन्नं ध्यानं कल्याणकारणं ॥ ૧૪૦ ॥^૧

અનુવાદ : આ પ્રમાણે સંયમાદિ યોગોથી યોગ આઠ પ્રકારનો છે. (તે આઠે પ્રકારમાં) સર્વ અતિશયોથી સંપન્ન એવું ધ્યાન (વિશેષ) કલ્યાણકારી છે. ॥ ૧૪૦ ॥

दिवि भूमौ तथाकाशे बहिरंतश्च यो विभुः ।

यो विभात्येव भासात्मा तस्मै सर्वात्मने नमः ॥ ૧૪૧ ॥^૨

અનુવાદ : દેવલોકમાં (સ્વર્ગમાં), ભૂમિમાં અને આકાશમાં અંદર તેમજ બહાર (એમ સર્વત્ર) જે આત્મા વ્યાપ્ત છે અને જે તેજસ્વિતાથી પ્રકાશી રહ્યો છે તે સર્વવ્યાપી પરમાત્માને મારો નમસ્કાર હો. ॥ ૧૪૧ ॥

नाहं बद्धो विमुक्तश्च इति यस्यास्ति निश्चयः ।

नात्यंततद्ज्ञो नो मूर्खः सोऽस्मिन् शास्त्रेऽधिकारवान् ॥ ૧૪૨ ॥^૩

૧ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૩૭ ॥ અને J માં ॥ ૧૪૧ ॥ નંબર છે. આ ૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ ૧લોકનો A માં ॥ ૧૩૮ ॥ નંબર છે.

૨ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૩૮ ॥ અને J માં ॥ ૧૪૨ ॥ નંબર છે. આ ૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ ૧લોકનો A માં ॥ ૧૩૯ ॥ નંબર છે.

૩ નાત્યંતતજ્ઞોનોમૂર્ખ S, A. નાત્યંતતજ્ઞોનોમૂર્ખ: B. ૪ આ ૧લોકનો S માં ॥ ૧૪૦ ॥ નંબર છે (આ ભૂલ થઈ છે, કારણ કે તેની આગળ કાં તો એક ૧લોક રહી ગયો હોવો જોઈ એ અથવા આ ૧લોકનો નંબર ભૂલથી ॥ ૧૩૯ ॥ ને બદલે ॥ ૧૪૦ ॥ લખાયેલ હોવો જોઈ એ. આની આગળ જે “ દિવિ ભૂમૌ ” વગેરે ૧લોક છે તેનો તેમાં ॥ ૧૩૮ ॥ નંબર છે અને ત્યારપછી સીધો આ ૧લોકનો નંબર ॥ ૧૪૦ ॥ છે. એ રીતે વચ્ચે ॥ ૧૩૯ ॥ નંબર રહી જાય છે.) આ ૧લોકનો J માં ॥ ૧૪૩ ॥ નંબર છે, અને A માં ॥ ૧૪૦ ॥ નંબર છે. આ ૧લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી.

અનુવાદ : “હું (કોઈપણ પ્રકારની અંધશ્રદ્ધાથી કે વિપરીત વિચારસરણીથી) અંધાયેલો નથી, પરંતુ (એવા કુમાર્ગથી) સંપૂર્ણ મુક્ત છું” એવો જેનો (દૃઢ) નિશ્ચય છે તેમજ જે “હું તે (વિષયનો અર્થાત્ યોગનો) સંપૂર્ણ (અત્યંત) જાણકાર (પણ) નથી અને મૂર્ખ (પણ) નથી” (એવી નમ્ર માન્યતા ધરાવનાર છે) તે આ શાસ્ત્રમાં અધિકારી છે. ॥ ૧૪૨ ॥

सर्वसंकल्पसन्न्यस्तमेकांतघनवासनं ।
न किञ्चिद्भावनाकारं तद् ब्रह्म परमं पदं ॥ १४३ ॥^१

અનુવાદ : સર્વ સંકલ્પોથી વર્જિત, એકાંતમાં ઘન વાસનાવાળું (એકાંતમાં સર્વ વાસનાથી વિમુક્ત?) અને કોઈપણ પ્રકારની ભાવનાઓના આકાર વિનાનું એવું બ્રહ્મ(તત્ત્વ) એ પરમપદ છે. ॥ ૧૪૩ ॥

૧ આ શ્લોકનાં S માં ॥ ૧૪૧ ॥ નંબર છે અને તે છેલ્લો શ્લોક છે. આ શ્લોકનો J માં ॥ ૧૪૫ ॥ નંબર છે, જે ભૂલથી લખાયો છે; કારણકે તેની આગળ નંબર ॥ ૧૪૪ ॥ નથી. J માં કાં તો નંબર લખવાની ભૂલ થઈ છે અથવા વચ્ચે એક શ્લોક રહી ગયો છે. આ શ્લોકની પહેલાં તેમાં “ નાહં બ્રહ્મો ”—વગેરે શ્લોક છે જેનો ॥ ૧૪૩ ॥ નંબર છે. આ શ્લોક કે તેનો અર્થ V માં નથી. આ શ્લોકનો A માં ॥ ૧૪૧ ॥ નંબર છે.

शब्द सूचि

अ

* अक्षयस्थानकारणम् २७ (४९)
 अक्षरः ५६ (१०९), ६१ (१२०)
 अक्षरध्वनिनिर्मुक्तम् ६१ (१२०)
 अच्छेद्यः—अच्छिन्नम् १७ (३०),
 ५६ (११६)
 अजरामरम् ३४ (६२)
 अनक्षरम् ५६ (१०९)
 अनंतः १६ (२८), २३ (४१)
 अनाहतम्—अनाहतनाद ५६ (११५,
 ११७), ६० (११८), ६१
 (१२१, १२२), ६३ (१२७)
 अनेकरूपः १८ (३२), १६ (३५),
 २० (३६)
 अपुनर्भवम् २३ (४१)
 अभेद्यः १७ (३०)
 अमृतम् ११ (१९), ५६ (११०)
 अविद्या ३७ (६९), ५० (९३),
 ५१ (९४, ९५), ५२ (९६)
 अव्यक्तः १५ (२६)
 अष्टांगयोग २८ (५२)
 अंतरात्मा २५ (४६)

आ

आत्मज्ञान १० (१८), ११ (१९,
 २०)
 आत्मध्यान २८ (५०)
 आत्मा १ (२), ३ (५, ६), ४
 (७), ५ (८), ६ (११), ७
 (१३), ८ (१४), ९ (१५,
 १६), १० (१८), १२ (२१,
 २२), २५ (४६), २६ (४७),
 २८ (५०), ५२ (९६), ५४
 (१०५), ६३ (१२८), ६६
 (१४१)
 आनंदाश्रुप्रपातः २८ (५०)
 आरात्रिकम् २४ (४४)

उ

उत्तमं सारम् ४४ (८२)
 उन्मनीभाव ३२ (५८), ३४ (६३),
 ३५ (६४), ३६ (७३)
 उन्मार्ग ३२ (५८)
 उपाधिवर्जितः १६ (३५)

* कौसनी अहार गुजरातीभां लपेल अंक प्रस्तुत पुस्तकना पृष्ठनो अने कौसनी
 अंकर देवनागरीभां लपेल अंक तेना श्लोकनो निर्देश करे छे.

ए

एकः—एकरूपः—ऐक्यम् १८ (३२),
१६ (३५), २१ (३८), २६
(४७), ३५ (६५).

एकचित्तः ४४ (८१)

एकांतघनवासनम् ७० (१४३)

एकीकरणम् ३५ (६५)

क

करणम् २८ (५१)

कर्मनिर्मुक्तः ६ (११)

कला—कलायुक्तः—कलातीतः ८ (१४)

१६ (२९), ६४ (१३६)

कल्याण १ (१), ६६ (१४०)

कषाय ४२ (७८), ६१ (१२१),

६५ (१३२)

कुक्कविः ५० (९३)

केवलः १६ (२८), ६५ (१३३)

केवलज्ञानभास्करः २७ (४८)

केवलज्ञानसंपूर्णः २२ (४०)

केवलध्यानगम्यः २२ (४०)

केवलानंदसंश्रितः २२ (४०)

कोलः १६ (३४)

कौलिकः १६ (३४)

कृत्स्नकर्मकलातीतः १६ (२९)

क्रियाकालगुणोत्तरः २२ (३९)

ग

गमागमपथातीतम् ३३ (६०)

गंगाजल २३ (४२)

गंधस्पर्शविवर्जितः १७ (३०)

गुणप्रकृतिवर्जितः—गुणत्रयविनिर्मुक्तः—

गुणोत्तरः—गुणत्रयम् ६ (१७),

१७ (३०), २२ (३९), ५२

(९८)

गुरुः १८ (३२)

ग्रंथः ५५ (१०८)

च

चतुःपीठः ६ (१५)

चित्तम् २६ (५५), ३७ (६९),

३८ (७१), ३६ (७३), ४२

(७८), ४४ (८१, ८२), ४६

(८४), ६१ (१२०), ६५

(१३२), ६८ (१३९)

चिद्रूप २५ (४६)

ज

जगतांहितः १४ (२५)

जगन्नाथः २२ (३९)

जिनेश—जिनेद्रः १४ (२४),

१६ (३४)

जैनः १६ (३४)

ज्योतिः १६ (२९), ५८ (११४)

ज्ञान-ज्ञानरूपः ६ (११), २४
(४४), ३० (५६), ४१ (७६),
५६ (११०), ५७ (१११,
११३), ६५ (१३३)

ज्ञानतेजः २४ (४४)

ज्ञेयम् ३० (५६), ३३ (६१),
३६ (७२)

देवेशः १३ (२३), १४ (२५),
१८ (३२), २३ (४१), २५
(४५)

दृष्टिः १३ (२३)

द्वादशात्माः ६४ (१३०)

द्वादशांतः ५६ (११५), ६३ (१२७),
६४ (१२९, १३०, १३१)

त

तत्त्वम् ३६ (६६), ५५ (१०८)

तपः ११ (२०), २६ (५३)

तपस्वी १८ (३३)

तमस् ५२ (९८)

तिरोभावः ३८ (७०)

तीर्थः २ (३, ४), ५ (९), ६
(१७), १० (१८), ४६ (८४)

तेजः २२ (३९), २४ (४४)

द

दीक्षाम् ६५ (१३३)

दीप-दीपश्रेणीम् ४ (७), २४
(४४), ४६ (९०)

दुर्गतिः ५ (८)

दुर्लक्ष्यः १७ (३१)

देवः ५ (९), ६ (१०), १५
(२७), २१ (३८), २७ (४९),
२८ (५०)

देवाधिदेवः १६ (२८)

ध

धन्वी ४४ (८१)

धर्मः-परो धर्मः-११ (१९), २६
(५३), ४७ (८७), ५३ (९९)

धर्मकर्म ११ (१९)

धर्मतीर्थ २ (३)

धारणा २८ (५१), २६ (५४), ६७
(१३८)

ध्यातृ ३५ (६५)

ध्यानम् ६ (१६), २७ (४९), २८
(५२), २६ (५३), ३५ (६५),

३६ (७३), ४१ (७६), ४२
(७८), ४३ (७९), ५३ (१००,

१०१), ५४ (१०२, १०३,
१०५), ५५ (१०६, १०७),

५६ (११०), ६२ (१२३,
१२४, १२५), ६३ (१२७),

६५ (१३२), ६८ (१३९),
६९ (१४०)

ध्यानी ४१ (७७), ५५ (१०८)

ध्येयः २८ (५४), ३५ (६५), ५५
(१०७)

न

नादः ५८ (११५, ११६, ११७),
६० (११८, ११९), ६१ (१२०,
१२१), ६४ (१३१)

नादत्रिंदुकलातीतम् ६४ (१३१)

नानारूपः २० (३६)

नासाग्र ६० (११९)

नित्यः १६ (२८)

निर्गुणः १७ (३१)

निःप्रपंचः १५ (२७)

नियमः २८ (५१), ६७ (१३६)

निर्ममः २१ (३८)

निर्मलः १७ (३०)

निर्मलस्थानक २८ (५४)

निर्लेपः १७ (३०)

निर्वाणस्थ-निर्वाणपदमारूढः-निर्वाण-
पदः १४ (२४), १८ (३२),
२५ (४६)

निःसंगम् ५० (९१)

निरंजनः ६ (११), १२ (२२),
१५ (२७), १८ (३३), २१
(३८), २७ (४९), २८ (५०),
३१ (५७), ३३ (६१), ४०
(७५)

निराकारः-निराकारं ध्यानम् १५
(२७), ३६ (६६), ३८ (७३),

५० (९१), ५३ (१००), ५५
(१०७), ६२ (१२४, १२५),
६३ (१२६, १२७, १२८),
६८ (१३९)

निराधारम् ३३ (६१)

निराभासः १५ (२७), ५० (९१)

निरामयः १५ (२७)

निरालंबः ५३ (१००)

निराश्रयम् ३३ (६१), ५० (९१)

निष्कलः १६ (२९), २१ (३८)

प

पश्चिममार्गः ३२ (५८)

पदस्थ ध्यान ४० (७४)

पदातीतम् ३० (५६)

पदारोहः २८ (५३)

परः-परम् १६ (२९), ३१ (५७)

परमपद-परपद-परपदारूढः-परमं

पदम् १२ (२२), १३ (२३),
३५ (६४), ६५ (१३२),
७० (१४३)

परमहंसः २५ (४६)

परमात्मा-परमात्मपदम् ८ (१४),
१२ (२२), १६ (२९), २५
(४६), २६ (४७), २७ (४८),
६३ (१२८), ६४ (१३१)

परमानंद २४ (४३), ५५ (१०७),
५८ (११५)

परंज्योतिः १६ (२९)

परब्रह्म-परं ब्रह्म-परमं ब्रह्म १६
(२९), ३८ (७०, ७१), ३८
(७२), ४७ (८६), ७० (१४३)

पराचीने पदम् ३३ (६१)

परात्परः १६ (२९), ३१ (५७)

पवनः ३४ (६२)

पिंडस्थ ध्यानम् ४० (७४)

पीतांबरः १८ (३३)

पुण्यापुण्यपथातीतः—पुण्यपापविनि-

मुक्तम् १५ (२६), ५० (९१)

पुनर्जन्म २८ (५५)

पुरातनः १६ (२८)

पूजाकारकः (भावतः पूजाकारकः)
२५ (४५)

पूर्वमार्गः ३२ (५८)

प्रणवनादः ५८ (११६)

प्रत्याहार २८ (५१), ६७ (१३७)

प्रधानविद्या ११ (१९)

प्रभाराशि ७ (१३)

प्रभुः १४ (२४), १७ (३०), २१
(३८), २३ (४२), २५ (४५),
६५ (१३३)

प्राणायामः २८ (५१), ६७ (१३७)

ब

बहुरूपः १८ (३५)

बिंदुः ६४ (१३१)

बुद्धः १५ (२७), १८ (३४)

ब्रह्म ५५ (१०६), ६४ (१३०),
६५ (१३३), ७० (१४३)

ब्रह्मद्वारम् ६३ (१२६, १२८)

ब्रह्मविद् ५५ (१०६)

ब्रह्मा १८ (३३)

ब्राह्मणः (द्विजातयः) १८ (३३),
४७ (८६)

भ

भक्तिस्थान २४ (४३)

भगवान् २१ (३८)

भववल्लीविनाशनः—भवविच्छेदकारणम्
१५ (२६), ५२ (९७)

भावना २८ (५५), ७० (१४३)

भावपुष्प २३ (४२)

भावविभेद—भावभेद २० (३६), २१
(३७)

भ्रुवोपरि ३१ (५७)

म

मनः ३ (६), २४ (४३), ३०
(५६), ३१ (५७), ३३ (६०),
३४ (३२, ६३), ३५ (६४),
४१ (७७), ४३ (७९, ८०),
४४ (८१), ४५ (८३), ४६
(८९, ९०), ५० (९१), ६१
(१२१), ६३ (१२६, १२७).

मनोयोगम् ६३ (१२७)

महाध्यानम् ३६ (७३)
 महासूक्ष्मम् (ध्यानम्) ३६ (७३)
 महोदयम् ३३ (६१)
 मुक्ति-मुक्तिपद १३ (२३), २३
 (४१), २८ (५२), ३२ (५८),
 ३८ (७०), ५१ (९५), ५५
 (१०७), ५७ (११२, ११३),
 ६५ (१३३), ६६ (१३४).

मुमुक्षु ६ (१५)

मूकः ३६ (६७), ३७ (६८, ६९)

मोक्षः - मोक्षपथः - मोक्षमार्गः ११
 (२०), ३० (५६), ३२ (५८,
 ५९), ४७ (८७), ४८ (८८),
 ५२ (९७), ५६ (११०), ५७
 (१११), ६५ (१३३).

मोक्षकांक्षी ६ (११), ५१ (९५)

य

यज्ञ ६ (१७)

यमः २८ (५१)

योगः ६ (१६), २८ (५२), २६
 (५३), ३४ (६३), ३६ (७२),
 ४६ (८५), ५५ (१०६), ५७
 (११३), ६६ (१३४), ६६
 (१४०)

योगी - योगीन्द्रः - योगवित् ४ (७),
 ६ (१६, १७), ११ (२०),
 १३ (२३), २३ (४२), २६

(४७), २६ (५५), ३३ (६१),
 ३७ (६९), ३८ (७०), ४०
 (७५), ४४ (८१), ५४ (१०२,
 १०३), ५५ (१०६, १०७),
 ५७ (११२), ५६ (११६),
 ६१ (१२१), ६२ (१२३),
 ६३ (१२८), ६४ (१२९),
 ६५ (१३२)

र

रजस् ५२ (९८)

रागद्वेषविवर्जितम् - रागद्वेषपराङ्मुखः
 ७ (१२), ४६ (८९)

रुद्रः १८ (३३)

रूपविवर्जितं ध्यानम् ६ (१५)

रूपस्थ ध्यान ४० (७४)

रूपातीतं ध्यानम् ५५ (१०७), ६२
 (१२४, १२५)

रोमांचः २८ (५०)

ल

लक्ष्यमापन्नः - लक्ष्यम् १७ (३१),
 ४४ (८१), ५६ (११५)

लघुः १८ (३२)

लय - लयलीनः - सहजलय ४० (७५),
 ५८ (११४), ५६ (११६),
 ६१ (१२२), ६५ (१३३)

लोकः ५० (९३), ५६ (११०)

व

- वर्णवर्जितः १७ (३१)
 वायुसंचारवर्जितम् ३८ (७१)
 विंचितयेत् १ (२), २६ (४७), ६४
 (१२९)
 विद्या ११ (१९)
 विधि २५ (४५)
 विश्वन्यायी १६ (२८)
 विश्वात्मा १६ (२८)
 विष्णुः १८ (३३)
 व्यक्तरूपः १५ (२६), ६० (११८)
 व्योमरूपः—व्योमसन्निभम्—१६ (२८),
 २२ (३९), ५७ (११२), ६४
 (१२९)
 व्रत ११ (२०), २६ (५३), ४५
 (८३)

श

- शत्रुमित्रसमः—शत्रुमित्रसमचित्तम्—
 ७ (१२), ५० (९२)
 शमम् ४२ (७८)
 शंकरः १४ (२४)
 शास्त्रः ५० (९३), ६६ (१४२)
 शांतः १४ (२४), १७ (३१), २१
 (३८), ५६ (११७)
 शुक्रध्यान ४० (७४), ५४ (१०२),
 ५५ (१०६), ५७ (१११, ११२)
 शुद्धस्फटिकसंकाशः ८ (१४)

- शुभध्यान २६ (४७), ३६ (६६),
 ५३ (१००), ६२ (१२४)
 शून्यम् ४३ (८०)
 शौचम् (परम शौचम्) १० (१८)
 श्रीमान् ७ (१३), १२ (२१)
 श्वासोच्छ्वासविचर्जितम् ३३ (६०)

ष

- षट्चक्र ६ (१५)
 षड्दर्शन—दर्शन—१६ (३५), २१
 (३७), ४७ (८७), ४८ (८८)

स

- सकलः १६ (२९)
 सगुणः १७ (३१)
 सत्त्वम् ५२ (९८), ५३ (९९,
 १००), ६५ (१३२)
 सद्ध्यानम् ५४ (१०५)
 सद्विद्या ५२ (९७)
 सदानंदसुखापूर्णः—सदानंदमयः—सदा-
 नंदलयलीनः—सदानंदास्पदः—सदा-
 नंदैकमंदिरम् ७ (१३), १५
 (२७), ४६ (८९), ५३ (१००),
 ६४ (१३१)
 सनातनः १६ (२८), १६ (३४)
 ५७ (११२)
 सन्निरुद्धम् ३५ (६४)
 समताभ्रमकारणम् ५० (९३)

समरसीभावः—समरस—शमरस—शम-
रसात्मकम् २३ (४२), ३५
(६५), ४४ (८२), ४५ (८३),
४६ (८४, ८५), ४६ (८९),
६५ (१३२)

समाधि २८ (५१), ६७ (१३८)
सर्वज्ञः ८ (१४), १५ (२६), २१
(३८), ५२ (९७)

सर्वज्ञगुणभूषितः ८ (१४)
सर्वतेजोविलक्षणः २२ (३९)
सर्वदर्शनः १५ (२६)

सर्वदोषविनिर्मुक्तः १४ (२५)
सर्वधर्ममयः १२ (२१)
सर्वधर्मोत्तरम् ४४ (८२)

सर्वधातुविनिर्मुक्तः ६ (११)
सर्वलोकाग्रमाश्रितः २७ (४९)
सर्ववर्णविवर्जितः १२ (२१)
सर्वविश्रोपकारकः ७ (१३)

सर्वव्यापारवर्जितम्—व्यापारनिर्मुक्तम्
३३ (६०), ३४ (६३)

सर्वाधारम् ३३ (६१)
सर्वारंभपरित्याग ४६ (८४)

सहजावस्थितिः—सहजं स्थानम्—सहज-
लयम्—सहजावस्थम् ३२ (५९),
३४ (६२), ५८ (११४), ६१
(१२०)

संकल्पविकल्प—संकल्पवर्जितम्

संकल्पकल्पनामुक्तम्—सर्वसंकल्प-
सन्न्यस्तम्— २६ (५४), ३८
(७१), ४२ (७८), ४६ (८९),
७० (१४३)

संतोषामृतनिर्गमः ७ (१२)

संयमः २८ (५१), ६६ (१३४,
१३५), ६६ (१४०)

संसारसृष्टिनिर्मुक्तः २२ (३९)

संसारार्णवतारकः—संसारनाशनम्
१७ (३१), ५३ (९९)

साकाराम् ६२ (१२४), ६८ (१३९)
सामायिक ४ (७), ४६ (९०), ५०
(९१, ९२)

सिद्धः १५ (२७)

सिद्धिः—सिद्धिपुरी ३६ (७२),
४१ (७६), ४६ (८४)

सुखदः २१ (३८)

सुखदुःखपरिज्ञाता ७ (१२)

सुखशालिनम् २३ (४१)

सुगतिः ५ (८)

सुधा २४ (४३)

सुधीः ५५ (१०८)

सुवर्णः १७ (३१)

सूक्ष्मः १८ (३२), ३१ (५७), ३४
(६२), ३६ (६६), ५८ (११४),
५६ (११५), ६२ (१२४,
१२५), ६३ (१२६), ६८ (१३९)

शब्द सूचि

सूर्य (नाडी) ३८ (७१)

सोम (नाडी) ३८ (७१)

सौगतः १६ (३४)

स्थूलः १८ (३२), ५८ (११४),

६२ (१२४, १२५), ६८

(१३९)

स्फटिकः ८ (१४), १६ (३५),

५४ (१०५)

स्नेहपूर २४ (४३)

स्वप्नदृष्टि १३ (२३)

ह

हंसः २५ (४६)

સંસ્થાનાં અન્ય પ્રકાશનો

પ્રયોગક : અમૃતલાલ કાલિદાસ દોશી, બી. એ.

૧	શ્રી પ્રતિક્રમણુ - સૂત્ર પ્રયોધટીકા ભાગ પહેલો (બીજી આવૃત્તિ)	રૂ. ૫૦૦૦
૨	શ્રી પ્રતિક્રમણુ - સૂત્ર પ્રયોધટીકા ભાગ બીજાં	રૂ. ૫૦૦૦
૩	શ્રી પ્રતિક્રમણુ - સૂત્ર પ્રયોધટીકા ભાગ ત્રીજાં	રૂ. ૫૦૦૦
૪	પ્રતિક્રમણુની પવિત્રતા (અપ્રાપ્ય) (બીજી આવૃત્તિ)	રૂ. ૦૦૩૭
૫	શ્રી પંચપ્રતિક્રમણુ - સૂત્ર (પ્રયોધટીકાનુસારી) શબ્દાર્થ, અર્થ - સંકલના તથા સૂત્ર - પરિચય સાથે (અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૨૦૦૦
૬	શ્રી પંચપ્રતિક્રમણુ - સૂત્ર - હિંદી (પ્રયોધટીકાનુસારી) શબ્દાર્થ, અર્થ - સંકલના તથા સૂત્ર - પરિચય સાથે (અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૨૦૦૦
૭	સચિત્ર સાર્થ સામાયિક - ચૈત્યવંદન (પ્રયોધટીકાનુસારી - અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૦૦૫૦
૮	યોગપ્રદીપ (પ્રાચીન ગુજરાતી બાલાવખોધ અને અર્વાચીન ગુજરાતી અનુવાદ સહિત)	રૂ. ૧૦૫૦

— : છપાય છે : —

- ૯ નમસ્કાર સ્વાધ્યાય (પ્રાકૃત વિભાગ)
૧૦ નમસ્કાર સ્વાધ્યાય (સંસ્કૃત વિભાગ)
૧૧ નમસ્કાર સ્વાધ્યાય (અપભ્રંશ - હિંદી - ગૂજરાતી વિભાગ)

: પ્રાપ્તિસ્થાન :

જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ

કરલાક્ષીજી, ૧૧૨ ધોડબંદર રોડ

વિલોપારલે, મુંબઈ-૫૭

તથા જાણીતા જૈન પુસ્તક વિક્રેતાઓ